

www.e-rara.ch

**Pavlvs Cortesivs In Sententias Qvi In Hoc Opere Eloqventiam Cvm
Theologia Conivxvit**

Cortese, Paolo

Basileæ Rauricorũ ..., Mense Augusto An. M.D.XIII

Zentralbibliothek Zürich

Shelf Mark: III K 71,2 | G

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-68373>

---

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

Verg. Tul. HUMANITAS. Demosth. Hom.

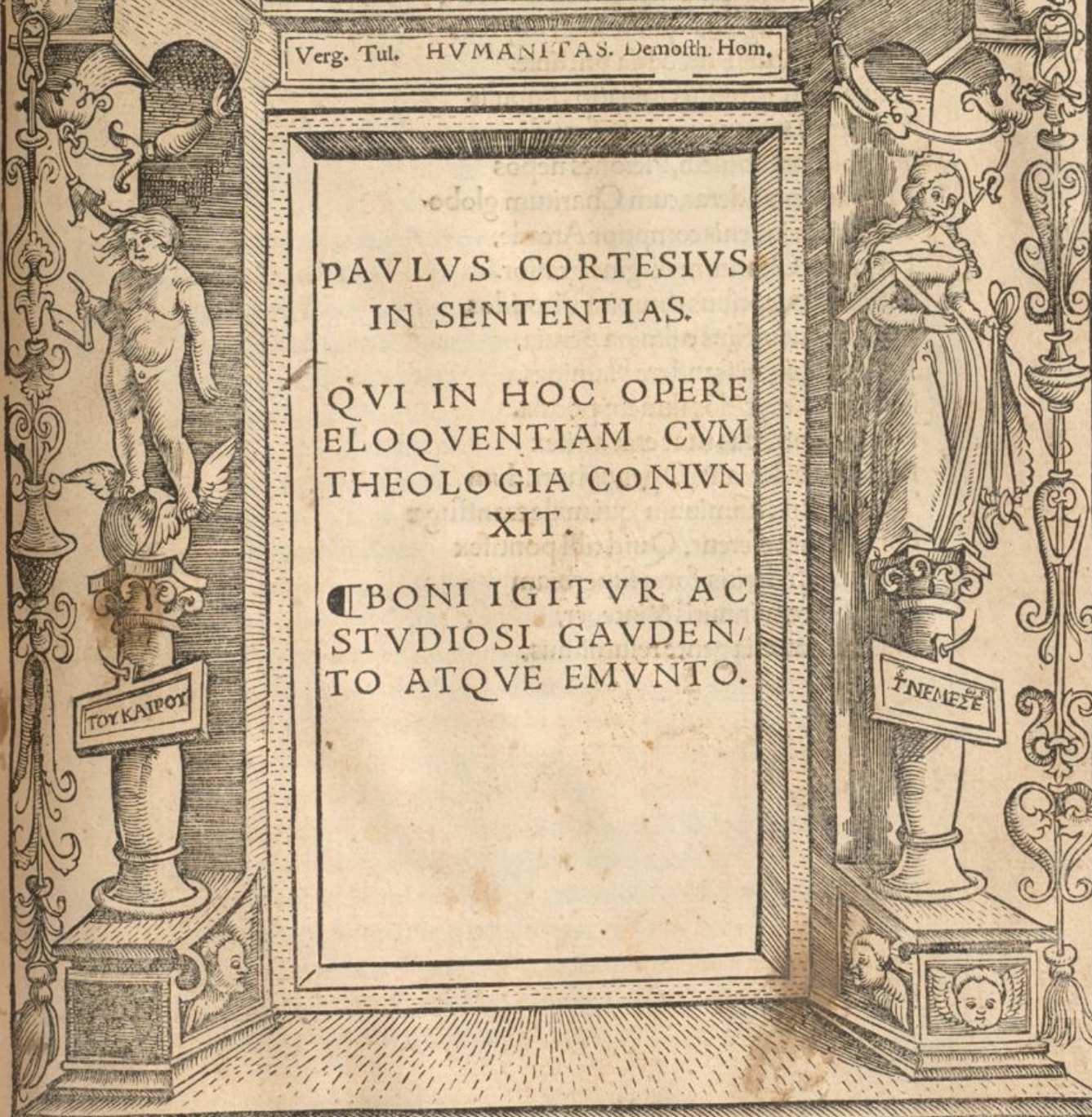
PAVLVS. CORTESIVS
IN SENTENTIAS.

QVI IN HOC OPERE
ELOQVENTIAM CVM
THEOLOGIA CONIUN
XIT.

BONI IGITVR AC
STVDIOSI GAVDEN
TO ATQVE EMVNTO.

ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ

ΤΗ ΝΕΜΕΣΙ

IO. ANDREAE CORTESII MVTINENSIS
AD LECTOREM ODE MONOCOLOS.

Exacti Latio culmine, Delius,
Et pectus uitrea quæ tegit Aegide,
Irati, resides uertice in arduo,
Phocis, pegasidum cum grege languido,
Nuscip bacciferam Daphnidos arborem
Nutribant fugiens quom sacer impetus
Menti restituit Phœbada pristina.
Tunc cœtum sonitus Pallados impulit.
Currunt continuo, pectore feruidi,
Agnoscent sobolem, Pleiones nepos
Hic gaudens aderat, cum Charitum globo.
Inter quas, iuuenis comptior Arcadē,
Et quauis Charitum uirgine gratior.
Purgabat uepribus compita Phocidos,
Runcina, ut melius culmina peruia,
Possent linigeri scandere Flamines,
Senta & Corycidos sumere pocula.
Paulus Cortesius tunc erat artifex
Recti, quæ deceant (O genus horridum
Tandem uix hominum) qui male transfugæ
Formidant, referent. Quid tibi pontifex
Adiunxit? Meritis forte superbiam
Sumet, si renuit, mitis & integer,
Nos ex Cortesia gente resumimus.

*Apollo Delius a dolo insula et Cypriatibus darissima
Mintina inuit*

GHVONRADVS PEVTINGER AVGV/
STANVS, BEATO RHENANO
SELESTENSI SALVTEM D.

Non satis aliquando admirari solebam Beate (qui singulari tua eruditione uere beatus es) homines plerofq; ea insolentia tumentes, uel ut dicā potius ignorantia squallore obtritos, ut etiā si disciplinas maximas profiteantur, eloquentiam ipsam odio habeant, hancq; ut fucaram insectari & deuouere nitantur. Adco omnes qui propitia, ut aiunt, Minerva bene & latialiter, uel etiam grace dicere cōsueuerunt, quasi abiecto, indigno, ac etiam turpi nomine poetæ, indignant, dilacerant, & boatu suo, a puerorum institutione, ac etiam urbe pellendos putant. Sed proh inscitia & facinoris iniuriam. Non omnes, etiam non mediocris eruditionis poetæ sunt nec etiam poetæ (de castis loquor) mali sunt. quibus mentem (ut alios Christianæ religionis uiros censors obmittam) Magnus Basilius adhibendam putat, cum uirorum excellentium facta aut dicta cōmemorant. tūc em̄ tota mente moueri atq; inflāmari debemus, maximeq; conari, ut tales ipsi simus, quales illi fuerunt. Verum ad ignauos atq; perditos istos homines reditum facio, qui ueram ipsam eloquentiam, & quam (ruditate sua exiccati) gustauerunt nuncq; mordere, lacerare, atq; confodere student. Hæc tamen ab eruditis nostris theologis, Christianæ sapientiæ semper coniuncta fuit. Paulus enim Cortesius qui in sententias scripsit, diuum Aurelium Augustinū & Hieronymū quasi limatori dicendi genere usos accersit. Quare nō iniuria etiam apud posteriores theologos (de eruditis loquor) eloquentia ipsa in precio semper fuit. quæ rem exornando amplificat, & (ut Cicero ait) non solum ad augendū aliquid & tollendum altius dicendo, sed & ad extenuandum atq; obijciendum, nobis potissimum accedit. Legant

rogo isti, qui uix nominādi sūt, sophistæ, Dionysium Areo-
pagitam, Florentē Tertullianum, duos Gregorios, Nazian-
zenum & Nyssenum a tuo Conōne Norimontano dili-
gentia tua, latinitate donatum, restitutūq; Magnū ipsum
Basilium Nysseni fratrem, Origenem Adamantinum cui⁹
homilias diuus Hieronymus, & cōtra Celsum Christo im-
pudenter obstrepētem, libros sex, Christophorus Persona
latinos fecerunt, Lactantium item Firmianū, Cæcilium Cy-
prianum, & Augustinum ipsum & Hieronymum, Ambro-
sium, Rufinum, Leonem quoq; pont. max. & alios innu-
meros hos ut persuasum habeo, isti uidebūt minus barba-
ra latinitate inquinatos, nec etiam sordescentes. Quocirca
ætati nostræ, tibi, & alijs eruditis, qui politiores & latinas &
græcas colitis literas, plurimum est cōgratulandum, tum in
primis Cortesio ipsi, q; sacras literas ab inculta atq; temera-
ria lingua restituerit, hosce audaces homines, politioris li-
teraturæ hostes adnotauerit, profligauerit, atq; uicerit, cui
& nos & posteri plurimum debem⁹. Credo modo, & hoc
adsero firmiter, literarum & doctrinæ monumenta aliquā-
tulum luci reddita, ac ad claritudinē pristinam euocata esse.
Breuiq; ætas nostra (deum opt. Max. ita rogo) perficiat, ut
a caliginosa tempestate, ingēti ista socordia, putriq;
barbarie aliquando & integre liberemur. Quam/
obrem diuinū hoc Pauli Cortesij, maximaq;
philosophia conditum opus, foeliciter le-
gito, atq; castigatū diligentissime, de-
nuo formis excusum emittito,
ut etiā Germanis nobis, & uti-
litatis, & salutis, conseruan-
dæ uirtutis, rectā & imacu-
latā eloquentia ipsa,
ei⁹ q; nitor & de-

cor uiam ostendat, qd' actorum nostrorū gloriā, & post fa-
ta immortalitatis memoriam consequamur. Vale. Ex Augu-
sta Vindelicorum. xiiij. Kal. Iulias. Anno salutis. M.D. XIII.

DISTINCTIONVM PRIMI INDEX.

TABVLA SVPER
LIBROS SENTEN
TIARVM PAVLI
CORTESII PRO
TONOTARIO APO
STOLICI.

IN PRIMO LIBRO

DISTINCTIO I

An subiectū theologiae sit
deus.
An articuli fidei sint princi
pia, uel conclusiones.
An theologia sit scientia.
An sit dignior ceteris.
An sit maior metaphysica.
An sit sapientia.
An sit sui gratia.
An cetera ad eam ordi
nentur.
An sit certissima.
An sit speculatiua uel pra
ctica.

DISTINCTIO II
De deo.

An deus cognosci possit ab
hominibus.
An deum esse demonstrari
possit.
An deus sit corpus.
An sit compositus.
An sit aeternus.
An sit in potentia.
An sit in materia.
An patiat accidentis.
An sit forma corporis.
An sit perfectus.
An sit infinitus.

DISTINCTIO III
De scientia dei.

An in deo sit scientia.
An deus cognoscat singu
laria.
An deus cognoscat mala.
An scientia dei sit mutabi
lis.
An deus cognoscat alia ex
tra se.

DISTINCTIO III
De ideis.

An in deo sint ideae.
An sint plures ideae.

DISTINCTIO V
De prouidentia.

An in deo sit prouidentia.
An prouidentia habeat media
An bene fortunatus adiu
uet a causis superioribus.

DISTINCTIO VI
De praedestinatione.

An homines praedestinentur
a deo.
An praedestinatio certos ef
fectus consequatur.
An homines spoliuntur li
bero arbitrio.
An sit certus numerus pra
destinatorum.
An numerus praedestinato
rum sit certus formaliter
uel materialiter.
An diuina uoluntas, alios re
probet, alios eligat ad glo
riam.

DISTINCTIO VII
De potentia dei.

An deus habeat potetiam
infinitam.
An in deo sit omnipotentia.
Quae deus facere non pos
se uidetur.

DISTINCTIO VIII
De uoluntate dei.

An uoluntas dei sit causa
rerum.
An agat uoluntate uel na
turae necessitate.
An semper eius uoluntas ex
pleatur.
An eius uoluntas mutari
possit.
An habeat liberum arbitrium.

DISTINCTIO IX
De trinitate.

An sit processio in diuinis.
An processio sit generatio.
An spiritus sanctus proce
dat ut amor.
An amor procedat a uerbo
An possit assignari ordo in
diuinis.
An in diuinis ponatur no
men personae.
An tres personae sint aequales.
An persona procedens sit coae
terna principio suo.
An in diuinis sit ordo na
turae.

EX AVCTORIBVS

Sancto Thoma:
Aureolo.
Alphonso.
Landulpho.
Iacobo de Viterbio.
Garrone.
Thoma de Argentina.
Bernardo Oliuero.
Gerardo de Senis.
Aristotele.
Gregorio de Arimino.
Scoto.
Alexandro de Ales.
Roddontone.
Godofredo.
Henrico.
Egidio Romano.
Anaximene.
Parmenide.
Pythagora
Xenophonte.
Platone.
Zenone.
Chrysippo.
Epicuro.
Democrito.
Dionysio.
Auerroi.
Algazello.
Auicenna.
Themistio.
Iacobo de appamis.
D. Bonauentura.
M. Tullio.

DISTINCTIONVM SECVNDI

D. Augustino.

TABVLA SVPER LIBRVM SECVN DVM SENTENTI ARVM PAULI COR TESII PROTONO TARII APOSTO LICI.

DISTINCTIO I De creatione.

An mundus sit creatus.
Mundum esse creatum cō/
tra Aristotelem.

DISTINCTIO II De angelis.

An angeli sint creati ante
mundū corporeum.
An sint cōstituti ex materia
& forma.
An sint in loco.
An in eis sit uoluntas.
An habeant liberum arbi/
trium.
An sit certus numerus an/
gelorum.
An angeli differant ab ani/
mabus.
An angeli sint creati in bea/
titudine.
An angeli habeant corpo/
ra unita.
An angeli assumāt corpora
An angeli possint ingredi
corpora hominū.
An angeli dentur custodes

DISTINCTIO III De demonibus.

An angeli peccare potuerit
An superbia fuerit primū
eorum peccatum.
An in primo instanti pecca/
uerint.
• An plures remāserint, q̄ ce/
ciderint.
An per reuelationē bonorū
angelorum intelligant.
An per experientiam intel/
ligant.

ligant.
An habeant libesq; arbitriū.
An dæmones puniant igni
An dæmones possint libe/
rari.
An dæmones cognoscant
res occultas.
An dæmones cognoscant
res absentes.
An dæmones cognoscant
res futuras.
An dæmones possint ingre/
di corpora hominum.
An dæmones possint ingre/
di omnia corpora.
An dæmones possint assu/
mere corpora.

DISTINCTIO IIII De creatione corporum.

An materia informis præ/
cesserit tēpore distinctionē
An tempus fuerit ante in/
forme.
An primo die sit creata lux.
An lux sit corpus.
An secundo die sit creatum
cælum.
An aquæ sint supra firma/
mentum.
An sit unū cælū uel plures.
An tertio die sit facta con/
gregatio aquarū.
An tertio die sint arbores,
& stirpes creatæ.
An stellæ sint creatæ quar/
to die.
An stellæ sint animatæ.
An quinto die sint creati pi/
sces, & aues.
An sexto die sint creati qua/
drupedes.
An septimo die deus cessa/
uerit ab operibus.

DISTINCTIO V De homine.

An anima sit de substantia
dei facta.
An sit facta ante corpus.
An corpus primi hominis
sit immediatē productū

a deo.
An corp⁹ fieri debuerit ex
limo terræ.
An corpus sit factum ex
quatuor elementis.
An paradīsus terrestris sit
in oriente.
An homo sit imago dei.
An adam uiderit deum de
facie.
An Adam statim habuerit
scientiam omniū.

DISTINCTIO VI De statu ante peccatū.

An homo in statu innocen/
tiæ fuisset æternus.
An in statu innocentie fuisset generatio per coitū.
An infantes statim genera/
ti, habuissent perfectam
uirtutem corpoream.

DISTINCTIO VII De peccato parētū & origi.

An peccatum parentū fue/
rit superbia.
An fuerit gula, an fraus.
An peccatū originale transfundatur.
An sit peccatū uoluntariū.
An sit priuatio iustitiæ ori/
ginalis.
An sit mollis cōcupiscentia
uel libidinosa cupiditas.
An transfundat cū semine.
An a primi parentis uolun/
tate proueniat.
An consistat in carne, uel in
anima.
Quæ mala ex peccato pro/
uenerint.
An alterū ab altero causet.
An scelerati puniantur a
deo.

EX AVCTORIBVS

Galeno.
Aristotele.
Auerroī.
Anaxagora.

ET TERTII INDEX.

Platone.
Themistio.
Alexandro Aphrodisseo.
Zenone.
Chrylippo.
Possidonio.
Cleante.
Antipatro.
Panatio.
Empedocle.
Gregorio Naçiançeno.
Hieronymo.
Damasceno.
Basilio.
Ambrosio.
Cassiodoro.
Dionysio.
Beda.
Thalete.
Heraclito.
Diogene.
Egidio.
Aureolo.
Mose.
Augustino.
Origene.
Iosepo.
Isidoro.
Auicenna.
Vgone de sancto Victore.
Alexandro de Ales.
Magistro sententiarum.
Durando.
Guillermo Ochan.
Anselmo.
Capreolo.

**TABVLA SVPER
 LIBRVM TERTI-
 VM SENTENTIA-
 RVN PAVLI COR-
 TESII PROTONO-
 TARI APOSTO-
 LICI.**

DE RESTAVRATIONE.

**DISTINCTIO I
 De incarnatione.**

An cōueniens fuerit deum
 incarnari.
 An cōueniens fuerit deum
 incarnari propter libera-

tionem hominum.
 An cōueniens fuerit deum
 incarnari, etiam si homo
 non peccasset.
 An trina diuina persona in-
 carnari potuerit.
 An in Christo fuerit animæ
 & corporis coniunctio.
 An uerbo fuerit natura hu-
 mana accidentaliter con-
 iuncta.
 An deus possit quālibet na-
 turam suppositare.
 An deus uerū humanū cor-
 pus sumpsit.
 An Christi corp⁹ fuerit cœ
 An Christus (leste.
 animam assumpsit.

**DISTINCTIO II
 De perfectione Christi.**

An in aia assumpta a uerbo
 fuerit gratia habitualis.
 An gratia christi fuerit actu
 infinita.
 An Christus habuerit ali-
 quā præter diuinā sciētā.
 An Christus eadem omnia
 quæ uerbum nouerit.
 An Christus habuerit po-
 tentiam transformando-
 rum corporum.
 An Christus in incarnatio-
 ne defectus assumpsit.
 An in Christi anima fuerit
 An Christi (peccatum.
 anima fuerit passibilis.

**DISTINCTIO III
 De adoratione Christi.**

An Christus sit adorandus
 adoratione latræ.
 An Christi imago sit ado-
 randa adoratione latræ.
 An Christi crux sit adoran-
 da adoratione latræ.

**DISTINCTIO IIII
 De cōceptione uirginis.**

An beata uirgo sit cōcepta
 in peccato originali.

Opinio Scotistarū, & Tho-
 mistarum.

**DISTINCTIO V
 De passione Christi.**

An necesse fuerit christum
 pati pro toto genere hu-
 mano.
 An alio genere q̄ passione
 potuerit liberari genus
 humanum.
 An cōueniens fuerit mors
 crucis.
 An homines ob christi pas-
 sionem sint a dæmonum
 uinculis liberati.
 An Christo fuerit necessa-
 rium mori.
 An in morte sit separata di-
 uinitas.
 An Christus ueraciter de-
 scenderit ad infernum.

**DISTINCTIO VI
 De resurrectione & ascen-
 sione Christi.**

An Christo necessariū fue-
 rit resurgere.
 An post resurrectionē fue-
 rit uerū Christi corpus.
 An integrum corpus resur-
 rexerit.
 An cōueniens fuerit Chri-
 stum ascendere in cœlum.
 An Christus supra omnes
 cœlos ascenderit.

**DISTINCTIO VII
 De uirtutibus theologicis.**

An fides a deo proueniat.
 An liceat discedere a fide.
 An hæretici pertinaces, sint
 morte mulctandi.
 An spes sit uirtus theologi-
 An spes principaliter (ca.
 respiciat beatitudinem.
 An beati sint in spe.
 An damnati sint in spe.
 An charitas augeri possit.
 An charitas per peccatum
 mortale tollatur.

DISTINCTIONVM TERTII

An plus sint diligēdi ex charitate parentes.

An plus sint diligēdi filij.

An plus sit diligēda mater, q̄ pater.

An paci discordia opponatur.

An liceat clericis dimicare.

An liceat facere elemosynā ex usuris.

An liceat facere elemosynā ex pecunijs in ludo acquisitis.

An liceat facere elemosynam ex pecunijs in simonia acquisitis.

DISTINCTIO VIII
De uirtutibus moralibus.

EX AVCTORIBVS

Augustino.

Scoto.

Capreolo.

Anselmo.

Durando.

Guillermo Ochan.

Diuo Thoma.

Magistro sententiarum.

Ioanne Pico Mirandula.

Garfia Hispano.

Godofredo.

Henrico.

Ioanne de Neapoli.

Petro de Palude.

Bernardo de Gannaco.

Aristotele.

Aureolo.

Adam.

Gerardo Oddonis.

Gregorio de Arimino.

Vgone de sancto Victore.

Ioanne de Ripa.

Damasceno.

Holcot.

Eusebio.

Hylario.

Alberto.

Hieronymo.

Beda.

TABVLA SVPER
LIBRVM QVAR

TVM SENTENTIA
RVM PAULI COR
TESII PROTONO
TARII APOSTO-
LICI.

DE SACRAMENTIS.

DISTINCTIO I
De baptismo.

An sacramentum diffiniri possit.

An character baptismi sit in potentia intellectiua subiectiue.

An in baptismo aqua artificialis sit conueniens.

An trina immersio requiratur.

An effectus baptismi, pueris insinuetur.

An pueri infidelium sint baptizandi in uitis parētib⁹.

An fictio impediatur baptismum.

An immersio debeat iterari.

DISTINCTIO II
De eucharistia.

An eucharistia sit unum sacramentum.

An panis & uinum sint materia eucharistia.

An materia sit panis triticeus.

An sit panis acymus, uel fermentatus.

An uinum ficticiū sit conueniens.

An acetum, uel omphacium sit conueniens.

An corpus Christi sit in eucharistia realiter.

An corpus Christi per hoc q̄ incipit esse realiter in sacramento in terris, desinat esse realiter in coelis.

An christus totus, & totaliter sit in hoc sacramento.

An per hoc sacramentum conferatur gratia.

An qui sit in peccato morta

li consequatur gratiam.

An sacerdos possit hoc sacramentū conferre damnatis.

An possit conferre furiosis, & mente captis.

An per pollutionē nocturnam impediatur hoc sacramentum.

An qui non sint ieiuni, possint sumere hoc sacramentum.

An sacerdos prius sacrificare debeat, q̄ populū communicet.

DISTINCTIO III
De sacramento poenitentia.

An poenitentia sit sacramentum.

An poenitens resurgat in aequali gratia uel uirtute.

An homo possit deo satisficere pro peccato.

Quid sit contritio.

Quid confessio.

Quid satisfactio.

An ecclesia indigeat clauibus.

An sacerdos in quolibet clauium potestate uti possit.

An indulgentia habeat uim tam in foro ecclesiae, q̄ in dei iudicio.

An sit utilis indulgentia.

An indulgentia liberet a poena temporalis.

An animae purgabiles habeant receptacula.

DISTINCTIO IIII
De sacramento extrema unctio.

An unctio extrema sit inuenta a Christo.

An oleum sit materia proxima huius sacramenti.

An detur contra defectus, quibus uita spiritualis tollitur.

An laicus possit conferre

INDEX QUARTI

hoc sacramentum.

- An diacon⁹ possit cōferre.
- An stulti possint ungi.
- An pueri possint ungi.
- An sani debeant ungi.
- An in quocūq; morbo con/feratur.
- An totū corp⁹ ungi debeat

DISTINCTIO V De sacramēto ordinis.

- An in ordinando requirā^t probitas uitae.
- An sacerdos debeat habere scientiam legis.
- An sint septem ordines.
- An sōlus episcopus possit ordinare.
- An confirmatio pertineat ad episcopum.
- An episcop⁹ hareticus possit ordinare.
- An episcopus recōciliatus possit ordinare.
- An simoniaci sint irregulares.
- An simoniacus ignorās possit sine dispensatione ordinari.

DISTINCTIO VI De sacramēto matrimonij.

- An matrimonium sit naturale
- An matrimonium sit in genere sacramentorum.
- An in matrimonio confertur gratia.
- An matrimonij habeat aliqua bona quibus excusetur.
- An sponsalia conuenienter dicantur futurarum nuptiarum promissio.
- An tacito cōsensu matrimonium contrahatur.
- An matrimonij errore impediatur.
- An uotum impediatur matrimonium.
- An consanguinitas impediatur matrimonium.

An adoptio impediatur matrimonium.

DISTINCTIO VII De resurrectione.

- An anima separata habeat receptacula.
- An animae separatae remaneant actus potētiarum sensitiuarum.
- An malorum suffragia prosint mortuis.
- An suffragia prosint damnatis.
- An quaedam signa iudiciū praecedant.
- An futura sit eclipsis Solis & Lunae.
- An futura sit purgatio mundi.
- An futura sit purgatio ex igni.
- An futura sit purgatio ex elemento ignis.
- An ignis futurus sit cōsumptius elementorum.
- An ignis exustus sit electos.

DISTINCTIO VIII De eadem resurrectione.

- An futura sit necessario resurrectio.
- An resurrectio sit futura in fine mundi.
- An sciri possit hora resurrectionis.
- An cineribus remaneat appetitio ad animam.
- An corpus idē numero resurrecturum sit.
- An crines & ungues resurrecturi sint.
- An homines resurrecturi sint in iuuentute.
- An qui erunt beati, habituri sint impassibilitatē.

DISTINCTIO IX De iudicio.

An futura sit in iudicio dif-

ceptatio uocalis.

- An futura sit testificatio uocalis.
- An christus ad iudiciū uenturus sit forma humana.
- An damnati uisuri sint diuinitatem Christi.
- An mundus innouā^dus sit.
- An motus coeli cessaturi sint.
- An orbis cessaturi propter cessationem intelligentiarum.
- An cessaturi, in eodem situ quo sunt creati.
- An augenda sit claritas corporum coelestium.
- An habitura sint claritatem elementa.
- An bruta & plantae extinguenta sint.

DISTINCTIO X De beatitudine.

- An beatitudo sit in bonis corporis.
- An beatitudo sit in uoluptate.
- An beatitudo sit in honore.
- An beatitudo sit in gloria.
- An beatitudo sit in potentia.
- An sit in scientijs speculatiuis.
- An sit in aliquo bono creato.
- An sit in actu uoluntatis.
- An intellectus creatus possit dei essentiam uidere.
- An intellectus ad uidendū deum indigeat adiutorio luminis gloriae.
- An intellectus uideat omnia in deo.
- An beatitudo in dei uisione consistat.

DISTINCTIO XI De poenis damnatorum.

An anima separata, corporeo igne uri possit.

DISTINCTIONVM QVARTI INDEX.

An ignis inferni futurus sit
aeternus.

An infernus locus sit in cen-
tro.

An damnati uelint infernū
impleri animabus.

An habituri sint odio deū.

An desideraturi sint beati-
tudinem.

An futurū sit, ut uti possint
sciētia acquisita in uita.

An maior eorum dolor, fu-
tura sit carētia uisionis di-
uinae.

An futurum sit, ut a pœnis
aeternis liberari possint,
precibus sanctorum.

EX AVCTORIBVS

Augustino.

Auicenna.

Durando.

Vgone.

Magistro sententiarum.

Sancto Thoma.

Riccardo.

Aristotele.

Scoto.

Petro de Palude.

Capreolo.

Aureolo.

Henrico.

Bernardo de Gannaco.

Herueo.

Thomistis.

Scotistis.

Alberto Magno.

Platone.

Macrobio.

Porreçtano.

Origene.

Rabbi Mose.

Platonis.

Apuleio.

Godofredo.

Empedocle.

Auerroi.

Alexandro Aphrodisico.

Pythagora.

**¶ TABVLAE QVA-
TVOR LIBRORVM
SENTENTIARVM**

F

I N I

S

BEATVS RHENANVS SELESTENSIS THEO
 LOGIAE ET SINCAERIORIS LITERATV
 RAE STUDIO SIS. S. D. P.

IN albo disciplinarū quæ humanū intellectum
 perficere natae sunt, Theologiā primas sibi uen
 dicare, reliquarūq; scientiarū absolutricē coro
 nidem existere, uel e triuijs ignorat nemo. Per
 quas ueluti gradus quosdā cum sit ad hāc in supremo fasti
 gio sessitante perueniendū, quotusquisq; dum ascēdere pa
 rat, nō statim auertitur, ne utiquā ab ipsa Theologia genui
 no suo splendore micantissima, sed uestitus barbarie deter
 ritus, qua uel Lucianicā illā *ἔρμολύφην* situ & squalore exu
 peret, cuius in Insomnio suo Samosatenus rabula festiuissi
 me meminit, Nec id ab re. Etenim in pulchrorū amorē cien
 te sic nos natura p̄pensiores sum⁹, quæ minus speciei habēt
 ualere sinētes. Atq; hinc meherde proficiscit⁹ ut pauciusculi
 Theologiæ studijs se mancipent, dum illi a quibus priusq;̄
 adyta subeāt, uelut ab æditimis excipiunt⁹, tāta infantia bal
 butiūt, ut auditores statim nauseabūdi fatiscāt, crassas ipso
 rū dedoctiones aspernati. Quanquā nō negauerim eos qui
 cautim p̄gressi fuerint, primordijs inuolutissimis extricatos
 quæ tamē darius doceri & possent & deberēt, ueluti stagno
 quopiā trāsmisso, in amœnissimū florulentūq; Theologiæ
 pratū deduci. Compluriū em̄ recentioris ætatis Theologo
 rum copiosos cōmentarios, haud absone quis uiā itū diffi
 liori cōparauerit, eos sane qui *περὶ τὰ ἀπολύτῳσα* ætatē terere nō
 instituisent, ad arcem Christianæ eruditionis p̄uenienti. At
 cum p̄ multos sciam mollibus adeo pedib⁹ p̄ditos, ut mi
 nima etiā asperitate offendant⁹, nec item desint qui uel leui
 culo dispēdio magnū quātūuis compendiū adsequi nolint,
 sum mopere mihi placēt hij, qui plano calle & herbofo, stu
 diosos eo ducūt, quo illi per salebras & crepidines trahunt.
 Proinde deū opt. max. obsecrabūdus saepe precat⁹ sum, ut
 Sentētiarum libros quos uocant, ob præstantiā & utilitatē
 semp̄ in manibus habēdos, aliquis tandē e doctis supremæ
 notæ, adiūctis neotericorū opinionibus, quo oib⁹ fieret fa

tis, cultiori stilo dolaret. Etece nuper, deo sit gratia, Chuonradus Peutinger in
clytæ ciuitatis Augustæ archigrāmate⁹, & MAXIMILIANI Cæsaris a cōsilio,
Pauli Cortesij Theologumenō sentētiarū opus ad me misit. In quo plane du-
buis sum qd primo admirer, stili ne exquisitissimā elegantia, an potius diuinū
hominis doctissimi ingeniū, tam belle uarias ac dissidētes Theologoz opinio-
nes tamq; breuiter describētis. & id quidē sic aperte, ut ad aliud nihil præter cō-
munē studiosoz utilitatē, dum hæc cōderet, spectasse uideat. ideoq; in eū illud
quadrantissime conueniat dicere, quod Lysis de Pythagora refert hijs uerbis,
ου γὰρ κισθ' ἥλους ἐνεπορεύετο λόγους, οὐδὲ πάγας αἰε πολλοὶ ἄν' σοφιστῶν τῶς νέως ἐμωλέκοντι, πο-
τοῦ δὲ κρήνην ὀχλάζοντες· ἀλλὰ θεῶν τε Ἐπισηπίνων π. α. γ. μ. α. τ. ω. μ. ἢ ἐπιστάμων. Non enim, in-
quit, adulterinis & uanis negociabatur sermonibus, neq; tendiculis, quibus mul-
ti sophistæ adulescentes irretiunt, nunq; frugi rebus incumbentes. sed diuinā
rum humanarūq; rerum sciens erat. Porro strenuā operā dedit, ut Theologā a
fœda barbarie adfereret, uiāq; ostēderet qua subsidua Theologorum librorū
supellex oīs expoliri possit. quod plurimi hactenus impossibile rati, illud iam
falso opinari desinēt, cū hoc opus uel semel introspexerint. Quare in primis Pa-
risioz Academia Athenæ Christiani imperij, Paulū Cortesiū Theologica rei
uindicē, de se, si unquā alius, optime meritū, suæ Sorbonæ nō tēporariū, sed p-
petuū inquilinū asciscat. Suscipiāt quoq; obujs uulnis Pictauieses, Andegauē-
ses, Tholosani, Cadomēs. Legāt Hispani philosophiæ & sacris literis deditis-
simi. In Germania Coloniēs, Viennēs, Louaniēs, Treuerēs, Lipsicēs,
Cracouiēs, Erfordiani, Heidelbergēs, Chrysopolitani, Friburgēs, Magū-
tini, Tubingēs, Basiliēs, Albiburgēs, & Frācofordiēs, si Ro. agnoscūt im-
periū (quod a Magni Charoli tēporibus penes Germanos semp fuit) Corte-
sium ut Romanū & latiale Theologū ubiq; ciuitate donēt, fauore psequant,
& colāt. Neq; uero nō admonitos præterierim Britannos a Germanis originē
ducētes, cultiorū literarū studiosissimos. quāq; illis adhortatiōe nihil opus est,
uis iam pridē optimo in literis præceptore Erasmo nostro Roterodamo, cui⁹
imaturū obitū & rei literariæ dispēdiosum, dici nō potest q; feram acerbe. Sed
hæc forsan fusius iusto. Vos itaq; melioris eruditionis candidati, quod summe
precamur, eloquētiā cum sacrorū sciētia copulate. id quod tum facile a uobis fi-
et, cum Cortesiū & huius similes frequētissime euoluetis & decētibus approba-
tisq; loquēdi formulis inter disceptandū cottidie utemini. Multū enim potest
in literarijs cōgressiōibus mutua ad bene dicendū excitatio, multū creber usus.
siquidē & puteos aiūt hauriēdo meliores fieri, ut ad Eustathiū testat⁹ est Ma-
gnus Basilius sic græce scribens, καὶ ὅτι τὰ φρεῖα φασι ἀντλοῦμενα, βελτίω γίνεσθαι. Et
Beatū uestrū amate, qui studiosis omnib⁹ semp gratificari cupit. Bene Valete
Basileæ Rauricorū ad Eid. Augusti, AN. M. D. XIII.

PAVLI CORTESII PROTONOTARII APOSTO-
LICI PROHOEMIUM IN LIBRVM PRI-
MVM SENTENTIARVM AD IV-
LIVM .II. PONT. MAX.

DIu Pont. Max. summa est hominum contentione certatum, Philosophorum ne esset studijs latini sermonis adhibendus nitor. Sunt enim multi philosophi, qui cum facultatem uerborum faciendorum uoluntariam esse opinentur, nihilominus eis in pariendo licere quàm priscis illis licitum fuerit arbitrentur, negant quicquid esse causæ, cur uerborum pariendorum licentiam, priscorum angustijs præfiniri uelint. Nonnulli autem cum philosophiam, quasi marmoream quandam ædem cõstituant, nullo modo ei tectorium induci debere censent, nec fas esse putant, pulcherrimi uultus candori illiniri fucû. Quibusdam etiam seuerioribus, philosophiam squallidiorẽ & horridiorem esse placet, quæ nec aspectu inuitet adcentes, nec opes uulgo largiendo effundat. In quo quidem cum permagna res agatur utilitatis hominum, causa est contra eos arma capiendi. Siquidem si uerborum faciendorum licentiam sibi non negatã dicant, concessuros arbitror, idem perinde posteris, ut illis licere, & rursus æque cæteris ac cæteris liberum futurum, ex quo in infinitum cursus dimanaret. quo sane nihil dici potest in omni philosophiã inscitius. Atque etiã ab his, qui philosophiã omnia ornãmẽta adimunt, in tantula causa sciscitandum puto, num philosophiã speciem naturalem an artificiosam uelint. Nam si naturalem eam esse affirmant, perquirendum quidem est, utrum significetur nutu, an in mente & cogitatione uersetur. propterea quod si eam in mente insidere dicant, nihil abest quin ab hac disceptatione recedat, cum de specie literata disputetur. Si autem naturæ pulchritudinem nutu significari opinentur, per facile etiam fateri poterunt, frustra sermonem hominum generi a natura datum, quo uno belluis maxime præstamus. Siquidem cæterorum animantium natura, inscitia loquendi usque eo peruenit, ut uicissim inter se hilaritatem & tristitiam significant uoce naturæ, ut præclare in rugitu leonum, uel in canum latratu, siue equorum hinnitu apparet. at homo qui rationis est cõpos, sermone bonorum & malorum genera declarat. Ex quo erit confiteri necesse, eiusmodi philosophiã speciem literatam & artificiosam uideri, quæ ad naturæ pulchritudinem statuatur. Quod si artificiosa dicatur, nemini dubium esse debet, eam speciem philosophiã studijs esse aptiorẽ, quæ suauis quàm quæ absona feratur. propterea quod suauitas cum in intelligendi sensum irrepit, philosophiã studia am-

BASILEA

plificat. Nam qui in aliquo doctrinarum genere cum oblectatiōe uersantur, subtilius quicquid in eo genere diiudicant, ut qui citharæ artificio delectantur, perfacile citharædi boni fiunt. Ob eamque causam affirmamus in orationis ornatu, uerborum salubritatē non cōsectandum esse fucum. quandoquidem elegantia philosophiam, tanquā pulchritudo habitum corporis sequatur. Itaque his qui eloquentiam cincinnis & fūco contineri credunt, iure negemus, eos nunquam Rhetorū præcepta attigisse, cum uirtutum & uitiorum uicinitate non internoscant, quantum intersit inter orationem fucatam & sanam, ut lippī quibus omnia alba apparet marmor a toptho nō secernūt, quod congruere in candore uideantur. Nec multo quidem secus his intempestiue seueris dicendum erit, qui dum orationem ut nummum tantidem ubique ualere credunt, & horridiorem laudant amictum, ac soli prope philosophari uolunt, non intelligunt causam esse eis, a philosophia desciscendi, cum usus sordidioris amictus ab ostentatiōe oriatur, ut scite Aristoteles obsoletiore Laconum amictum uituperat. quandoquidem ostentatio nimium & parum nanciscatur. Atque ego non uideo cur publicam philosophiæ hæreditatem soli adire uelint, nec ad æquilibrium assem dispertiant. Aut enim sunt inuidiæ, aut auaritiæ postulandi. Sed nimirum hoc loco oppugnanda est eorū theologorū arx, qui differēdi elegantiam a theologia seiungunt, propterea quod a prisco poetarū oratorūque genere manarit, quodque ostentatrix sit & in gloriādo leuis. & tanquam multos affirmet ex diuorū cœtu ualuisse dicendo, ab his tamē dicunt oratoriū dissimulatū florem. Ego autem non intelligo si explodendā esse eloquentiā dicant, quod sit ex priscorum fundo decerpta, cur non philosophiam quoque pellendā putent, quod ex uberrimo priscorum fonte defluerit. cū tamen notum sit, multum sæpe eam contra transfugarum repugnantiumque inficiationem profuisse. At cum affirmant in istiusmodi sermone, gloriæ oriri uentum, quo homines tanquā utres & folles inflentur, causa non est, quin dicatur, uerius eam gloriā in scientiarū tanquam in uerborum genere uersari, cū huiusce gloriæ limes sit præstantiæ ostentatio. Quod si ita esset, intelligi etiam liceret, diuos qui in omni genere doctrinæ præstiterunt, eiusmodi gloriæ uento turgidiores extitisse. quod tamen per absurdum uideri debet. Atque etiam dicendum est ob eam causam ab his oratoriū florem in differendo cælatum, propterea quod artis intimæ sit, artificium uelare dicendo. Quid enim erat causæ cur dissimulare uellent, quod consectari uiderent. nam si uitiosus in dicendo putabatur splendor, cur erat liberū dissimulare, quod esset turpe consectari? Ego uero nullo prorsus modo intelligo, quomodo diuis dissimulare licuisse opinentur, nisi eos mendaces fuisse fateantur. Sed nihil est quod diutius repugnent, si diuū Augustinū uadē accersam, quod nō modo nō sit limatius dicēdi aspernatus genus, sed etiam, D. Pauli orationem ad Cæs. Hieronymique methodicen ad troporum genera retulerit. Ac meo quidē iudicio Pont. Max. natura semper pulchritudinem cum utilitate suo prope quodam fœdere cōiungit, ut præclare in solis ac siderum genere ostendit, quibus difficile est iudicare, utrū quicquid pulchrius aut utilius sit commenta natura. In animantium quoque ac arborum genere utilitas a specie non seiungitur. quid est enim in hominis figura

Augustin^o de
doctrina christiana.
D. Paulus
D. Hieron.

fabricatum, quod ad usum non æque aptum ac uenustū uideatur: quid pulchrū
 cæterorum animantium utilibus partibus abest: Iam arborum generi quæ per-
 tinax florum germinatio, quæ fructuū procreatio deest: Eodem accedit q̄ mul-
 ta frustra pene a natura data uiderentur, nisi ad ornatum dicerentur naturæ au-
 ctoramento parta. Cur enim uel macula pardo, aut pauoni cauda, siue leoni es-
 set adiecta iuba, nisi ad ornatum naturæ pingentis ingenio inuenta dicerentur:
 Equidem eloquentiam in doctrinarum genere tanq̄ in celsissimo corpore pul-
 chritudinem putarim, quæ ab his uelut decora sanitate seiungi nō possit. Quod
 sane maxime coniungere uoluit, totum illud priscum philosophorū genus: quis
 enim uel amplitudinem Platonis, uel suauitatem Xenophontis, aut Theophra-
 sti candorem, siue aureum Aristotelis flumen non agnoscit: Ex quo mihi quidē
 libet hos philosophorum greges sciscitando urgere, qui sanctius Aristotelem q̄
 Aegyptij ibim, aut crocodilū colūt, cur in eo splendidiorē uerborū usum & elo-
 quentiam non reprehendunt, & si non uituperant, cur in hoc ab eo desciscunt:
 Prorsus si non consecantur, damnare sane uideri possunt: quandoquidem eum
 in cæteris ut nautæ elicem aut cynosuram sequant. Atqui cum supra octodecies
 centum nihil in eo repertum esse dicāt, quod iure obiurgari possit, inuolutius pu-
 gnantia efferunt, cum in eo nullum errorem uelint, & tamen aliquid ei inesse ap-
 pareat, quod consecari nolint, cum in cæteris eum studiosissime sequantur. Sed
 ego Pont. Max. multos arbitror hoc scribendi genus, non tam iudicio q̄ perfici-
 undi inscitia, aut naturæ quodam morbo refugisse, ut nonnulli sæpe ea cōtemne-
 re uideri uolunt, quæ se assequi posse diffidant, ac icterici mel tanq̄ absynthium
 & rutam aspernantur. Quare cum uiderem philosophiam, ut euanescentem sine
 colore picturam explodi, & humaniores ut uerborum tympana cōtemni, perma-
 gni æstimauī quoquomodo possem quod utrisq̄ deerat adijcere. Itaq̄ quāc̄ se-
 paratim a nobis de principe tres scripti sint libri, multa q̄ præclara in philoso-
 phia sint quæ illustrioribus literis potuissent explicari, mea sum tamen magis in-
 teresse ratus, Theologiam Christianā ex intima sententiarum aurifodina ad ex-
 politiones reuocare. Nā cū finis bonorū, principis ueritatis cōtemplatio sit, facile
 intelligi potest, eam cæteris præstantiorem uideri: quandoquidē eius hypothesis
 princeps ueritas dicatur, quæ sit deus supra naturæ complexū notus. Itaq̄ ut ele-
 gantiorū nostratū canora studia ad Theologiam reuocarē, quæ est uelox ingenio-
 rum excitatrix, Theologumenon omniū sententiarū typum, quatuor cōplexus
 sum libris: nam de deo, de mundi ortu, de instauratione, ac de sacris separatim di-
 sputatio explicat. In quibus sane philosophi fateri cogētur cutem a carne seiūge-
 re, qui elegantiam a philosophia secernunt. Et politiores solū in pinacidijs nostris
 intelligere poterunt, quantū eorū artifex sedulitas a rerum diuinarū altitudine
 distet. In quo multa diuina poterunt dijudicare esse uera, quæ eorū rationi repu-
 gnare uidebant, ut multi solem maiorem esse q̄ terrā suspicari nullo modo pos-
 sunt, nisi Mathematicorū circinum & decempedam attigerint. Quos quidem li-
 bros tibi Pont. Max. dicare decreui: nam præterq̄ q̄ iam diu erat, a nobis hoc ti-
 bi aris dissoluendum, percōmode etiam accidit, q̄ pontifex sis his proximis co-

Plato.
Xenophon
Theophrasti
Aristoteles.

Uta maior?
minor?

tres libri Cor
telij de princ
pe.

pinacidia

Decempeda

PAVLI CORTESII PROHOEMIVM.

mitijs senatus consulto factus, cuius potissimū potestati hæc theologia genera-
 creduntur. Contigit enim tibi post hominū memoriam uni, ut pontifex putare-
 re anteq̄ fieres, eodemq̄ constanti consensu fieres, quo putabare. Siquidem ex
 candidatorū genere, multi pōtiffices sunt in interregno iudicati, qui puncto tem-
 poris repulsa ceciderunt. at in his comitijs difficile fuit iudicare, utrum quicq̄ in-
 teresset inter pontificem factum & futurum. adeoq̄ pariter consulta & festinata
 senatoria suffragia fuerunt, ut si quē pōtifficatus tui p̄ceneret, necesse esset eum
 conscientiaē suæ p̄ceneret. Magna hæc quidem laus, sed tamen sunt alia maiora.
 propterea q̄ minus est negocij sacerdotiū maximū consequi, q̄ adeptum tueri.
 siquidem multis ad pontificatū uia obrepēdi patuit, in paucis laus bene geren-
 di fuit. At prædarum est omniū sermone celebrari, te nullos subscribere libellos,
 nulla diplomata conficere, quibus aut quisq̄ de iure suo decedat, aut sacrorum
 auctoritas minuatur, te pontifice nullum fieri muneralem ambitū, nullos licita-
 tores reperiri, prouideri a te, ut cuncta e Re. pu. christiana fiant. quo nihil est ho-
 minum generi ad temporū securitatē optandum maius. Quod si hos libros au-
 ctoritate tui potissimū nominis celebrari uolui, cogitare debebis, me id licentius
 fecisse, nō tam spe patefaciendi mihi aditum ad amorem tuum, cum in tuis iam
 diu sim, q̄ magnanimitate cōmotum. siquidem magnanimi est ingentē hono-
rem, tanq̄ uirtutis testem expetere. Atq̄ in cuiuspiam rei emissionē, quo quip-
 piam ad distantius genus emittitur, eo uehementius fertur, ut præclare patet in
 his, quæ longo interuallo iactantur. In quo si hoc quantulumcunq̄ est meri-
 tare, facile iudicare poteris, an id primus, aut cum paucis susceperim, uel si hoc idem
 multi factitarint. Quod si me laudare uolueris, eorū comparatione laudare po-
 teris, qui nondum sint hanc scribendi laudem assecuti.

DE THEOLOGIA.

D I S T I N C T I O I

Taq̄ quoniam tota est de theologia futura disputatio, primum de
 materia quærendum arbitror. In quo cum uariæ sint theologorum
 doctissimorū sententiæ, explicandum erit, quid hī de hoc quæstio-
 nis genere senserint, qui tributim descriptis ordinibus, inter se theo-
 logorū sunt aciem partiti. Siquidē largo haustu diuinitatis compos diuus Tho-
 mas, cum omnia quæ in theologia uersantur ad auctorē deum tanq̄ ad initiū,
 aut finem referat, effici uult, ut deus theologiae materia dicatur. Contra quem ho-
 mo doctus & argutus Aureolus, armatus prodit. qui unus ex cæsiorem familia
 magis uidetur conari uelle secundas arripere, q̄ ad primas aspirare. cumq̄ sub-
 sequitur alterius familiae Alphonfus Tulletanus, cui non est satis laudari, nisi cū
 summis theologorum comparetur. Sed est repente exortus Landulphus, qui fa-
 bricatorē mundi deum, quatenus deus dicatur, theologiae materiam esse opina-
 tur. Post homo acutus, & diligens, Iacobus Viterbiensis deum huiusce scientiæ
 materiam, amabilissimi ueri ratione esse censet. in eandemq̄ fere sententiam re-
 migrat faciendorū argumentorū artifex præclarus Garro. Nec ab his quidē lon-
 ge abest Thomæ Argentinae sententia, ab Augustini disciplina manantis. Nos

Opinio fan-
 cti Thomæ.

Aureolus in
 prologo.

Alphonfus
 de Tulleto in
 prologo.

Landulphus
 in prologo.

Iacobus de
 Viterbio in
 quodlibet. iij.

Garro in pro-
 logo.

Thomas Ar-
 gētina in pro-
 logo.

pro materiam in scientiarum genere, tripertito metimur. nam in aliquo scientiarum genere, materiam esse dicimus, ad quam omnia tantum ad initium & fontem reuocentur. alteram pro esse, quam cuncta tantum integrum totum contuentur. tertiam autem eam esse dicimus, ad quam omnia tantum ad uniuersitatem totam referantur. quod quidem praedare in grammatica, & geometria ostenditur. In quarum altera quemadmodum materia, tripertito, in litera, oratione, & uoce seiungitur. in altera punctus, corpus, continuitasque secernitur, ita in hoc genere materia tripertita describitur. quarum una ad parentem rerum deum, altera ad Christum. tertia ad sacrorum genera refertur. Itaque ob eam causam nostrorum contentione certatur, an fidei membra, theologiae initia dicantur. Aureolus enim aculeatorum argumento rapax, arcum totum contendit, ut ea Theologiae principia esse neget. & in quodam quasi conclusionum genere uersari putet, quod in theologia patefaciendum & tuendum sit. Nam nullum genus scientiarum dicit ad initia sua concludenda progredi, sed potius ex his concludendi rationem nancisci. at cum diuum Thomam omnemque prope Theologorum coetum de his, quaestionum genera construere confirmet, ad eaque explicanda, patefacienda, concludendaque progredi dicat, ut cum quaeritur, tergeminus ne deus dicatur, fieriue possit ut cutis humanae amictu uestiat, & quae eius generis sunt, fatendum esse censet, ea nullo modo theologiae initia debere dici, sed in quodam potius concludendi genere uersari. Quo quidem loco flos & robor Theologorum uaria armorum genera ad dimicandum affert, maximeque Bernardus, Oliuerius, Gerardus Senensis, & Thomas etiam Argentina, argumentorum genera, quocumque torquent inflectunt. Nos cum Aureoli rationes deducimus, non multum ei prorsus, etiam subducta summa, concedimus, nam quantum nullum scientiarum genus dicamus ad initia sua probanda progredi, nullo tamen modo interdictum esse uolumus, quin aliquod scientiarum genus initia sua, aliquo similitudinum genere ostendat, eaque a labefactantium ratione tueatur, aut doceat argumentorum genera contraria, euertere, & labefactari posse. Ex quo perspicuum uideri debet, ea non in concludendi, sed quasi in principiorum quodam genere uersari, quae a differentiis aduersariorum argumentatione defendantur, ut Aristoteles contra eos sibi faciendum putat, qui initia in differendo negarint. Sed quaeri maxime hoc loco potest, an Theologia in aliquo scientiarum genere uerseatur. Nobis pro duplex placet scientiarum esse genus. nam & unum esse intelligimus, quod ab initijs naturali intelligentiae luce notis eruit. quo in genere arithmetica, & geometria numerantur. Alterum pro id esse dicimus, quod ex antegredientis disciplinae principijs dimanat ut Musicae & Spectatrix, quae graece οπτική nominaur. quarum altera ab arithmeticae, altera a geometriae principijs deperitur. Quo in genere intelligi debet, theologiam esse constitutam, cum ab initijs celsioris scientiae luce notis oriat, quae ab auctoris dei, diuorumque patefactione dimanat. Quare non sine causa id scientiarum genus, caeteris praestantius uideri potest. siquidem omnis scientiae praestantia, aut materiae dignitate, aut ostendendi modo ostenditur, ut perspicuum est astrologiam a geometria, certa ostendendi ratione superari, eamque materiae dignitate excellere. Cum autem id scientiarum genus, quod sit pro/

Grammatica.
 Geometria.
 Litera.
 Oratio.
 Vox.
 Punctus.
 Corpus.
 Continuitas.
 Articuli fidei.
 Opinio Aureoli.

An sint principia uel concolata

Contra sibi ipsi Aristoteli infirmat

Bernardus.
 Oliuerius in prologo.
 Gerardus Senensis in prologo.
 Thomas Argentina in prologo.
 Contra Aureolum.

Aristotele in iij. Metaph.
 An Theologia sit scientia.

Arithmetica. 2^a Sec.
 Geometria. 1^a Sec.

Perspectiua οπτική
 Musica.

An sit dignior reliquis.

Astrologia.
 Geometria.

PRIMI SENTENT. PAVLI CORT.

*R. Cort
scit et q. 10*

An sit maior
metaphysica

Metaphysica
habet uiam li
uitatam.

Sapientia
An sit sa
pientia.
Aristoteles
in. ij. Meta.

An sit sui
gratia.
An cetera
ad eam ordi
nentur.

An sit cer
tissima.
R. Cort

Scientia sub
stantiaru se
paratarum.
Scientia de
rebus cor
poreis.
Scientia de
anima.
Aristoteles.
Mathematici

Ptolomæus.

grediente hominum solertia repertum, duplex omnino dicatur, unum quod ge
nere, alterum quod specie continetur, nemini dubium esse potest, Theologiam
omnibus scientiarum generibus, quæ specie continentur, antecellere, cum plane
bene notum sit, nullum genus earum deum materiam nancisci. Atque etiam in illud
gurgustium, philosophorum sunt compingendi greges, ut eam multo Metaphy
sice excelsiorem esse fateri cogantur inuiti. propterea quod non rationis modo, sed
consignata patefactionis forma, sit opificis rerum dei contemplatrix. Itaque multa
æthereo haustu arripit, quæ assequi ratio nullo modo potest. siquidem Metaphy
sice cum ratio rationis ordine circumscriptam nanciscatur ad indagandum uiam,
calcem euolandi habet, minusque se ad dei naturam pernosendam effert. Ex quo
illud etiam contendimus, ceteris eam sapientiorē uideri, cum sapientia sit rerum
diuinarum cognitio. nam ea rite sapientia dici potest, quæ eius rei indagatrix sit
a qua rerum causæ nascantur. siquidem quemadmodum auctore Aristotele igne
omnium calorū causam esse uolumus, ita est necesse confiteri nobis, princeps
uerum, omnium uerorum esse causam. at cum theologia maxime sit principis ueri
contemplatrix, perfacile sciri potest eam id maxime metiri, a quo rerum causæ
orientur. Atque etiam eam sui causam esse dicimus. nam id liberum, & sui causa
esse placet, quod ad quippiam externum, nullo modo constituitur. Ex quo effici
tur, ut omnia scientiarum quoque genera, ad eam stantur. siquidem perinde
ea ceteris, ac medicina aromaticæ arti comparatur, quæ sit dominatrix, & rectorix
earum, non a ceteris instruat. Similique prope modo (ut mathematicis bilem
moueamus) eam probamus in quodam certissimo genere uersari, nam res certæ
collatione dicuntur, quam ad perceptionem, aut ad mentis lucem nanciscuntur,
etenim ea quæ magis propria uideri possunt, propinquius in mentis lucem irre
punt. cuius offusu rerum genus, quod mentis obtutu percipi & cōprehendi po
test, actu sub cernendi aciem illabitur, magisque illud lucis genus arripit, ac altius
mentis obtutu penetrari potest. Ex quo intelligi debet id rerum genus certius om
nino uideri, certissimamque eam esse scientiam, quæ illud rerum genus persequa
tur. Itaque ob eam causam, eam scientiam quæ cœlitum naturam seiunctam com
plectitur, his certiorē esse dicimus, quibus earum rerum natura ostenditur, quæ
ab omni materiæ concretionē secreta, corpori annectuntur. & tum rursus eam
certiorem quæ illam, quæ in rerum corporearum natura indaganda uersatur, ut præ
clare Aristoteles animæ scientiam his certiorē esse probat quæ corpora natura
mobilia persequantur. Nec tamen ob id minus est mathematicorum erudus
clauus, quod rarius sit eorum decempeda metatrixque ratio fallax. nec item minus est
eorum puluere obruendus Ptolomæus, quod mathematicarum rationum certissimam
scientiam uelit, eamque certiorē, quæ Metaphysicæ disciplinam esse opinetur. quan
doquidem rerum diuinarum genera, disiecta phantasmatum caligine, magis in
integram mentis aciem influere dicantur. Quemadmodum res corporeæ, quæ
sunt splendidissimæ natura, per se solisque splendore collustrantur, magis sub inte
grum oculorum sensum cadunt. At hebetiore mentis acie, qualis est eorum qui
sunt aliquo corporis morbo affecti, magis res phantasmatis obductæ cernunt.

quemadmodum magis sub ægri hebetiorisq; oculi sensum, atra aut caliginosa, q; alba, aut sole collustrata cadunt. Quocirca ab hominum intelligentia, qualis est modo in nobis, certissima mathematicarum rationum genera euocantur, ad eorumq; perceptionem opinabilia phantasmata opitulantur, quæ in cernendi sensum irrepunt. At intelligentia quæ in expleto absolutoq; statu constituitur, certissima rerum diuinarum genera euocat. quandoquidem quo res puriores subtilioresq; suapte natura sunt, eo certiores dicantur. Ex quo perfacile iudicium est theologiam unam ex omnibus, in quodam certissimo genere uersari, eamq; ex uerissima quadam supra progredientem naturam luce manare, intelligiq; posse quantum ipse Aristoteles, hoc obtutu adempto lippiret, qui dum lac gallina, cum se putat inuenire posse, negauit quicq; sciri posse, præterq; quod ab hominum intelligentia eruitur. Sed permagni refert, num theologia cōtemplatrix sit, an in actione, quam græci *θεωρημα* uocant, uersari dicatur. nam diuus quidem Thomas, cum eam in utraq; poni posse opinetur, magis tamen eam contemplationem, q; praxin nominandam censet. In quo magna est ei cum Aureolo contentio. nec minus ei negotij contrahit Gregorius Ariminensis flagranti doctrina, & illustri gratia Theologus. Scotus uero mentis æstu e conspectu euolans, ita minutatim hoc descriptionis genus concidit, ut acrioribus blandiatur acumine, & ex interuallo regustatus adhærescat. multumq; etiam Alexāder Ales, Thomas Argēna, Roddonton, Godofredus, Henricus, & Garro, magni & nobiles theologi, in hoc quæstionis genere uersantur. Sed præter ceteros sapientissimus quiritium Egidius, cum utrunq; genus excludat, eam patheticam esse arbitratur, præterea q; charitas, qui sit theologiæ constitutus limes, pathetica maxime existat. Nos uero quanq; theologiam uideamus unum esse scientiæ genus, id tamen expletum, & absolutum esse dicimus, uimq; ad hominum absolutionem, ex diuinitatis luce nancisci, hominemq; maxime absoluere, cum ad munia recta, tum ad facultatem contemplandi ueri. ex quo eam partim praxin, partim contemplationem esse uolumus. At cum omne scientiæ genus, finis mentione expendamus, extremumq; huius scientiæ finem, in æthereis sedibus principis ueri cōtemplationem esse dicamus, constare debere inter sanos uolumus, eam in primis in contemplandi quodam genere uersari.

Aristoteles.

*Lac gallinacōn**Contemplatio ut
in practica*Scotus Tho:
in prima pte.

Aureolus.

Greg. de Ari.

Scotus. *mitis**uoluit ut uis**scilicet motum**scilicet motum*

Alexād. ales.

Thomas Ar

gentina.

Roddonton.

Godofredus,

Henricus.

Garro.

Egidius.

*pathetica**passiua**scilicet affectiua*

AN DEVS INTELLIGI POSSIT AB
HOMINIBVS IN VITA.
DISTINCTIO SECVNDA.

Sed cum uniuersa theologiæ contentio eo deducatur, ut parentis rerum dei agnitio eruatur, perquirendum quidem est, an ab hominum genere in uita itelligi possit deus. Prisci em̄ illi philosophi quasi deus esset quiddā semicōspiciuū, & opinabile, dū cōiecturis uaria imaginū genera effingebāt, satis se exploratā cognitionē adeptos opinabant, si qd̄ simu,

Opiniōes phi
losophorum.

PRIMI SENTENT. PAVLI CORTESII

Anaximenes
Parmenides.
Pythagoras.
Xenophon.
Plato.

Stoici.
Cleantes.
Chrysippus.
Aristoteles.

Epicurus.

Democritus.

Ratio pbās
non posse in-
telligi deum.
Alia ratio.

Alia ratio.

Alia ratio.
Aristoteles
in. iij. de aia.

lacrum figulina creta conficerent, quod ad ueritatis similitudinem accederet. Si quidem Anaximenes deum ab unguibus pingere exorsus, aerē putauit. Parmenides uero ad circuli similitudinem lima & torno perpoliuit. At Pythagoræ, anima commeans uidetur naturæ uniuersæ fusa. Xenophon autem & Plato philosophorum tympana tornant deum, affirmantes ex his quæ sub cernēdi sensum cadant, nullum esse dei simulacrum sole similius. Stoicis uero auctore Zenone deus Aether est uisus. quanc̄q; ex his Cleantes solem, Chrysippus mundum dominari putet. At in omni natura uaferrimus auctor Aristoteles, cum ad dei præhensionem consequendam claudicaret, conscientia latibulo, dum non potest ingredi recta, flexu declinat, nihilo sane longius pusillis & argutis oculis prospiciens, quæ humani obtutus natura pateretur. Epicurus autē quē ego Paridem philosophorum uoco, deum atomorum nexu, quasi harenarum coagmētatione constituit. idq; ex Democriti pixide deprompsit. Reliquos autem philosophorum antambulones, qui tanq̄ statuā membratim funderent, mundū corpus, & deū mundi esse animam dixerunt, aut eos qui homines partes esse dei opinati sunt, nihil attinet uocare hostiatim, cum satis notū sit eos omēs in dei natura pnosceda excubare somniantes. Nos uero negamus interminatam magnitudinem, circūscripta intelligentia percipi posse, cum circūscripti ad interminatum, nulla esse possit decempedatrix collatio. Atq; etiam nihil quod est definitū, circumscribētis finibus exit. Si igit̄ hominū intelligentia dei naturam perciperet, tum dei natura, intelligentiæ fines transilire non posset. quod fieri nullo modo potest. ergo intelligi etiam potest, dei naturam ab intelligentia percipi non posse. Præterea omne specierum genus natura cognobile, quo alicuius rei natura pernoscitur, eā repræsentando percipit. at cum fieri nullo modo possit, ut a quapiā genita similitudine referatur deus, cum omne genitarum similitudinū genus, aliquo præfinito genere circūscribatur, confitendum quidem est, fieri non posse, ut quapiā similitudine genita pernoscat deus. Etenim mens humana, naturæ notione, phantasmata tanq̄ obiecta contuetur. ex quibus, ut ait Aristoteles, cognobiliū simulacrorū genera euocat. Ex quo quidem intelligi necesse est quodcūq; in uitæ circulo percipit̄, id specie a phantasmātū genere seuocata percipi. At cum nullū eiusmodi specierum genus, uim ad dei naturam referendam nanciscatur, cū natura sensilium rerū longissime a dei natura absit, perspicuum esse debet, naturæ notione nullo modo in uita ab hominum genere intelligi posse deum. Siquidē quod est superioris naturæ proprium, nunq̄ assequitur natura inferior, nisi superioris actio consequat̄, quēadmodū aqua nisi ignis actione nō feruescit. Præterea quodcunq; ad id effertur, quod terminis naturæ suæ egredit̄, necesse est, ut illius habitu informet̄, quod fines naturæ suæ trāsit. Quādo enim dei abdita abstrusaq; natura, ab hominum intelligentia percipitur, tum sit ipsa natura intelligentiæ forma cognobilis. Ex quo præclare intelligi potest informationem, supra intelligentiæ complexum esse necessariam. qua tanquam quodam æstu, supra mortalitatem intelligentia tollatur. quæ quidem, gratia, non natura paratur. Sed deum esse, rationibus probari posse dicimus. Nam cum oculorum

An hōi sit
nec̄. a
Sahnt̄ sup
nālis cognitio

approbatione rerum motum fateamur, rectissimis possumus motuum rationi-
 bus indagare deum. Siquidem cum confirmemus quodcumque agitur, alieno
 impulsu moueri, id ipsum quod primum mouet, quonia alterius non agitur mo-
 tu (neque enim princeps motus esset, si ab alio impelli uideretur) fateri cogimur, ut
 consistere, aut se ipsum agitare dicatur. nam si alieno impulsu moueretur, necesse
 esse dicimus, id quoque a quo impellitur, ab alio antegrediente moueri, & rursus
 aliud ab alio impelli, ex quo effici, ut in infinitum sit progressura excursio. Neque
 enim unquam orsum primum inueniri posse affirmamus, si id quod putatur primum,
 aliud semper antecedere dicatur. Præterea scientius, exquisitiusque rationes colli-
 gimus, quicquid agitur, alieno concitum impulsu moueri, & in impellentibus
 & pulsibus in interminatū excurri nullo modo posse. quod quidem hoc modo con-
 nectimus. Si quicquam suapte ui agitur, necesse est aut habeat motionis suæ ori-
 sum, aut alio impellente agitur. necesse est etiā ut suapte ui, non nutu partis im-
 pellatur, quemadmodū animantia pedū ingressu mouentur. quod si ita esset, fa-
 cile sequi posset, non integritatē suapte ui, sed partem aliquam moueri, quod etiā
 confitendum est sectile esse & diuiduum, partibusque contineri. cū sectile sit, quod
 cumque mouetur. Quo constituto illud arripimus, quicquid ex se agitari dicatur,
 id intelligi debere primo esse motum. itaque ut pars una feriata consistat, totius
 quies & otium insequitur. nam si una torpescere ageretur altera, tum minime
 putandum uideretur, totū primum esse impulsū, sed partē eius fuisse agitā, quæ
 altera consistente, moueretur, nihil autem consistens deside & torpescere altero,
 suoapte nutu agitur. ex quo connecti potest, ab alio impelli quodcumque mouetur.
 Deinde etiam adiungimus, quod in impellentibus & pulsibus, in infinitū nullo modo
 indagatio decurrat. nam si in infinitum cursus maneret, necesse esset ut impellen-
 tia & pulsa, innumerabilia corpora putarentur. quandoquidem quodcumque mo-
 uetur, sectile sit, & corpus. omne autem corpus impellens, pariter dū mouet agi-
 tatur. igitur omnia infinita impulso uno mouerentur. at cum unum eorum sit
 circumscriptione definitum, præclare patet id circumscripto tempore moueri. ex
 quo sciri potest, cætera etiam tempore definito impelli. quod fieri nullo modo
 potest. ergo fieri etiā non potest ut in impellentibus & pulsibus, in infinitum pro-
 gressio dimanet. Eodemque modo rationes inducimus de ijs quæ aut aduenticio,
 aut ui, aut instrumento mouentur. infinitaque argumentationum genera colligi-
 mus, quibus rectissime probatur, aliena impulsione moueri, quacumque mouen-
 tur. cum autem sub cernendi sensum cadat, sidera moueri, fatendum esse dicimus
 ea alieno impulsu moueri. Si uero molitor & auctor motus non mouetur, necessa-
 rio probamus, aliquem constituendum esse agitatorē immobilē. si mouetur, aliquo
 impellente moueri, aut in infinitū emanaturā indagationē putamus, aut aliquē
 statorē impulsorē exquirēdū. Sed quonia perabsurda est in infinitū inquisitio, ne-
 cessario affirmamus aliquē agitatorē immobilē, initiū & fontē esse motus, quem
 deū esse hoies coacti fateant. Eodēque modo cū fieri non posse uideamus ut quicquam
 ex se oīno gignatur, multaque cernamus eodē concurrere, & alia ab alijs superari, ne-
 cessario nobis existimandū dicimus, ut aut in infinitū emanaturā progressionem,

Deū esse, ra-
 tionibus pro-
 bari posse.

Ratio per uitā
 motus.

Alia ratio.

Ad iustitiam prout

Alia ratio.

Accidens.
 Violentia.
 Instrumentū.

Deus est im-
 mobilis.

Alia ratio. in
 quæstione
 iustitiae

PRIMI SENTENT. PAVLI CORT.

aut aliquā principē causam exqrendā arbitremur, q̄ sit uniuersitatis generatrix.
 Alia ratio Quinctiā cū agnoscamus ratione uacantia, constātissimo, & certo quodā ordine
 progredi, quod quidē casu fieri non posse scimus, cum cōtinuata, eadēq; semper
 fere cōstantia progrediantur, ad ultimum statuere cogimur, id ab aliqua mente
 oriri, quæ sit moderatrix, & reatrix rati ordinis naturæ, quā deū esse concedendū
 sit. Itaq; quācūq; sensilium rerum notione nullo modo percipi dei natura possit, eo
 tamen effectuum ab eo manantiū agnitione progredimur, ut illa naturæ ratio,
 ne pernoscamus, quæ ei congruere necessario uideantur. Siquidē perfacile nege-
 mus parētem rerum deū corporea natura cōstare nam omne corpus, nullo mo-
 do mouetur, nisi externo agitato impellatur cum autē deū statorem, esse impul-
 forem supra sit probatum a nobis, in promptu uideri debet a somaton esse eum
 ut Græci dicunt, & corporea natura uacare. Nec item eum ulla coagmētatione cō-
 cretum esse dicimus cū quodcūq; cōnectitur, necesse sit aliquo omnino coagmē-
 tatore egere. atq; etiam quicquid est coagmentatum & structum, eueri & labe-
 factari potest deus autem labefactari nullo modo potest. Nam quidquid gigni-
 tur, naturam habet patibilem, cōmutationis & motus cum autē deus nullo mo-
 do moueatur, intelligi maxime potest, cum esse æternum, orsu & fine uacantem.
 Ex quo etiam ratiōe certa colligitur, deū nullo potentiæ nexu deuinciri, cū quod
 cumq; potentia continetur, alicui sit herili naturæ subiectū. at cum deus princeps
 causa dicatur, nullum nancisci potest præsentē herum. igitur nec ulla potentia
 cōtinetur, sed simplex est, & puritate pollens actus. Nec est item eius naturæ ullū
 materiæ genus admixtum. quandoquidem materia initium agendi nullo modo
 dicatur. Rectissime quoq; probatur minime eum aduenticia pati. siquidē sui pol-
 lens, & existens natura p̄ se, nullius est particeps, quod non sit suaptæ naturæ pro-
 prium, quæ sui par, suiq; similis existit. Quod cū ita sit, necesse est nullius quoq;
 corporis esse formam. propterea q; nullius esse naturæ potest, quæ non eius esse
 naturæ dicat. Ergo nec fieri ullo modo potest, ut alterius corporis forma uidea-
 tur. nam omnis existens natura per se, omnino ea præstātor uideri debet, cuius
 natura in altero cōsistit. at cum omnis alterius corporis forma in altero nitatur,
 præclare sciri potest principem causam alterius corporis esse formam nullo mo-
 do posse. In quo quidem facile superiorum Philosophoꝝ ueternum agnoscitur,
 qui dum princeps initium materia præditum uolunt, non intelligunt se deo ab-
 solutionem expletam adimere. cum princeps initium materia præditum, longis-
 sime ab absoluteione absit. Sed nos cum deum maxime in actu uersari dicamus,
 intelligi etiam uolumus, cumulata eum absoluteione expleri. Nec minus est eorū
 philosophorum minuendus adeps, qui quācūq; quod esset interminatum, deum
 esse censerent, non tamen uidebant æque se in infinitate, ac in principis initij na-
 tura labi. Nam cum id materia præditum efficerent, ei infinitatem quoq; mate-
 riæ compotem annecti uolebant, affirmātes aliquod omnino corporis intermi-
 nati genus initium & fontem esse rerum. At nos cum dei naturam in altero nul-
 lo modo niti, sed existentem per se, suiq; pollentem uideamus, facile intellectu
 esse dicimus, eum interminatum debere credi.

Alia ratio

Quid deo cō-
ueniat posse
sciri.

Deus non est
corpus.

impossibile

Deus non est
compositus.

Deus est æter-
nus.

Deus non est
in potentia.

Deus non est
materia.

Deus nō pati-
tur accidētia.

Deus non est
forma corpo-
ris.

Deus est p̄ se
et̄us.
Verum

Deus est infi-
nitus.

DE SCIENTIA DEI. DISTINCTIO III.

Verum quoniā in dei pernoscēda natura, libatū est a nobis quodcūq; frugiferū uidebat, & quasi flos Theologiae decerptus, nūc sequit ut structis pontibus ad diuinam scientiam transmittatur, quæratuq; in primis, an aliqua omnino sit dei nomināda sciētia. Nā multi q uolūt laudem sibi argute differendi dari, nullā dei scientiā esse censent quādoquidē scientiam absolutionem rei additam afferre dicant. At cum maxime deum simplicitate pollere confirmant, nec quicq; eius naturæ additum arbitrentur, obtinere se putant, ut nullo modo quæpiam dei scientia esse dicatur. Plato autem negat scientem esse deum, sed supra scientiam efferri opinatur in quo philosophorum pedissequā phalangem habet, qui quasi id sibi per Platonem liceat, ratum ordinem deorum constituunt. Quorum quidem sententiam satis a diuo Dionysio reiectā esse uideo. Sed accessit callidissimus auctor Auerrois, qui dei maxime propriam scientiam & uitam esse putat. Nobis uero certius pbatur cumulate scientem esse deum. Nam cū formæ angustia ex materiæ cōcretionē oriant, intelligi potest formarum genera quo magis materia uacant, eo magis ad immensitatem quandā interminatā accedere. Ex quo sciri debet quippiā materia uacans, maxime nancisci pernoscendi uim. seiunctaq; naturæ modo, noscendi ac percipiendi oriri modum. Itaq; præclare Aristoteles ait stirpium generi ob materiæ concretionem, pernoscendi ademptum esse sensum. At cum maxime deus sit ab omni materia seiunctus & liber, nemini dubium esse potest, eum scientem debere maxime uideri. Sed interest nostra scire, an a satore mundi deo singularū rerum genera pernoscantur. Multi enim quasi magnam uideantur Aristoteli operam dedisse, singularum rerum scientiam esse negant. At cum ea quæ scientiarum genere non continentur, a quoquam percipi nullo modo possint, satis cōclusum esse putant, nec ea quidem a deo intelligi posse. In eiusmodi enim controuersia diuo Thomæ ualde in ore est a deo singularum rerum genera pernoscere contra quem ex cælia disciplina Aureolus multa Scoteco genere conscripsit, affirmans eum flaccescentium ratiuncularum genera afferre, quibus singula a deo percipi probare conetur nec ita ab eo Auerroim feriri dicit, ut cadendi necessitatem inducat. Tantundemq; aculeorum affert argutus inficiator Garro. Sed præter ceteros ingenij gloria abundans Gregorius Ariminensis, articulatum argumentorum genera retexit qui quidem multa eius deturbandi causa conari uideretur, si diligentior Aquinateorum uerborum æstimator putaretur. At uero ex philosophorum genere Auerrois, maxime talum intorsit, cum a deo singularum rerum genera percipi posse negauit nam cum ea interminata esse opinaretur, facile se pbare sperauit, interminata nullo scientiarū genere præfiniri posse. In quo nō uidit deū in agnoscēdo secernere, nec sensit si cōcedendum sit, absurdū esse interminata aliquo circūscripto scientiarū genere cōtineri, haud tamē cōcedi oportere absurdū uideri, ab eo interminata percipi, cuius sapiētia nullis sit finibus circūscriptus numerus. Ex eadē quoq; Arabū disciplina Algazellus & Auicēna, nobis le recentium philosophorum par, quācūq; minime a deo singula percipi posse neq;

Plato.
Platonici.

Dionysio de
diuinis nomi-
nibus.
Auerrois in
xiiij. Metaph.

Aristoteles I
ij. de anima

An deus cō-
gnoscat singu-
laria.
Aristo. in. vij
Metaphys.

Scotus Tho.
cōtra gētiles
de ueritate &
in prima pte.
Aureolus.

Garro.

Gregorio de
Arimino.

Auerrois i xij
Metaphys.
Cōtra Auer-
roim.

Algazellus.
Auicenna.

PRIMI SENTENT. PAULI CORTESII

gent, cum tamen catholice singula rerum genera agnoscere uolunt, non quidem quatenus per se singula existant. In quo sane nō intelligunt se deo inscitiam internoscendi dare. At mihi quidem uidetur, cum singularum rerū agnitio, ad hominum expletam absolutionē pertineat, necesse esse ut eadē a deo pernoscant.

Aristoteles
Idem in. i. de
anima.
Empedocles

Neq; enim, ut ait Aristoteles, consentaneum uideri debet quicq; ab hominū genere sciri posse, quod dei notionem effugiat. Ita q; dum Empedodem uelut crassioris opimæq; ceruicis illudit, accidere putat ut deus inscius omnino putetur, si antipathiam ignorare dicatur. Etenim absolutionum genera quæ in inferiorum rerū generibus obstringuntur, simplicia in deo & iugata existunt. Et quāq; alia ui ab hominū genere catholica & materia seiuncta, rursusq; alia ui, singula materiaq; concreta internoscantur, fatendum tamen esse uolumus, ut utraq; sub dei simplicem intelligentiam cadant. Nec multo quidem secus eum malorum genera agnoscere dicimus. Nam quemadmodum in musicis claudicationem falsarū uocum exaudimus, quatenus a musico artificio dissideant, sic deum uolumus catholice cuncta malorum genera percipere, quatenus ab eius disciplina discrepent & rursus specie discernere, quatenus non eodem modo ab eo dissideant.

Vtrū deus cogno-
scat ma-
la.

An sciētia dei
sit mutabilis.
Euericula

Quāq; hoc loco est nata disceptatio, an dei sciētia mutari ullo modo possit. Plurimiq; enim qui ad ingenia capienda, malitiarum euericula iactant, quo cōcinnius argumentum cadat, deum dicunt quæcūq; agat, scire omnino posse. at cū plura deum moliri posse, q; moliat, arbitrentur, sequi uolunt, plura eum scire q; sciat. quod si ita est, satis notum esse dei scientiam ademptione & auctu mutari posse. Contra quos diuus Thomas rotundius rude argumentum tornat. Nam deū dicit ea etiam scire, quæ moliri possit, nec ullo modo moliat. nec tamen ob eam causam q; plura moliri possit, q; moliat, sequi uult, plura eum scire posse q; sciat. nec item ob id q; sciat quippiam futurū esse posse, quod nullo modo sit, cōcludi putat ut dei scientia mutari ullo modo possit, sed ab eo uarietatem rerum percipi posse confirmat. Nos uero quanq; deum statuamus uarietates, cōuersionesq; rerum pernoscere, eum tamen uolumus sine conuersione percipere, cū sub eius intelligentiam, nec transitionem, nec receptionem, aut obliuionē cadere posse dicamus. Ex quo quidem effici, ut quāq; res mutari uideantur, in promptu tamen sit, eius scientiam nullo modo in rerum uarietate agnoscenda mutari. Idq; eiusmodi simulacro ostendi potest. Siquidem quemadmodum oculus uitreum tectorium cōtuens, suapte natura transgredientium corpora quacūq; moueant sine receptione cernit, nec ullo tamen modo eius agnitio, aut natura mutat, quāq; res mutari uideantur, ita hoc idem in dei scientia accidere posse arbitramur.

An Deus cogno-
scat alia
extra se.

Auerroistæ.
Auerrois.

Themistius.

Aristot. i. xij.
metaphys.

Quare non sine causa intelligendum est, an idem procreator mundi deus extra se cætera rerum genera percipiat. Nonnulli qui Auerroim tanq; elephantem funambulū mirantur, deū quicq; extra se percipere posse negant, inuidiosissimeq; Themistio obtrectare conantur, qui deum cuncta pernoscere cōfirmet, cum intelligat se causam & initiū esse rerum. idq; etiam Aristoteleo conchylio tingunt, qui intelligentiam mentemq; diuinam uilem fieri opinetur, si quicq; extra se percipere posse dicatur. quandoquidē cognobile intelligentiæ absolutionē esse uelit,

Stephanus
simon
ms

cetera q; rerum genera, eius collatione sordescere arbitretur. Ex nostris autē Iacobus Appa solers & affluens theologus, cum dei agnitionem ad genita præfiri censeat, eum quippiam extra se circūscribendo percipere putat. Itaq; eiusmodi structum, & nexum argumētum affert. nam si deus, inquit, negetur: quicq; extra se circūscribendo pernoscere, erit confiteri necesse ob scelera nullam facinorosis hominibus, multam esse cōstitutam, quod est senatus consulto reiectum, propterea q; hoc assumpto concessio, dubitari nō potest, quin concedendū sit aliqua deum in se, uel extra se scelerū genera percipere. Nam si aliquod criminū genus prænoscere posse dicatur, apertum esse debet, quod quærat obtineri, si autem affirmetur in se quæpiā scelerū genera pernoscere, fatendū erit hoc fieri nullo modo posse. quandoquidē in deo, nulla criminū genera inesse dicantur. Atqui sequitur minime deum flagitiorum genera percipere. igitur nec ob scelera ullam perditis hominibus pœnā esse cōstitutā. quandoquidem ea illi omnino ignota esse dicantur. quæ quidem tota ratio multorum suorū sodalium gustum excitaret, nisi ei quædā inesset, tanq; in melle Corsico asperitas. Nos autem deum uolumus omnia scelerū genera præsentia, anteaacta, & futura percipere. quandoquidem nihil extra se ex aternitate, sed in se omnia futurorum genera nouisse dicamus. At quando in deo minime esse scelera cōfirmatur, plane bene concedendū erit, nullo modo flagitiosum esse deum. nec tamen ob eam causam sequi uolumus, quin in semet aliorum scelera pernoscat. Itaq; tutissimi itineris celebritatem persequemur, si ab opifice & genitore rerum deo percipi cuncta dicamus.

Iacobus de ap
pamis ordi
scti Augusti.

Contra Iaco
bum.

DE IDEIS.

DISTINCTIO QVARTA.

Idem quidem expositis quæri maxime hoc loco potest, an Idearū genera in deo esse dicantur. multi enim quibus non est sine aliqua diuorum syngrapha credendū, in hoc quæstionis genere, deū in semet cuncta percipere dicūt. at cum se ex Idea pernoscere negent, se qui putant, nec item eum alia percipere. Quidā etiā quasi hoc argumentationis genus Dionysio colore pingere uideantur, deum, causarum, nō Idearū ratione pernoscere uolūt. quibus cū satis sit a diuo Bonauētura responsum, nihil attinet ut ostēdatur modo, argumēti corruptela quo serpat. Nos autē si Ideas rationes nominemus, scire etiā poterimus, facile nos in Cacozelorū genere uersari. quandoquidē rationū genera a græcis logos, non Ideas nominari uideamus. Si autē (uertēdi uerbi uis nequa deperitura sit) eas potius formas & species uocemus. qd' idem multo ante a. M. Tullio, & diuo Augustino usurpatum scimus. Itaq; cū rectissime Idearū formæ nominentur, fatendum est Idearum genera in intelligētia diuina uersari. Siquidē in omni rerum genere, quæ nullo modo casu gignunt, necessitas fateri cogit, formam finē esse ortus. nec eī agēs ob formā moliretur, nisi quatenus in eo formæ similitudo existeret. Idq; bipertito secernit. nam in quodam agentū genere, forma ex natura rerum efficiendarū genera præcurrit, ut in ijs quæ natura moliunt. quemadmodū hominē ab homine gigni uidemus. in quodā uero genere ex intelligentia forma antegredit, ut in ijs quæ intelligentia

Syngrapha

Dionysius.

S. Bonauētura in. i. sentēt.

Idea { Ro
soma

M. Tullius.
S. Augustin.

C

PRIMI SENTENT. PAVLI CORTESII

Opinio
Platonis.

moliantur, quemadmodum ædis simulacrum in architecti opificisq; mente insi-
det. quod quidem ædis Idea rite dici potest. quandoquidem architectus ædem
ad excogitatam speciem referre conetur. Cum autē constet nullo modo casu, sed
a deo per intelligentiam agentem, constitutum esse mundum, per facile intelligi
potest, in intelligentia diuina esse formam, ad cuius simulacrū mundi machinam
construxerit. Sed quaerendum uidetur, an plura Idearum genera dicantur. Plato
enim qui primus est hoc nouo nomine Idearū genera commentus, in quocunq;
genere multa participatu, & unum natura, multaq; materia cōcreta, & unum se-
iugatum esse uoluit. Itaq; seiugatas sensilium rerum naturas esse opinabatur, ac
quatenus eiusmodi sensilium rerum naturæ se uicissim conglutinent, ordinēq;
certum nanciscerent, Ideas uicissim inter se ordine structas esse censebat. In quo
quidem nō agnouit minus se cernere, q̄ qui de suo lumine uident, ut qui funalia
præferunt, minus uident, q̄ qui sequuntur. Nam primū Ideas statuit sensilium
naturas esse rerum, cunq; inter se natura differre arbitraret, eas deos esse uoluit,
multitudinemq; deorū afferens, unum summū cōstituit. Nos ꝑo negamus hæc
Idearum genera sensilium rerum esse naturas, cum necesse esse uideamus quate-
nus ueritas efflagitet, statuere rerum naturam ab eorum genere seiugari, quorū
naturæ existunt quod est (ut prædare ait Aristoteles) bonum quippiam induce-
re, boni natura uacans. quod quale sit a quouis intelligi p̄sione potest. Nec ta-
men ob eam causam in deo negamus plura Idearū genera uersari, sed plura ge-
nera, ut ab eo percepta, esse uolumus.

Contra
Platonē.

Aristo. in. viij
Metaphy.

DE PROVIDENTIA DEI.

DISTINCTIO QVINTA.

Democrit.
Epicurus.

Erum nostri negocij est prouidentia hoc loco perquirere, propterea
quod prouidentiam in deo esse uolumus. quādoquidem necesse sit,
ut ratio ordinis in ultimum menti diuinæ insit, ratioq; statuendarū
rerum in ultimū prouidentia dicatur. Ob eamq; causam iure de Dei
mocriti & Epicuri manibus est extortus mucro, qui dum mundum corporū con-
cursione fortuita effectum esse censebant, prouidentiam rerum excluderunt. Ni-
hiloq; benignius audiendi sunt, quibus ea tantū, quæ nullo modo extabescunt,
prouidentia subiecta esse placet. cum satis perspicuum sit, cuncta perinde diuinæ
mentioni, ut artificiosa ratio artis ordini subesse. Ex quo quidem libet multorum
philosophorum insaniam accusare, qui ut a cæterorum inuentis discreparēt, pu-
gnantia & incredibilia multa induxerunt, quasi laus esset gignētis ingenij transi-
lire præscripta, etiā si deprauata genuissent. quod ego non tam fastidio q̄ igno-
ratione accidisse puto, ut qui præclare hominē nudum pingere nequeunt, lenoci-
nio amictus, artis ignorationē obtēdunt. Qui enim cuiq; sano in mentē uenire
potest, ut rerum uniuersarū prouidentia excludat, aut mundū dei procuratione
administrari neget? At multi tamē fuerunt, qui cuncta, nulla mente diuina, nulla
ratione gubernari opinati sunt, sed omnia casu fieri uolebant. quod si hi in phi-
losophorū genere inuenti sunt, num mirabile uideri debet, quasdā prægnantes
sceminas reperiri, quæ carbonum cementorumq; esu delectentur? Ita q; multi ut

argutius sapere uideantur, nullo modo prouidentiam diuinam negauerunt, sed eam ministris uti uoluerūt, affirmantes eam regis quāsimillimā uideri, qui ad ministrandarū rerum suarū munia dispertiat. Ob eamque causam Plato tripartito prouidentiam distribuit. nam unam auctoris rerū dei esse dixit, quæ spiritū in primis naturæ, rerūque uniuersitati consuleret. alteram aiebat esse eam, quæ singulis rebus quæ extābescerēt & gignerent prouideret, quā his cœlitibus tribuendam statuit, qui circum cœlum meantes cœlestia corpora impellerent. tertiam uero putauit, quæ rerū humanarū procurationē susciperet, eamque dæmonū generi ascripsit, quos inter homines & cœlites interiectos esse censuit. quā quidē sententiam multi tanquā statuam admirando prætereunt. Nos autē cuncta uolumus prouidentia sine ministris gubernari, sed tamē quædam intermedia esse dicimus, quibus nō carentia uirtutis, sed affluentia probitatis inferiora regat. quare si quicquid bene fortunateque euenturū sit, ei deum, cœlites, & cœlum, suffragari oportere dicimus. nam sæpe alicui præter propositum bene euenire scimus, ut si quis arando auri urnam excutiat, quā nullo prorsus modo erat illi in animo perquirere. Etenim sæpe accidere solet, quēpiā molientē præter propositū moliri. non tamen præter heri propositū moliri, cui sit iure subiectus. quēadmodū si. M. Tullius. T. Tironi aliquo proficisci iubeat, quo eo imprudēte Alexionē præmiserat, intelligi debet Tironis propositū, præter Alexionis, nō præter. M. Tullij propositum uideri. Eodemque modo quicquid homini quippiam fortuito & casu accidat, id tamen quippiam statutū dicitur. nam cum homines corporis natura cœlo, intelligentia cœlitibus, uoluntate parenti rerum deo subiecti sint, aliquid præter propositum homini accidere posse dicimus, quod tamen rato cœli ordine, uel cœlitū uel dei constitutione cadat. Eodemque modo de selectione & fato disputatur.

DE PRAEDESTINATIONE.

DISTINCTIO SEXTA.

TAque permagni refert an parens ille deus homines per præsignationem seligat. In quo quidem intelligendum est, cuncta prouidentia diuinæ esse subiecta, prouidentiaque interesse res in ultimū statuere. At finis ad quē genita a deo statuunt, duplex omnino dicitur. Vnus qui supra genitarū rerū progredientē naturā cōstituit, qui quidē cum aternitas nomine, in fabricatore rerū deo cōtuendo consistit. Alter uero est ad naturā progredientē aptus, quē genita consequi possunt suapte ui & naturæ suæ modo. At ad eum finē, ad quē quippiā suapte ui peruenire nullo modo potest, necesse est ut ea perinde ab altero, ut tela a iaculante transferant. Ex quo quidē iure natura rationis compos, quæ immortalitatis est capax, ad aternitatē tanquā a deo sublata subuolat. Ob eamque causam affirmat præsignationē certissimos effectus cōsequi, cum tamē nullā necessitatē afferat. Nam quicquid præsignatio pars prouidentia nominetur, haud tamē cuncta, quæ prouidentia subsunt, necessaria dici ullo modo debent. At quædam fortuito cadunt proximarū causarū modo, quæ sunt ad id, a prouidentia constituta, cum tamē ratus prouidentia ordo nullo modo fallat. Eodemque modo dicimus ratū præsignationis ordinē esse certū, nec tamē hominis

mentē, libera potestate orbari. Sed illud forsitan perquirendū est, num cert⁹ selectorū numerus dicat. Aureolus em̄ quasi auri stipe differendi fundamenta inchoarit, ei dicit, qui cōseruare uniuersos fœlicitatisq; cōpotes fieri uelit, haud quāq; esse consentaneum, ut selectorū numerū circūscribat. cū magis sua referat uniuersos sine exceptione cōseruari uelle. At cum id deum maxime decere putet, facile intelligi debere dicit, ab eo selectorū numerum nullo modo circūscribi. Idq; etiā arctius astringit. nam si deus inquit, selectorū numerū circūscriberet, necessario quosdā seligeret, quosdā reijceret ad necem. at cū periniquum sit fateri quosdam, a deo ad mortē præsignando detrudi, periniquum etiā uideri debet, uoluntario motu ab eo circūscribi numerū, & quosdā cooptari, & quosdā explodi. cū magis ad ueritatis similitudinē accedat, ab eo uniuersos ad uitā designari. Atq; etiam multi certam numeri summā nō deducunt, ut si dicat, certum esse, centum aut mille hominum, nō Fabium aut Curtium cōseruatum iri, quod quidē nulli sane theologorū placet. Ex quo erit cōfiteri necesse, auctori deo præsignatorū numerū esse certum. sed intelligendū est deo nō modo cognitione, qua scilicet perinde præsignatos, ut harenarū numerū internoscat, sed etiā selectione certū esse numerū. Quare ut Architector præfinitum modulū in ædificandi descriptione metitur, præfinitaq; membrorum genera describit, nec circumscriptum lapidum numerū secernit, sed tantum arripit, quantū sit ad cumulandā parietum mensionem satis, sic deum uolumus in rerū uniuersitate metiri. Etenim auctor ille rerum deus mundum efficere uolens, statuit qua mensione, quo numero, rerū uniuersitas contineret, ut scilicet quot essent astrorum, sphaerarum, uel primordiorū genera futura. at tabescibilem indiuiduorū genera, haud quāq; in primis sed tanq; minoris gētū in uniuersitate cōstituit. Itaq; q̄q; horū generū numerū ei notum esse affirmamus, haud tamen pecudum, formicarū aut culicum numerū ante constitutū esse dicimus, sed tantum eiusmodi generis ab eo fuisse eductū, quantum esset ad speciem cōseruandā satis. At cum in omni creatarum rerū genere, natura rationis cōpos, in primisq; ea quæ sit fœlicitatis capax, ad uniuersitatis probitatem statuatur, consentaneū uideri debet, generatori deo præsignatorum notū esse numerū. Sed interim causa indagādi datur, num molitoris dei uoluntate quidā improbentur, & quorūdam selectus habeatur. In eiusmodi em̄ quaestione Aureolus. d. Thomæ gloriæ ambitiosius obtrectans, hoc modo concludit. Omnis qui uoluntario motu in alterum animaduertit, eumq; in tabifica scelerum genera incurrere sinit, quo puniendi aut plectendi occasionē nanciscat, sauius om̄ino & imanis uideri debet, cū tormētis & pœna pascat. at si de⁹ uoluntario motu quosdā improbare diceretur, necesse esset etiam fateri eum sauiendi uoluptate delectari, ac crudelē immanēq; uideri. quo nihil dici potest in tota deī natura absurdus. Atq; etiā inquit q̄q; sine iniuria figulus ex eadē creta quædam escaria uasa, quædam latrinaria torquet, & uitriarius cyathum & matulam sine iniuria cōflet, haud tamen idem his accidere potest, qui bonorū & malorū, honorū & cōtumeliæ genera secernunt. nec em̄ homines sine iniuria, debita absolutione fraudant, aut in tetro sempiternoq; erumnarū angore uersant. igit nec de⁹ uolū

Aureolus.
Sctūs Tho.

tate ex eodē genere quosdā feligere, quosdā improbare dicit. Cōtra quē agmine composito cohors Aquinatea cōcurrit. Nos uero si dicamus, a deo quosdam uoluntario motu improbari, minime tamen eū uolumus delectari pœnis, aut tormentorū uoluptate pasci, sed id ex iustitiæ mentione nasci affirmam⁹, in qua culpa ad pœnam statuitur.

Thomistæ.

DE POTENTIA DEI.

DISTINCTIO SEPTIMA.

Atque huic quæstioni finitima est de dei potentia disceptatio. Sūt enī multi qui eam interminatā esse negent in eaq; sentētia pbanda, dū struē argumentorū cumulant, & modo laxius Aristotelē q̄ aurum dilatant, modo tanq̄ in uisco inhæserit, explicāt, in id genus ludicri deducunt, quod pueri foris & intus uocant. Nos uero cum ex rerū ortu, quando quidē nulla circūscripta uis, quippiam ex nihilo gignat, tum ex motus aternitate interminatā dei potentiā indagamus. Eodē accedit q̄ hominum intelligentia ab omni materiæ cōcretionē seiuncta, in infinitū, in immēsumq; p̄gredit. quod ex eo scire licet, q̄ omni circūscriptæ magnitudini, intelligentiæ capacitas, aliquid maius adijcere cogitando potest, nullamq; ultimi oram metitur. Etenim frustra intelligentiæ acies in imensum ferri uideretur, ni quippiam interminatū existeret, quod intelligi cogitatione possit. Ex quo notū esse debet, aliqd imensum qd̄ intelligi possit, existere, quod deū esse fateri cogamur. Ergo perspicuum etiā esse potest, deum imensum, interminatamq; eius potentiā existere. Atq; etiā nullo modo effectus causæ suæ finibus exit. at cum intelligentia, a parente deo dimanet, quæ est cunctarū rerū causa generatrix & princeps, igit̄ nihil intelligentia deo maius cogitando percipit. quod si terminatæ magnitudini aliquid semp̄ ingentius addere meditando potest, facile est etiā intelligi, nec deū terminatū, nec uim eius esse circūscriptā. Itaq; cū perspicuum sit, minime uim eius ad quempiā effectum præfiniri, sed puritate naturæ cuncta moliri posse, dubitationē nō habet, quin omnipotēs sit dicendus. Etenim uis seminis humani nunq̄ lupum aut pirum gignere ullo modo potest. nec item uis corporea, gignendorū cœlitum facultatē nanciscitur, eodēq; modo nec sutor terebram, nec figulus ferrā conficere potest. At fabricatori deo nullius eiusmodi cōficiendi generis facultas adimitur, nec dissimilitudine aut præstantia, nec ademptione materiæ. Quandoquidē nullam in moliendo materiā efflagitet, cū nullo antecedente moliatur. Itaq; q̄q; omnes fateantur omnipotentē esse deum, multis tamen solet difficilis uideri eius rei explicandæ ratio. siquidē. D. Thomæ perspicua sinceritas est, liberrime omnipotentem esse deū. At plariq; cum setinum & phalernum habeāt, malunt haurire de fece, & cum probabiliora dicant̄, incredibilia indagare uolunt. Ex quo magna auctoritate theologus Aureolus, quacunq; summam. d. Thomæ cutē ledere conatur, affirmans posse deū ex nihilo quippiā moliri, cinesfactaq; hominū corpora ex læti tenebris ad intuēdam lucem reuocare, præditisq; gloria corporibus tabescibile adimere luem, ac multa generis eiusdem moliri posse confirmat. at cum hæc ab hominū genere sine repugnatione p̄cipi posse neget, ob eam causam id

Aristoteles.

Sciūs Tho.

Aureolus.

PRIMI SENTENT. PAVLI CORTESII

Thomistæ.

Quæ non ui
deatur posse
facere deus.

inanius dici arbitrat: nec fas esse cēset, negare, quædā a deo cōfici neque, ppter ea
q̄ homines ea fieri nullo modo posse opinent. Ex q̄ est illa Aquinatū cōtradice/
tium nata ratio, qua ita ei⁹ argumēta retorquent, ut ostendant ab his deo, contu/
melix nebulā offundi nihil q̄ ineptius esse putāt q̄ tam nobilē & probatū theo/
logum, ad oēs argumentorū angustias, ad omnesq; uerborū angulos reuocare, in/
ducereq; eum sæpe a se dissentientē, sæpe discrepantē, cum a se dissideat nemo in/
theologia minus. Sed in hac disceptatione nōnulli opinant, multa facere nequi/
re deum, nam nec eum esse corpus, nec mutari, nec augeri, nec decrefcere quidem
ullo modo posse dicūt, nec itē eum lassitudinē aut senectutē sentire posse, nec ob/
liuisci, nec pati, nec rursus nancisci in antea cta uim. Eodemq; modo nequire esse
nisi pbum, nec aliqua malorū genera uelle, nec delinquere quidē posse. Ex q̄ mul/
ti quasi tortuosior uulpis adit⁹ pateret, deū dixerūt præstātiora q̄ moliat moliri
nequire. nā nec recētatorē Christū, nec deam matrē præstātiores esse posse af/
firmarūt. Nobis uero placet quocūq; genito, quod circūscriptū sit, aliqd fieri pos/
se præstantius. at eo, quod nec genitū, nec terminatū sit, satis est argumenti nihil
fieri posse absolutius. Sed cū duplex sit rerū genitarū probitas, una quæ per se, al/
tera quæ collatione expendit, nemini dubiū esse debet, si quippiā per se ponde/
retur, quin fatendū sit, aliqd eo fieri posse præstantius. si autē ad auctorē deū q̄
piam collatione referat, quin cōcedendum sit, id ab imenso, cui cōferē, intermina/
tam magnitudinē nancisci. Atq; etiā ordo earū rerū quæ deo ascribunt, triperti/
to describit. nam quædā nec libere quidē ei⁹ potestati cōceduntur, ut si dicat effi/
cere neque deum, ut pugnantia simul in eodē ueri curriculo uersentur. quædā etiā
ab eius probitate dissidēt, quæ minime eū moliri posse negamus. quædā quæ in/
ter se nullo modo pugnant, sed dissidere spectatu apparent. in quo genere libere
conficiundi potestas non adimitur.

DE VOLVNTATE DEI.

DISTINCTIO OCTAUA.

Dinceps est de dei uolūtate dicendū. Hoc autē loco sciri debet, in q̄/
cunq; intelligētiæ cōpote inesse uoluntatē. Quæadmodū in quocūq;
sensu prædito, animalis appetitio inest. Atq; illud q̄q; intelligendū
est, dei uoluntatē causam esse rerū, eumq; uoluntate nō naturæ neces/
sitate agere, ut inscite qdam cōpitalitij philosophi putarūt. Cūq; is causa catholi/
ca rerū uniuersarū sit, intelligi debet, fieri nō posse, quin semp eius uolūtatis explea/
tur. ob eāq; causam notū est eam mutari nullo modo posse. quo fit ut nec dolor
nec tristitia in dei naturā cadat, cum nullis perturbationibus quas Græci πόνος uo/
cant, quatiat deus. Ex quo eorū stolidissima leuitas explodit, qui mcerentes & la/
mentantes deos induxerūt, traduxeruntq; eos ad humanæ naturæ mcerentis lu/
ctum. quo nihil esse potest a dei natura disiunctius. quādoquidē omnis turbida
affectio, corporeæ mutationis modo fiat. quod minime in dei naturā cadit, qui
afomatos esse dicat. etenim licet statū uidere mcerentiū, aut eorū qui dolore con/
ficient. quorū tacita ora pallescent, flaccida membra trahunt, languescunt oculi,

In deo nō est
tristitia nec
dolor.

lingua singulit. Et quæ in eum uoluntas cadat, ab eo tamē appetitionis ægritudo depellit, cum appetitio in rebus futurarum cupiditate uerset, et deus in semet omnia bonorum genera contineat. Quod si sua non refert appetitio, nec spes quæ referre potest, quandoquidē spes non dum bonum obtineat, sed futuri expectatione lætetur, quod longissime a dei absolute abest, quæ nullum auctum extrinsecus suscipere potest. Atque ut spes futurum bonum, ita metus impendens malum contuet, sed in quæ nec cadit spes, nec metus in eundem cadit, qui enim timere potest, quod nihil habet impendens, quod timendum sit. Eodemque modo poenitentia & inuidia uacat, quarum altera est commutatio uoluntatis, altera alieno bono angitur, alienumque malum suum opinatur. Et quoniam ira est appetitio alieni mali cum libidine ulciscendi, minime suapte speciei modo in dei naturam cadit. Ex quo fas est scire eum quoque odio uacare, nam cum nulla sit eius uoluntatis prodiuitas ad malum, per absurdum est opinari, quippiam odiosum esse deo, siquidem cum omnia ab eo, tanquam ab auctore dimanent, si quippiam illi odiosum esse diceret, necesse esset confiteri, eum id haud esse uelle, quo nihil dici potest in omni theologia indoctius. At nos interdum metaphoricis quædam illi odiosa esse dicimus, nam illi & malorum genera esse odiosa, & aliquod ingentius boni genus uelle affirmamus, quod haud fieri sine minoris boni ademptione potest, quæadmodum quatenus iusticiam tuendam bonum uelle affirmat, quod fieri sine animaduersione nequit, quomodo enim generis humani societas iurisque descriptio seruaretur, nisi tot fures, tot grassatores, tot homicidæ, tot depeculatores, tot hostes publici plecterentur? num censemus seruari hominum incolumitatem posse, si tot flagitiorum, uexationum, caedum, direptionum, rapinarum impunita scelera ferant? Atque etiam gaudium & delectatio, quatenus patheticae sunt, a dei natura absunt, non suapte speciei modo ab eo repugnant. Siquidem gaudium est placida quædam uoluntatis quies, delectatio autem quædam muneris absolutio, quæ, ut ait Aristoteles, munus ut adolescentia pulchritudinem absoluit, at cum deus absolutissimum munus intelligendo nanciscatur, in promptu est iucundissima eum delectatione intelligendo profui, proprium est enim dei in semet gaudente delectari. Ex quo intelligi debet amorem in dei naturam cadere, quod cum ita sit, fateri necesse est etiam, ut cuncta quæ extant amare dicatur. Sed perspicuum tamē uideri potest, plus ab eo præstantiora amari, nam cum deus causa sit præstantiæ rerum, nullo modo in rerum genere quicquam alterum altero præstantius diceret, nisi quædam plures in amore faceret. Nec tamē ob id fortitudinem, temperantiam & id genus in eo esse dicimus, nam cum a deo omnis turbida affectio absit, satis est argumēti, ab eo etiam hæc uirtutum genera abesse, cum in sensibili animi parte uersent, in qua, ut ait Aristoteles, πάθη esse dicantur, quancumque interdum metaphoricis effectuum similitudine, hæc genera in deo uersari affirmamus. Sed cum quædam sint, quæ appetitionis prodiuitate in aliquod corporeum bonum rapiuntur, quod sensuum uoluptate cietur, quales epulares, & ueneræ uoluptates nominantur, quibus tanquam antidota, Sobrietas, Castitas, & Temperantia, adhibentur, facillime tanquam corporeæ, a dei natura depelluntur, cum nec metaphoricis quidem deo congruant, & patheticae suapte natura dicantur. Ex quo iure est data eorum illudēdi

In deo non est appetitus.
In deo non est spes.

In deo non est timor.

In deo non est poenitentia neque inuidia.
In deo non est ira.
In deo non est odium.

Gaudium.
Delectatio.

In deo est amor.

Fortitudo, magnanimitas non sunt in deo.
Passiones non sunt in deo.

PRIMI SENTENT. PAVLI CORT.

causa, qui ientantes & potantes flagitiosaq; libidine ardentis induxerunt deos.
DE TRINITATE.

DISTINCTIO NONA.

Opiniones
falsæ de tri/
nitate.

HActenus de dei natura cōscripsim⁹, nunc sequit̃ ut ea diuina genera
persequamur, quib⁹ deū unū & trinū esse ostendit̃ de qua quidē re,
magna hoīm certatione pugnat̃. Nam literatores multi, qui tanq̃
tubera sine radice uiuunt, id ob eam causam negant, p̃pterea quod
minime esse posse arbitrent̃. Nonnulli x̃o dum habēt ratū, quod p̃barint, & fal/
sum quod opinatione suspicant̃, fœdissime in dei natura labunt̃. Quibusdā etiā
qui ne ignē quidē calere putant, nisi eum manu cōtrectarint, nihil credendū esse
placet quod supra progredientē naturā uideat̃. Multorū quoq; studia tardant̃,
q̃ id credere nolint, quod minus sub eorū cognitionē cadat. quæ quidem errorū
prauitas ex ingeniorū imbecillitate defluxit. siquidē cū sensuū angustia, ex qui/
bus hominū agnitio eruit̃, in externorū sensilium genere uersentur, satis notum
esse debet, his, tanq̃ cōpedibus, intelligētia cursum retardari, diuinaq; capeffere
nequire. At mihi quidē nullo modo cōsentaneū uideri solet, quoniā multa inter/
dum incredibilia uideant̃, ea fieri posse negare. nam eodē modo nec credendum
esset, aut ab electro paleam, aut ferrū, a magnete trahi, cū illi lapideo rigori nulla
inesse appareat rapiendi uis, nec ferrū ductile suapte natura uideat̃. nec item cen/
sendum esset ab iaspide defluentē sisti sanguinē. quæ enim esse potest lapidi cū
sanguine cognatio? Atq; etiā quis credere deberet, a struthocamelo concoqui &
molliri ferrum, a leone concoqui nequire? cum multo sit leonis q̃ struthocameli
natura feruidior? nihiloq; facilius existimandū esset, cyathū cinere fartū, tantun/
dem aquæ refertū q̃ exhaustum capere? Eodēq; modo nec putandum ab Echi/
næide pisciculo uolantia nauigia sisti. quæ em̃ uis tantillo pisciculo inesse potest
cōtra tantū impellentiu remigū conatū, cōtra tam uarios ruentiū uentorū impe/
tus, cōtra tantas procellas. æstuātis maris? quis putaret quæ nec ancorarū iactu,
nec funiū aut catenarū nexu cōtinent̃, unius pisciculi adhæsu contineri? Quod si
hæc fieri uidemus naturæ progrediētis uia, quorū nulla afferrī ratio potest, num
existimandū est nobis, quædam incredibilia in dei natura existere, quæ nullo
modo sub hominis notionē cadant? Neq; em̃ ego fas esse puto, cum tam uariæ
inter se uoluntates, tanq̃ dissidentes intelligēdi dissimilitudines sint, quod cuiq̃
tanq̃ ratū inhæserit, id ab eo debere pugnacissime defendi. etem̃ id quod sape
facile in alterius sensum irrepit, ab altero percipi nullo modo potest. An censen/
dum est solis aut lunæ naturā, perinde in opilionis ut in eruditi intelligētiam in/
fluere? & rursus eandē æque erudito ac philosopho liquere? Num igit̃, quoniā
multa interdum a philosopho dicantur quæ alterius intelligentiā fugiant, dicen/
dum erit, ea credi non debere? Ac rursus si qua interdum inducat, quæ supra na/
turæ cōplexum uideantur, ob eam causam neganda putabimus, propterea q̃ ra/
tione indagari nequeant? An nō usu cernimus intelligentiam in ueri iudicio per/
noscendo, caligine offundi? an nō uidemus multa in lapidū, aquarū uel herbarū
genere ignorari? Atqui haud tñ sequi dicim⁹, si ea min⁹ sub aciē intelligētia ca/

Edm̃tis

dāt, quin ea esse dici debeāt cū nec sequi uideatur, si multa abdita naturæ minus percipi ab hominū genere possint, quin esse dicant. Ex quo intelligi potest per absurdum uideri, id falsum esse affirmare, quod quæri minus ratione possit. An putandum est multa non emanatura, si rationis tantum cōplexu perquireretur deus? Quis non uidet quosdam ita crassiore ingenio & habitu naturæ hebetes, ut nullius subtilioris disputationis compotes fieri possint, quosdā desidia ingenij naturæq; socordia testudinibus esse tardiores, qui cum noctu in uitam tanq̃ in urbem ueniant, noctuq; discedant, nihil aliud inde referunt q̃ adumbratum simulacrum urbis? Quid dicam de his qui uitæ procuratione occupantur? quorum alij in artificiorū, alij in bellorum genere, alij in Re. Pu. uersantur. Iam quantum operæ in alea, in conuiujs, in erudito luxu cōsumitur? Quātum studiij eorū ambitio conterit, qui ad fortunæ altitudinē obrepere uolūt, cum tamē, ut pusiones, nihilo celsiores fiant, etiam si in Hadrianæ molis fastigio locētur. quos quidem omnes fatendum est, a dei agnitione auocari, cum ab his nullum tēpus ad eius perquirendam naturā seponatur & cū cæterarum rerū auari sint, in temporis iactura prodigi reperiuntur. Num igitur quoniā hi se in tenebrarū gurgustium coniecerunt, oculosq; sibi eruerunt, credere nullo modo debēt? et cum minus ipsi stadia accliuiora currant, opinari cæteros currere nequire? Atq; etiam nōne perspicuum est, quantū temporis in Grāmaticorum enarratione, quantū in syllogismis & lemmatibus dialecticorum, quantum in Mathematicorum puluere, quantum in physiologia consumitur? nonne notum est sine harum doctrinarum comitatu ad metaphysicē perueniri nullo modo posse, quæ extima est diuinæ naturæ indagatrix? At quis tamen his doctrinarum præsijs se obrepere posse in dei agnitionem sperat. quotus enim quisq; est qui non fateatur multa in his nōdum sibi esse explorata, multa etiam sibi opinanda restare? quis ignorat in omni doctrinarū explicatione, multa sæpe falsa tanq̃ in malis punicis rancidiora grana misceri, & aliquem in his semper relinqui dubitandi nodum? Aut quis non uidet id quod Platoni placet, uehementer Aristoteli displicere? & quod a Stoicis proberetur, a Peripateticorum familia refelli? & quod ab altero connectat, ab alio euolutum retexi? Adde etiam si placet q; nōnulli omnia philosophorū dogmata exagitāt, q; ex his multi, nihil certi esse affirmant, q; etiam sæpe falsum aliquo uendibili sophistarum latibulo occultit? Ex quo sciri maxime potest, homines in magna rerum obscuritate uersari, ac ea quæ rationum adiuuētis indagari nequeūt, instructu libatuq; diuino oportere credi. Etenim hominū absolutio in dei natura agnoscēda uersat. siquidē frustra intelligi liceret natū esse hominē, nisi esset illi pprius attingēd⁹ limes. ob eāq; causam patefactū est illi dei liberalitate iter, quo ad ei⁹ notionē sine plapsiōe cōtenderet. Itaq; in eiusmodi quaestione quarendū est primū, num in diuina natura pgressio esse uideat. Arri⁹ em hæreticorū fax, perinde est istiusmodi pgressionē mēsus, ut effectuum genera, a causa dimanāt. A quo Sabellij adiut⁹ est error, q; æque eā pgressionē expendit, ac causa pgrēdi in effectū dicit, q̃tenus scilicet aut eū impellit, aut in eo similitudinē suam insculpit. quorū neuter pgressionem in dei natura statuit. Siquidem nul-

Plato.
Aristoteles.
Stoici.
Peripatetici.

Opinio Arri⁹
de pgressiōe
Opinio Sabellij.

PRIMI SENTENT. PAVLI CORTESII

Filius uerbū dicitur.

An spūscētūs procedat ut amor.
Scētūs Tho.
Scotus.

Opinio Henrici gandēsis.

Scotus.

Gregori^o de Arimino.

Amor a uerbo pcedit.

Spūscētūs a filio pcedit. In diuinis psonæ ponūt.

Macedonius Episcopus.
Donatus Numida.
Eunomius.
Priscillianus.

lo modo eiusmodi progressionē definimus, quatenus in rerū corporearū natura uersat, sed dimanatione quæ intelligi potest, metimur, ut uerbū a loquēte, quod intelligi potest, in eoq; insidet. Ex quo sciri debet uerbi progressionem, generationē in dei natura uocari, uerbumq; dimanans nominari filiū. Quare non sine causa magno certamine disceptari solet, an spiritus ut amor & uoluntas dimanet. Diuus em̄ Thomas maturus & sanus theologus psonā aliquā quā Græci θεῶσπιον uocant amoris modo, in dei natura p̄gredi arbitrat. At acerrimus bellator Scotus, qui uelut ferrū usu splendescit, spiritū tanq̄ amoris actum dimanare censet, affirmans in his, quæ in rerū diuinarū notione uersantur, diuorum cœtum sequēdum esse ducem, qui in omni methodice Christiana spiritum amorē nominent. Henricus autē qui peruenire ad triumuiratum cupit, ex his rebus affirmat, quæ usu experimur, nos debere ad naturæ diuinæ notionē permeare. quandoquidē in nobis tergemina diuinitatis simulacrum insidere dicatur. At cum aiat nos duplex amoris experiri genus, quorū unus blandissimus ex rei obiectæ iuuimento oriatur, alter igneus & exardescens sit, quo uoluntas ad rem obiectam impellatur, utrūq; analogica collatione in deo esse opinatur. Nos uero cum dicamus quippiam ^{ουσιωδῆς} amoris diuinitatisq; actu in diuinitate progredi, facile sequi uolumus, prosopon aliquā esse, amoris & uoluntatis progressionē manantē sed cum perspicuum sit nullā q̄ spūs prosopon uideri, in promptu esse dicimus, spiritum amoris uolūtatisq; progressu dimanare. Sed causa Scoto exoritur, cur nolit, a parente & filio spiritum natura educi, cui ita est Gregorius Ariminen̄sis asensus, ut nec eum libere dimanare opinetur. At uero cum affirmamus filium intelligentiæ modo ut uerbum, ac spiritum uoluntatis modo, ut amorē progredi, necesse erit confiteri nobis, amorē, a uerbo dimanare. idq; maxime rerū ordine probatur. Siquidem nunq; cernere licet, ab uno plurā sine ordine progredi, nisi in eorū genere, quæ inter se materia differant, ut figulus ollas materia inter se distinctas tornat, quæ inter se nullum certū ordinē nanciscunt. at in his generibus in quibus nulla est materiæ distincta descriptio, semper ordinē reperiri dicimus. Quod si ab una parentis persona, θεῶσπιον, duas dimanare affirmabimus, fatendum erit etiā a nobis, in his ordinē quempia uersari. At cū nullū his præter naturæ ordinē ascribi posse uideamus, quo unus ab altero existit, fieri nō posse scim⁹, ut filius & spūs ita a parēte progrediant, ut eorū nemo ab altero dimanet, nisi in his materiæ distincta descriptio statuatur. quod fieri ullo modo in dei natura nequit. Ex quo fas erit confiteri, spiritum a filio dimanare. Itaq; ob eam causam diuinitati prosopta ascribimus, inquirimusq; primo an hæ inter se æquales esse dicantur. In quo non desino eorum hæreticorum lætalem stolidissimamq; superbiam illudere, qui opinionum prauitate lacerarunt deum. quod enim dolium tā pertusum q̄ Macedonius Pōtifex inueniri potest, cui spiritus nō uidetur deus? aut qd Donato Numida crassius, q Africā totā hoc tetro latice respersit, ut parēte fili⁹, & spūs filio minor uideret? nā quid de Eunomio moroso sophista dicā, a quo est diuinitati dissimilitudo adiecta? qd Priscillianū cōmemorē, q ut bigener quondā monstrū cōflaret, Gnostica & Manichea uenena pmiscuit? Iā qd Arriū

nomine ardentium hæreticorum follem, qui in diuinitate multitudinem tanquam gra-
 dus minoris gentium adiunxit: nonne satius fuisset nullum eis tributum esse inge-
 nium, quam tanta cum lue datum, quãque intelligi potest eos cum nocere uellent profuif-
 se, prouifumque, a deo, ut eorum adumbratis præstigijs, ueritatis lumen eluceret.
 At quanto melius ex nostris. D. Thomas æqualitatem in diuinitate statui oportere
 re putat, cum maius & minus in dei natura uerfari posse negat. Nobis uero si di-
 uinitati æqualitatem adimendam esse placeret, confitendum etiam esset nullo mo-
 do *ὁμοίαν* unam in tergemina diuinitate existere, nec *τῶσων* tres, unum existe-
 re deum, quod fieri nullo modo potest, ergo necesse uideri debet, ut æqualitas in
 diuinitate statuatur. Sed quærendum hoc loco uidetur an *τῶσων* dimanans, prin-
 cipio suo sit in æternitate par. Arrius enim duodecim generandi genera inducit
 quæ affedis suis tanquam chrias ediscendas præbuit. ex quibus multitudo illa ap-
 pendix, uaria est monstrorum genera cõmentata. At diuus Thomas detrahenda-
 rum controuersiarum causa, filium affirmat parenti in æternitate esse parem, cum præ-
 dare notum sit, filium a parente, non uoluntate sed natura generari. Itaque paritatis na-
 turam, ab æternitate absolutam esse dicit, ac ut filium parenti, ita spiritum utriusque
 æternum esse parem. Sed cum parens is sit, a quo alius dimanet, facile intelligi pos-
 se putat, parentem principium debere dici. In quo affirmat, a Græcis principij & cau-
 sæ nomen *ἀρχή* misceri, rectiusque nostros principij nomine uti, cum nomen
 quo latius uideatur, eo aptius diuinitati congruat, quare diuinæ naturæ nomina
 imponimus, quatenus eius absolutio in rerum creaturarum absolute splendē-
 scit, multaque etiam interdum metaphoricis inducimus. Ex quo fatendum erit na-
 turæ ordinem in diuinitate statui, cum semper ordo ad quodpiam principium col-
 latione referatur, sed intelligendum est origine ordinem sine antegressione statui,
 qui. D. Augustino auctore, naturæ ordo dicatur.

Arrius.

Sctus Tho:
Equalitas p/
sonarum in di-
uinis.An persona sit
coeterna prin-
cipio suo.
Arrius.
Arriani.

Sctus Tho.

Pater est prin-
cipium.
Græci.Nomina i di-
uinis.Ordo in diui-
nis.Sctus Aug^o.

PRIMI SENTENTIARVM LIBRI FINIS.

PAULI CORTESII PROTONOTARI APOSTOLI
 CI IN SECVNDVM LIBRVM SENTENTIARVM
 PRO HOEMIUM AD IVLIVM .II. PONT. MAX.

Vlla re magis Pont. Max. quam rerum creatarum notitia, dei est in-
 tellecta natura. Si quidem homines cum naturæ aspectu cœlum si-
 deribus tanquam oculis distinctum cernerent, & tum telluræ altricem
 aere circumfusam, in media mundi sede locatam librari uide-
 rent, tum circa eam tam exiguo horarum curriculo flagrantem circum-
 ferri solē, cuius quotidiana circumuectione annuoque inflexu
 non modo noctis dieique, sed etiam æstatis atque hyemis uicissitudo efficeret, infraque
 æmulam ambire lunam, quæ mensuris eum spatij consequeret, mutuatamque in terras
 lucem effunderet, tum circumfluū mare nulla fluminum accessione crescentes, tum fulminum ia-
 ctus, uel telluris labentis motum, ac uentorum imbriumque tempestiuitatem aspiceret, quo-
 rum alij ad æstus caloresque sedandos & nauigandi facultatem, alij ad ferendi oportum

nitatem darentur, tum animantium uel gradientium uel uolucrū, uel natiū natura, hominemq; deniq; ut principem metirentur, confirmare cogebatur, tam constantem solertēq; molitionem rerum, ab aliquo diuino architectore oriri, qui auctor & parens & educator deus diceretur. In quibus quidem rebus contemplādis multū philosophi, a theologorum genere abfuerunt. Siquidem philosophi parum nubilo cœlo cernentes, res genitas sunt in suapte natura metiti, propriaq; causarum genera indagauerunt, nec earum finem attigerunt, ut qui ætatem in itinere conterunt, nec unq; domū suā capeſſunt. At uero theologi quibus cœlum depulsa caligine patet, earū rerū genera expendūt, quaten⁹ a principe auctore deo defluerint, in eumq; statuant, qui sit rerum creatarū limes. Ex quo intelligi maxime potest, Theologiā perinde philosophiā, ac disciplinā militarē, armorum faciendūq; artificio fabrili cōparari, quā a philosophiā tanq; a pedissequa & ancilla porrigente sumat. Est em̄ certa quædā omnium scientiarū seruitus theologiæ famulantiū. In quo quidē Pont. Max. si nostrorū theologorū ingenia repetem⁹ iure uidebimur affirmare posse, plures in omni doctrinarum genere theologos q; philosophos præstātes extitisse. Nam ut omittam totum illum priscum theologorum cœtum, quis erit ex omni grege philosophorum Alberto cōparandus? Num Xenocrates aut Theophrastus adducetur par⁹? Ego em̄ utrūq; ut solertē naturæ interpretē probo, sed neutrum tamē hac enudeata Alberti disciplina tollerabile puto. Nam Empedocle, Democritū, aureas philosophorum pecudes, nō equidem audeam cum Alexandro aut Egidio Romano conferre. Nec enim dubitari debet si de principijs aut atomis in disceptationē ueniant, quin statim sint nostrorum contrario ictu casuri. Nec item uerendum est, si modo uel Zeno Elæates, oculos hominibus eruens, nihil usq; esse affirmet, uel Herillus ad scientiam omnia reuocet, siue Academici quasi desperati, nihil certi esse probent, quin statim de sententia deturbati cadāt, cum facillime modo eorum precaria fundamenta conuellantur. Nihilq; plus esset Aristippo & Epicuro inter theologos eruditos loci, quorum alter uoluptatē dulcedine sensum cientē probat, alter uoluptati atomos adiiciens, ita Democriti obsoletam chlamydē tingendo exurit, ut ambusto pilo extantia fila appareāt. At Pythagoras, Anaximenes, Xenophanes, Parmenides, Henricus, Herueus, Godofredus Gregori⁹ de Arimino, Zeno Stoic⁹, Cleantes, Perseus, Chrysippus, Aureolus, Durandus, Petr⁹ de palu, Alphōsus de Tulleto, ut grandes & antesignani laudant. Sed si modo alius animā comitantē, alius aerem deum, alius infinitatē, alius coronā afferret, q; effuse Henricū, Herueum, Godofredum, & Gregorium Ariminensem cachinnaturos credimus? Quid de Zenone, Cleante, Perseo, Chrysippo, & de tota illa spinosa Stoicorum turba putandum esset, si Aureolo, Durando, Petro Paludensi, aut Alphonso persuadere uellent, sapientis esse neq; exorari neq; leniri, nec a capitalibus ignoscibilia crimina secernere, sed omnium peccatorū genera esse paria, nec minus sceleris patrare qui formicam aut culicem sine causa, q; qui hominem occideret. an dubitamus quin essent a nostris eorum capita sine cymolia abluenda? At uero quis in omni philosophiā Platone abundantior, quis Aristotele ueracior? Ego em̄ sic censeo Platonis uelut solis interuentu exhilaratum esse mundum, disciplinam eius ut

Cymolia

uariam & uberē, & quasi Christiano quodā suctu tinctam laudo. sed uideo ex
 • eius tentorio Aristarchū philosophorū prodire Aristotelem, qui eam disciplinā
 tanq̄ adamas adamantem scalpit. Ipsum autem Aristotelem quasi lapidem ly/
 dium philosophorū probo. Quis enim uel rer̄ compressione crebrior, uel par/
 titione lucidior, siue robore neruosiior, aut in ueri iudicio sanior reperiri potest?
 Natura profecto haud perinde se interius introspicit, ut ipse eā manu prope ex/
 terebrando cōtrectat. Sed quid dicendū est, si cum hoc naturæ prodigio, nostro/
 rum legionaria cohors aduersa cōcurrat? quid si bellator acer Scotus in coelitem
 notitia, eū rationū nexu tanq̄ elephantē draco astringat? quid si lychnus theo/
 logor̄. d. Thomas, perinde eius endelechiam illudat, ac qui ex auripigmento au/
 rum conficere uolunt, irridentur? An ego aut subtilitate disputandi, aut partien/
 di luce, aut altitudine rer̄. d. Thomā Platoni, aut Aristoteli Scotū opponere nō
 audeam, uel alterutrū utriq̄? Ego uero neutrū, si reuiuisceret, negatur̄ putarem,
 se a nostris in omni scientiar̄ genere, uel æquatū, uel superatum iri. At uero mo/
 do serotini naturæ foetus, Themistius, Porphyrius & Aphrodiscus Alexāder iu/
 re celebrant? Quid si ex eadem Aristotelicor̄ armorum officina, Aueroim &
 Auicennam duo philosophor̄ fulmina eduxero, omnia Arabū mapalia uesti/
 garo, eumq̄ cœtū, P A R I S I V S theatrū & domū doctrine deduxero? num
 putandum est, nō obuiam om̄e theologor̄ uentur̄ robur, nō equitum turmas
 non phalanges occursum. quæ eīm patefacto armamentario, uel hystrice spino/
 sior. G. Ochan, uel ex Scoti sinu. F. Maro, siue Tragicus theolog⁹ Riccardus Vil/
 la, iaculor̄ genera arriperent, si illis esset cum hac gualator̄ philosophor̄ manu
 confligendum? Iam uero qua oppugnatione, copia Landulphi, Argentini acu/
 men, audacia Capreoli, tela Garronis, Pauli astus, affluentia Gannaci, uel litera/
 tior solertia Pici, siue ceterorum recentium theologorum arma urgerent? qui nō
 modo omnia doctrinarum genera tanq̄ per cribrum farinarium secreuerūt, sed
 etiam usq̄ eo dilatarūt, ut longius mens humana progredi nullo modo possit.
 Quare Pontifex Maxime cum uiderem propriū esse seminis Christiani, omniū
 gentium hominibus antecellere, dolebam nos in aliquo genere superari. nam cū
 quodcunq̄ esset ubiq̄ præclarum, a nostris haustum & ereptum uideretur, non
 poteram non turpe iudicare, pati nos a quibusdam in doctrinarum genere elo/
 quentia uinci. cum præsertim multa præstantia ob eloquētiæ inopiam in Biblio/
 thecis obsolescere cernerem, quemadmodum multa sæpe auri aut gemmarū ge/
 nera, artificum egestate obteguntur. siquidē humaniorum teretes & superbæ au/
 res, ad omnem sermonis asperitatem, tanq̄ ad labentis Nili fragorem absurde/
 scunt. contra uero philosophi, qui dum uerborum splendorem ut amictum me/
 tiuntur, nec multum curant cuiuscemodi pāno uestiantur, modo ita amicti pro/
 deāt, ut penulatos & uestitos se esse intelligant, omnia uerborum ornāmēta tan/
 q̄ putamina aduenticia aspernantur. Itaq̄ Pont. Max. hoc ingressu patefacto,
 perge cunctantes excitare promerendo, ut absolutius hoc copulandi cumuletur
 munus. nam quod est tibi natura insitum, ut semper ingenior̄ sedulitati faueas,
 id nunc tibi imperij magnitudo cōcedit, ut affluentius suffragari possis.

Aristoteles.

ludius lapis

Scotus.

D. Thomas.

Themistius.
 Porphyrius.
 Alexander a
 phrodiscus.
 Auerois.
 Auicenna.
 G. Ochan.
 F. de Marone
 Riccardus de
 media Villa.
 Landulphus
 Thomas Ar
 gentina.
 Capreolus.
 Garro.
 Paul⁹ Vener⁹
 Bernard⁹ de
 Gannaco.
 Io. Picius Mi/
 randulanus.

D

SECUNDI SENTENT. PAULI CORTESII.

MUNDVM ESSE CREATVM, CON
TRA ARISTOTELEM.

DISTINCTIO PRIMA.

Vibus expositis perspicuum est, dei etiā procreandi proprium esse munus, cumq; res ex nihilo, nulla antecedente materia construere. Nam siquid a deo manat, necesse est, ut aut aliqd antecedit, aut nihil adsit. si nihil adest, notū esse debet, ab eo aliquid nullo antecede- te manare. si autē quicq; antegreditur, aut est in infinitum emanatura excursio, quod in naturæ ratione fieri nullo modo potest, aut aliquid erit primū exquire- dum, quod nihil antecedit. quod quidē deus esse nō potest, cū nulla sit materiæ coagmentatione concretus. ex quo maxime intelligi potest architectorē & ædifi- catorem deū, res ex nulla antegrediente materia moliri. Hinc eorū est repulsa & reiecta opinio, qui de nihilo nihil gigni arbitrantur. atq; inde etiā magna est na- ta de mūdo dissensio, cum aliq; eū ex æternitate & imortali natura præditū, aliq; a deo exædificatū & constructū putarēt. in quo præclarus auctor Galenus negat sine sensuū testimonio sciri posse utrū æternus sit mundus, an natiuus, quasi ra- tionis nihil sit sensuum fide testatius. ex quo quidem arriperetur, sensu semp ean- dem cœli & siderū æqualitatē percipi, & quod semper esset æquale, nullam unq; sui tabem pati. quod autē nunq; extabesceret, nec id quidē unq; esse generatū. Sed præter cæteros Arabs Auerrois qui Aristotelis disciplina tanq; cotis attritu acuitur, cum uisco adest & sibilo, & quo illustrius Aristotelis opinionē defensita- ret, omnes philosophorū sententias de mūdo in quatuor genera partitur. nam unam esse ait Anaxagoræ qui mundū natiuū & tabescibile opinat. eamq; dicit auctoribus Iudæis, a Maumethistis, & Christianis esse retentam. secundā adhi- bet eorū quibus nunquā generatus, & labefactabilis mundus uideretur. proximi- mam esse dicit sententiā Platonis, cui natiuum quidē mundū, sed nulla temporē æternitate tabescibilem esse placet. quartā affert Aristotelis, qui nec genitū mun- dum, nec interiturum esse censet. Plato autem duo initia rerum deū & materiam esse uoluit, quibus omnia constarent. deum mentē, & causam rerū nominat. ma- teriam uero formæ expertem, & infinitam, in ordinē a deo adductam putat, ex eaq; mundū immortali natura factum arbitratur. Stoicis uero placet natiuum & tabescibile esse mundū, nam Zeno, Chrysippus, Possidonius, Cleantes, Anti- pater, & Panætius, probant cuius partes labefactabiles sint, tabescibilem esse in- tegratam, cum autem mundi partes labefactabiles sint, quandoquidē uicissim mutantur, fateri cogunt, tabescibilem esse mundū. At præstans omnibus astu, & doctrina Aristoteles, tanq; habuerit id operis ut omniū superiorū philosofo- rum adipem extenuaret, negat mundum esse generatū, maximeq; in eo qui est primus de cœlo & mundo liber, auerso pollice Platonem ostendit. In quo natiui & tabescibilis definitione probat, q; fieri non possit, ut quod generatum sit, non extabescat. cūq; firmissimis argumentationibus probare conetur, nunq; ortum esse mundum, concedi sibi uult, ut æternus esse dicatur, & q; fieri nullo modo pos- sit, ut quod æternum sit, labefactari possit, & quod ortu careat, id non esse

De creat ex
nihilo.

Galenus.

Quæstiones
de mundo.

Auerrois.
Aristoteles.

Quatuor
philosophorū
sententiæ de
mundo.
Anaxagoras
Maumethi-
stæ.
Christiani.
Plato.
Aristoteles.

Deus mēs &
causa.
Materia ifor-
mis.

æternum. In qua quidem sententia omnem Peripateticorum gregē tanq̄ suber
 in aqua retis plumbum suspensum continet. siquidem Themistius & Auerrois
 pertinaces Aristotelis affectæ, tantillum nodum exquirentes, pugnacissime hanc
 sententiam tueri uolunt. & si sarcina in alteram ditellæ partem propendet, alteri
 adiiciunt lapides. Verecundius autem ex eadem familia Alexander Aphrodi/
 seus, dicit se nō aliam ob causam hanc potissimū sententiam secutum, nisi q̄ ea
 sibi minus ambigua, & a reprobatione semotior uideretur, quasi nondū certā, &
 ueram esse censeret. Ex quo quidē intelligit̄ homines nandi peritos, uoraginibus
 tamen obrui. Nam quæ sunt ab Aristotele exquisitius argumenta collecta, proba
 biliora sunt, magisq; ad contradicendū parata, q̄ uera. idq; perspicui potest, q̄
 semper in hoc quæstionis genere Anaxagorā, Empedoclem, & Platonem exagi
 tat. quod magis uideri debet persuasibiliter probantis, q̄ necessaria ratione con
 cludentis. Ipseq; sibi repugnat, cū confirmet in topicis quædam esse dialectica p
 blemata, quorum certa ratio afferri nō possit, ut si quæretur utrum sit ex æterni/
 tate mundus. Itaq; ab eo hoc loco sciscitor, si mundus æternus fuisse dicat, num
 semper homines extitisse uelit. nam si semper fuisse neget, concedi oportere pu
 to, id pabsurdū uideri, cū negari nō possit, hominū causa mūdū esse cōstitutū. si
 aut̄ hoies semp fuisse cōfirmet, rursus ab eo sciscitandū arbitror, cur sit illorū ho
 minum memoria deleta, aut cur non sint nobis per manus, scientiarū genera tra
 dita, quæ quidem suo ingenio perfecta esse uideri cupit, dum omne superiorum
 philosophorum genus, ut hebetius exagitat. nam si memoriam rerum eluione,
 aut exustione, intercidisse dicat, per facile erit secum obsignatis syngraphis agen
 dum, quandoquidē in meteoris catholicum fieri catadysimum neget. Eodemq;
 modo erit de exustione dicendum, cū satis physicis placere uideamus, calorē hu
 more ali. & q̄q; uicissim sæpe alterū altero superari opinēt̄, neutrum tamen ita
 opprimi posse uolunt, ut uim instauratitiam amittat. ex quo facile intellectu est,
 exustionem catholicam esse non posse. Quod si neutra catholica esse potest, per
 spicuum etiā uideri debet, memoriam rerum propagari potuisse. id si ita est, du
 bitationem nō habet, quin ad nos quoq; dimanare potuisset. quod si ad hāc æta
 tem propagari potuisse diceretur, nihil prorsus esset, quod ei scientiarum primæ
 ferrentur, cum per absurdum esset negare, æternis annorū curriculis innumerabi
 les Aristoteles aut Platones nō fuisse. Atq; etiam si mūdus æternū omni specie/
 rum genere absolut⁹ diceret, causa nō esset quin multa incredibilia sequerentur.
 nam & necesse esset confiteri, nō modo innumerabiles animas actu existere, sed
 etiam interminatas conuersiones fuisse. Ex quo perspicuum uideri posset, tot so
 lis, quot lunæ conuersiones extitisse. Cum autē fatendum esset utrorumq; innu/
 merabiles conuersiones fuisse, satis esset argumēti, partē toto omnino esse æqua
 tam. quo quidem, nihil in sulsius dici posset. Atq; etiam fateri licet, æque leonem
 a deo ex materia, ac ex nihilo gigni potuisse. propterea q̄ quodocūq; a deo ma
 teria gigni potuisse dicatur, necesse est etiam fateri ab eodem coagmētatum edu
 ci potuisse, alioqui materia sine forma gigneretur. Atqui cum notum sit haud ex
 materia leonem a deo æternum potuisse gigni, apertum esse debet, nec etiam ex

Peripatetici.
Themistius.
Auerrois.

Alexander a/
phrodiseus.

Anaxagoras
Empedocles.

Alia ratio.

Alia ratio.

SECUNDI SENTENT. PAULI CORTESII.

Alia ratio. nihil, aut ullo modo potuisse gigni. Præterea quodcunq; æternum esse potuit, id omnino æternum fuit. at nihil præter parentem deum, æternum esse potuisse concedendum est, igitur nihil præter deum æternum esse potuit. Deinceps etiã quodcunq; est effectum ortu, diuturnitatis exordium nanciscitur, sed cum inter philosophos sanos constare uideamus, deum causam effectricem esse mundi, facile colligi potest, originem rerum & molitionem esse nouam. Nec minus etiã intelligi potest, excellentium omnium philosophorum generi placere, nihil omnino, auctori & parenti rerum deo æquari posse. at si mundus æternus fuisse diceretur, in promptu esse deberet, molitori mundi deo æquari posse. quo quid dici potest inscitius? Postremo si æternus fuisse diceretur, putandum esset, etiã æternum fuisse rerum ortum. igitur fatendum quoq; esset, unum hominem ab alio in immensum etiam generatum. atqui cum ille ipse Aristoteles parentem filij causam effectricem esse uelit, per facile iudicium esset, in effectricium causarũ genere, in immensum excurrere indagacionem posse, quod fieri nullo modo posse censet. Ex quo quidẽ sciri licet innumerabilia colligi posse, quibus probetur & generatum esse mundum, & generatorem fuisse deum.

In. ff. physico.

In. ff. Meta
physicæ.

DE ANGELIS.

DISTINCTIO SECUNDA.

Gregori^o Na
zianzenus.

Hieronymus
Damasen^o.

Basilius.
Ambrosius.
Cassiodorus.
Dionysius.
Beda.

Thales.
Heraclitus.
Diogenes.

Anaxagoras

Plato.

SEd cū nō obscura sit significatio exposita, generatū esse mundū, quæ redū modo uidet, utrū sit ortu, corporea, an coelitū natura antiquior, De quo quidem inter nostros est orta dissensio. nam Gregorius Nazianzenus Græciæ theologorum princeps, parentem, & generatorem putat, prius mente coelitū naturam fuisse complexum, eamq; meditationē opus fuisse arbitratur. quē subsequitur eius auditor, præclarus auctor, Hieronymus. ei q; sententiæ non defuit homo doctus Damascenus. Nonnullis autem uisum est corpoream naturam genitam esse a deo, ministris primigenis coelitis. Græcorum uero pertinax credulitas est, ortu antiquiores esse coelites. Sed Basilio principe, Ambrosius, Cassiodorus, Dionysius, & Beda, cuncta simul generata esse uoluerūt. quæ quidẽ sanorū est hominū opinio. Apud superiores aut̄ philosophos tanq̄ disiecto ponte amnis trāsmitti nequiret, nemo quicq̄ a natura seiunctum esse censuit. nam Thales Milesius, qui prim^o inter sapientes fustem quatit, humerotenus lacertos nudans, aquā dixit initium esse rerū. Heraclito initium ignis, Diogeni aer est uisus, quasi nihil uacans corpore, sub sensuum notionē cadere posse uideret. Anaxagoras aut̄ quāq̄ ut ceteri corporea initia esse uellet, primus tamē decidenti sarcinæ succurrit, dum Hylæ mentē adiecit, intelligentiā materiæ expectē initium commentus. Post Plato haustos luto sustulit, & semiamictos philosophos uestiuit. nam cum uideret ueri iudicium ignorari, tum meatu, & perennitate rerū concretarū, tum sensuum fallacibus indicijs quibus corpora internoscuntur, naturas quasdā a rebus meantibus semotas esse uoluit, e quib^o nuda ueri integritas eliceretur, easq; mathematicas, & ideas nominat. In ideis autē ordinem esse opinat. nam quo quicq̄ esset in intelligentiā purius, eo id dicebat esse ordine

prius, idq; unum principatu præstans, immensum & infinitum deum statuit, subq; eius dominatu & nutu, uarios ordines cœlitum naturæ seiunctæ constituit. At multo melius nostri probant, a deo generatos esse cœlites, eosq; diuinæ animationis immortalis natura præditos, uigere & sapere. Maximeq; hoc loco perquirunt, an cœlites materia & forma constare dicantur. In quo quidē pleriq; qui multum operæ in methodice Auerroea consumunt, æque intelligētem naturā, ac sensilem materia & forma constare uolunt. Nos uero id Auerroim ad intelligentiam possibilem (faciamus enim hoc uerbum tractando tritius) nō ad cœlitum intelligentiā referri uoluissē dicimus. etenim fieri nullo modo potest, ut cœlitum generi ullum sit materiæ genus admixtum. siquidem qualiscūq; rei munus, naturæ suæ modo constituitur. cū autē percipere, munus sit ab omni materia secretum, intelligi potest omnem intelligentem naturā, materiæ concretionē uacare. Ex quo eorū licet insulsi- tatem & inscitiam accusare, qui Aristoteli uisum esse uolunt, spiritus naturā materia & forma constare. Itaq; ob eam causam dicemus cœlites, corporibus suapte natura uacare. quāq; non negemus ab his quādoq; uaria esse corpora suscepta, ut est uatum elogijs & memoriæ mandatū. Sed plus negocij hoc loco exoritur, an cœlites in loco uersari dicantur. Nonnulli enim quibus magnæ curæ est, affirmare intelligentiam naturam esse quandā ab omni materiæ concretionē seiunctam, & liberam, nullum eam ad locum, aut ad corpus appulsum, nancisci uolūt. quandoquidem eam circa id sine intermedio moliri negent, ex quo sane magnū hæreseos carcinoma obreperet, cum præclare notum sit, cœlites circa hominū genus, sine intermedio moliri. At diuus quidē Thomas in hoc quæstionis genere sic agit, ut cœlites in loco nisi contactu, aut uirtutis appulso, uersari neget. cui obistere cupiens grauis interpellator Scotus, dum eum postulat ex syngrapha, pugnantia inducere confirmat. quod idem ei cum Gregorio cōuenit, qui diuini Thomæ sententiam in Parisiense execratum membrū incidisse opinatur. in quo quidē quæstionis genere, mauult ostentare quod habet, q̄ peruenire quo potest. Sed exoritur repente magnus auctor Godofredus, qui ea male tornata membra, incudi reddere iubet, diuumq; Thomam telluris sal merum esse arbitrat. idēq; prope Henrico, & Egidio uideri scimus. Itaq; hoc constituto, cū intelligamus cœlites intelligentiæ complexu rationem bonorum uniuersam percipere, fateri etiā cogimur in eorū genere esse uoluntatem, & quemadmodū in his præstantior intelligentia, q̄ in hominū genere sit, ita excellentiorem esse optionē, & præstatiorem liberū uoluntatis motum. cūq; in his nihil præter intelligentiæ appetitionē esse dicamus, satis notum esse debet, nullo modo eorū appetitionē iracundia, & cupiditate secerni. Atq; etiam cum in eorum genere uoluntate naturalis procliu- tas dicatur, dubitari non potest, quin omnis eorū uolūtas naturalis, sit dicendus amor. Quo sane loco minutatim de cœlitum numero quæri solet. Aristoteles em̄ in eiusmodi quæstiōe Platonem ex formula postulat, q̄ in tota illa philosophiæ sylua inanius sit cœlitum numerū persequutus. At Auerrois, qui in societate gloriæ uenire conatur, ad orbium numerū, cœlitum summam deduxit, affirmās minus absolutos cœlites uideri, si feriatu naturæ torpore consistere dicerentur. Aui-

*Cœlites an ma^o facta
mag^o constant*

Auerrois.

*Cœlites an diuina
sentiant in loco*

*Concinoma Comq;
morbus*

D. Thomas.

Scotus.
Gregori^o de
Arimino.
Articulus Pa-
risiensis.

Godofredus

Henricus.
Egidius.

De numero an-
gelorum.
Aristotel. xij.
Metaphys.
Pla.
Auerrois.
Auienna.

SECUNDI SENTENT. PAULI CORTESI

Angelus differt ab anima.

Angeli non habent corpora unita.

Angeli possunt ingredi corpora.

Angeli dantur custodes.

renna uero ambitiose egeat, ne usque a sensuum notione discederet, cœlitum numerum, sphaerarum numero alligauit. Nonnullis autē qui in Neapolitana crypta inambulant, cōtractior numerus est uisus, alijs unigenū tantū cœlitē esse placet: multi ea quæ nō extabescunt, plura debere esse negāt, quasi multitudo, a præstantia dissideat, ut præclare in sole & luna patet. In quo sane minime mirum uideri debet hallucinari hos: quādo quidē perinde mēs humana in cœlitū natura ac noctuæ oculus in solis splendore hebescit. Itaque intelligendū est a cœlitibus res corporeas nō multitudine numeri, sed multitudine specierū sine collatiōe superari. nec em̄ cœlitū numerū ut atomorū aut harenarū multitudinē describimus, sed plures cœlitū affirmamus quæ corporearū rerum species inueniri. Ob eamque causam sciri potest, eos ab animarū genere discrepare propterea quod anima suapte est natura iugabilis, resque ratiocinando percipit, minusque intelligentiæ lucis haurita. Sed quoniam extrema fœlicitas in deo cōtuendo uersatur, in promptu esse debet, dissimillimum esse eiusmodi obtutus genus: siquidem perinde se deus, ut oculus micantem in pupilla lucem contuetur. hominū uero genus haud secus dominantorem rerū deum aspicit, ac si quispiam hominē, speculum cōtuendo cernat, ex quo regestū hominis simulacrū excitetur. at cœlitum grex æque deū uidet, ac si quispiam hominē similitudine sine intermedio ab eo suscepta cernat. in quo quidē fœlicitatis genere cœlites generatos esse dicimus. Eodēque modo affirmamus eos nullo corporis amictu suapte natura uestiri, sed quædam interdum corpora arripere, quæ hominū generi spectabilia ipsa sint per se, eaque ex concreti aeris materia effici, quod aer maxime sit ad cōuersionē & transformationem aptus: itaque & in hominū hospitalia corpora obrepere, & imaginationē flectere possunt, eorūque munia ex aduentitio ad intelligentiā redundant. propterea quod ei imaginatio tantum color oculis obijcit. atque hoc quidē usque ad uolūtatis optionem permeat, cū uoluntas ab omni sit corporeorū instrumētōrū appulsu seiugata. Ex quo intelligi licet hominibus quasi peregrinantibus cœlites speculatores & custodes, naturæ ortu dari, qui nō modo genus humanū in ultimū tutiore itinere deducant, sed etiam nocitura depellant: nec ita unquam ab excubandi munere discedunt, ut funditus tuēdi cōseruandique procurationē deserant: sed tantisper interdū excubias iuuādi causa intermittunt, quæadmodū haud quatenus interdū obest, ut homines in criminū, aut ærumnarū genera incurrant. Nec multo quidē secus perquirimus, num eorū sit dissimillima cōditio naturæ, num sit informatæ præsensio rerū futurarū. Deinceps etiā centuriatim descriptos ordines persequimur, ac utrum utatur deus ad obeunda officia turmatim, an singulatim bonis. Quæ quidem ab omni philosophorū genere sunt tractata ieiunius, a nobis uero non tam sunt rationis complexu, quam cœlitus hausta, & patefactione percepta.

DE DAEMONIBVS.

DISTINCTIO TERTIA.

Idemque prope a nobis de dæmonū genere exquiri. In quo quidē affirmat, nihil aliud esse delinquere, quam ab amissi declinare actus sui. nam si uel ex rerū natura, uel ex moralium, aut ex artificiorum ratione

peccatum elicitur, id solum a recto non torquetur, cuius est formula ipsa agentis uirtus. Diuinæ autē mentis uolūtas sola est amissis actus sui, nullisq; superioribus finibus circūscribit̄. at cæterorū, quorūcūq; uolūtas, nullā actus sui formulā assequitur, nisi quatenus in rectū ab uniuersitatis parente dirigatur. Ex quo quidem assumitur, deū delinquere nō posse, cætera autē delinquere posse, conditio- nis naturæ suæ modo. quo cōstituto probat̄ cœlitū genus peccare potuisse. Ita q; ob eam causam quæri solet, quodnam eorū fuerit princeps peccati genus? Diuo quidē Thomæ id a superbiam malo manasse placet, quod contra Scoto maxime displicet. Rationes enim inducit, quibus cū crimen dæmonis maximū fuisse pro- bet, propterea q; esset irreparabile malum, concludi putat, superbiam nullo modo maximū uideri crimen. quandoquidē ei obiecta humilitas e regione respōdeat, quæ nullo modo uirtutū maxima dicatur. atq; etiam probabilius uideri dicit, in- ferius dæmonum genus, id imperium nullo modo concupisse, quod minus eorū naturæ cōgrueret. cum perspicuū uideri debeat, maluisse eos auctoris dei, q̄ Lu- cigeri dominatū pati. ex quo satis liquere, haud quāq; id crimen, a furentis super- biam malo manasse. In quo quidē multū ei a cæsiōrū genere plauiditur, cui tamen responderi potest, minime necesse fuisse, id dæmonis maximū extitisse crimē, cū post etiam ab eo diriora sint scelerum genera patrata. diciq; etiā nimirū posset, superbia tumentem, eodem hostimēto malle superioris, q̄ inferioris generis im- peria pati. at si quicq; præstantius in inferiori genere nanciscatur, quod in supe- riori consequi nullo modo posset, malle eū affirmamus, inferiori generi subesse. Quo quidem modo dicendum esset haud quāq; contra stolidissimorū dæmo- num superbiam uideri, eos inferioris generis dominatū pati uoluisse, ut suapte scilicet natura extremum bonorum assequerentur, cum tum etiā cœlitū principi essent subiecti lege naturæ. Sed a doctissimis quæsitū & disputatū est, an nequā dæmon cōtinuo in ortu deliquerit. multis enim dæmones in ipso statim ortu nō natura, sed uoluntate malos fuisse placet. Aureolus autem qui Aquinateam sen- tentiam delumbat, eum cōtinuo in ortu delinquere potuisse censet. nec minus itē telorum affert Gregorius Ariminensis, qui cū in huiusce rei disceptatione Chri- stum anima continuo in ortu meruisse uelit, concedi sibi uult ut cœlites etiam in ipso statim ortu merere, ac æque delinquere potuisse dicantur. Cui etiā ne mora quidē ad respirandū datur. siquidē quemadmodū dæmonem continuo in ortu nullo modo deliquisse concedendum est, ita concedi debet cœlites in ipso statim ortu, fœlicitatē nullo modo cōsecutos. atq; ita minus illis necesse fuisse putandū est, se mansuros præfagisse, quēadmodū nec dæmones se casuros diuinasse, ante q̄ e cœli theatro deturbarentur. At cum in primis cœlitū fœlicitas a deo dimanet cūq; crimen a libero uoluntatis motu oriatur, erit confiteri necesse, ut auctor mū- di deus cœlites fœlicitate afficere potuisse dicatur, eos in id impellens, quod sit su- pra progredientē naturā situm. At uero nullo modo confitendū est cœlites nisi post princeps illud momentū per se peruerse in id impelli posse, quod sit supra progredientem naturam constitutū. quo posito, tāq; in integro res sit, affirmat̄ dæmonē inuidia felle & superbia cæcū, diuinum honorem, ut fœlicitatis finem

Scotus Tho.
Scotus.

Aureolus.

Gregori^o de
Arimino.

SECUNDI SENTENT. PAULI CORT.

concupisse, ac alios appetitionis contagione inquinasse, pluresq; infontes reman-
 sisse, q̄ cecidisse reos. Ita q; affirmam⁹ eos apud orcum, igni ultore mulctari, nec
 usq; nisi irritandorū oppugnandorū q; hominū causa ex Ditis antro discedere
 quanq; principi sententiarū placet, eos in hoc terræ proximo crasso & concreto
 aere uersari, quo propinquius irritandi fallendi q; retia iactent. Atq; etiam faten-
 dum est eos scelere occalluisse, nec sanabiles esse ætate, nec item his spacium reuo-
 candi dari, cum ab ea peccati tabe auelli nolint, qua coelitem princeps, ut fex, in-
 imum superba auiditate corrui. Ex quo nihil esse potest Origeni straboni loci,
 qui dæmonū ærumnas in tempus circumscribi putauit. soleo enim hominis om-
 nium doctissimi, hallucinatione angi, q; ab eo sit tanto melli, tam dirum aconitū
 fatum. Atq; etiā intelligendū est, eos ex quibusdam indicijs, occultarū rerum no-
 ticiam elicere. absentium uero distantium q; rerum in se cognitionem percipere,
 cum haud quaq; propinquitas, aut longinquitas intelligētiæ aciem perstringat,
 at futurarū rerum præsentionem in se nullo modo percipiunt. sed quodam cau-
 sarum significationum q; genere res futuras præsentunt, quod idem hominum
 generi accidere posse dicitur. siquidem multi Astrologum causis, Gæomanticum
 signis, futurarū rerum præsentionem consequi posse uolunt. nam cum Astrolo-
 gos æquato cælo, siderum cognitionē elicere opinentur, quibus ceteriora regan-
 tur, multa eos affirmant de uentis, de imbris, de tempestate præsentire posse.
 eodem q; modo Gæomanticos celeri manuum motu, punctorū multitudinem
 describere, qui ad orbium figuras referantur. nec multo quidē secus medicos ex
 lotio, ægritudinis naturam præfagire, multos q; item ex auium gannitu, multos
 ex piscium natatu tempestatē præsentire. id q; ex cæli motu accidere, a quo tem-
 pestates aut commutationes futuræ gignantur. In quibus quidem cunctis per-
 noscendi generibus, dæmones hominibus maxime præstant. nam & absolutius
 uim astrorum percipiunt, subtilius q; eorum copulationes dijudicant. deinceps
 etiam ex patefactione infontium coelitem cognitionem elicere dicimus, quorū
 sint non uoluntatis congruentia, sed germanissima intelligentiæ similitudine co-
 gnati. postremo multa eosdem longinquo temporis usu, & consuetudine perci-
 pere uolumus. Ita q; iure ob eam causam senatus promulgatione cauetur, nequa
 dæmonum ad percontandum euocatio fiat, neue quis eorum nomenclator sit,
 neue etiam malum carmen incantetur, quo dæmones, tanq; serpentes Psyllorū
 cantu, leniantur. Si quidē homines cum crassius intelligentiæ obrutu hebescant,
 facile e uestigio conuulsi, artificii uipereo, nexu obligantur. Est enim dæmonū ge-
 nus natura noxium, inuidiæ felle luridum, in fallendo uasfrum, ac insidiosum uer-
 riculum generis humani. Ideo q; in hominum corpora obrepere, ac ultro citro q;
 uexando concurrere suapte natura possunt. nec eorū quidem appulsus animan-
 tium genus ullum expers uideri potest, ni sit cælesti fera aditus præclusus. Eodē
 accedit, q; haud quaq; eorum est naturæ negatum, quin possint corporum inte-
 gumenta arripere, in uaria q; figurarum genera transferri, quo callidius improui-
 da hominum ingenia lacestant, ut sæpe in diuorum pugilatu contigisse legimus,
 qui olfactu, aduentantium præstigias agnouerunt.

Magister sen-
 tentiarum.

Error Orige.

De cognitio-
 ne dæmonū.

Astrologus.
 Gæomanticus

Medici.

Nō licet uoca-
 re dæmones.

Dæmones
 possunt ingre-
 di corpora ue-
 getabilia, sen-
 sibilia, ratio-
 nabilia.

DE CREATIONE CORPORVM.

DISTINCTIO QVARTA.

Modo autem sequitur, ut de corporum ortu dicatur. quo loco primo uidendum est, quod nec sunt a cœlitibus tantum; a secundis deus corpora effecta, nec ad multam fontium dæmonum generata, ut Origeni est uisum. In qua quidem sententia tantus uir, sal omne consumpsit. nec ita sunt gradatim constructa, ut alterum ab altero eatenus gigneret, quoad ad corpoream naturam perueniret. Nec etiam illud probatur, quod Platoni placet, ut formæ scilicet corporum, ex formis a materia seiunctis defluerint. Quemadmodum si constituatur canis per se existens, nulla materiæ admixtione cretus, qui sit causa omnium gignendorum canum, & sus suum, & bos bouum. idemque de omnigenum animalium natura intelligatur. Quæ quidem doctorum hominum sententiæ ab uno fonte manarunt. nam cum formarum causas exquirent, dum apros, ac urfos persequi non poterant, muscas & culices uenabant. Quo sane loco intelligendum est, quod omne coagmentatum, ex formis naturam arripit. cum autem omne simile ab aliquo sui simillimo gignatur, perspicuum esse debet, formarum corporearum non esse aliam indagandam causam ex formis a materia secretis. Sed sciendum potius corporeas formas non tantum defluentes ex forma a materia seiuncta, sed tantum materia deducta ex potentia in actum ab aliquo coagmentato agente oriri. Cum autem omne coagmentatum agens ut corpus, spiritus natura moueatur, præclare sequitur corporum formas a spiritus natura manare, eamque non tantum fusionem esse formarum, sed tantum motionem ad formas uideri debere, quæ in auctorem deum, tantum in principem causam conuersa feratur. Illudque etiam annectitur, in institutione rerum, ex potentia in actum, transgressionem non intelligi, cum a fabricatore mundi deo, nullo intermedio rerum sit facta molitio. et propterea præclarus uaticinator Moses, in omni primigenum dierum exordio, deum inducit ortum rerum iubentem. ex quo intelligi potest uerbo imperantis dei, non calce & coctilibus lateribus, exædificatum esse mundum. Inde inter nostros magna est nata luctatio, utrum materies incondita rerum, sit tempore informatione antegressa. In quo præclarus cœlestium arcanorum præco diuus Augustinus non putat primigenam corporum materiem informatione priorem extitisse. Basilio autem, Ambrosio, & Cassiodoro placet, tempore materiam esse antegressam. Augustinus materiem inconditam esse uult, quacunque forma carentem. ex quo fieri nullo modo posset, ut materies incondita, tempore esset formationem antegressa. alijs enim incondita materies uideri solet, non quæ qualicumque forma careat, sed quæ formam excludat, qua pulchritudo & formatio corporum ambitur. Salubriorum autem opinio est a molitore deo cuncta in actu ex nihilo esse generata. Quidam uero unam corporearum rerum materiem opinati sunt. siquidem ante Aristotelem, incredulum philosophorum genus, omnia corpora ex rebus primordijs oriri putauit. nam cum quatuor illorum principiorum, una esset in eadem materia cõmunitas, ut præclare in mutuo rerum ortu, & tabe patet, cõcedi sibi uolebant, ut omnium corporum materies una diceret. Cum autem quidam corporum genera haud extabescere posse uideret, eētque absurdum ut quippiam & tabescibile, & æternum,

Opinio Origenis.
Opinio aliorum.

Opinio Platonis.
Substantia sine materia.

Formæ corporum.

Moses.

Augustinus.
Basilius.
Ambrosius.
Cassiodorus.

Philosophi ante Aristotelem.
Materia una.

SECUNDI SENTENT. PAULI CORTESI

Plato. ex eodem materiae fermento manaret, Plato uerens ne sibi pedicari & plagam texeret, id uoluntati aedificatoris dei, non materiae naturae tribuit. quod quidem

Aristoteles. ab Aristotele, motuum naturalium ratione refellitur. Nos autem unitate ordinis, materiam inconditam unam arbitramur, quemadmodum ordine corporeae naturae, omne genus corporum, est unum genus. Atque cum institutionem & molitionem rerum cōtemplamur, indice deo minutatim singula describimus. siquidem tempus ante per se inconditū fuisse uolumus, idque postea a deo spaciū conuersione circumscriptum, ineunteque aëro noctis & diei uicissitudinem effectam.

Tempus. In quo cōfirmatur tempus numerum esse motus siderei caeli, & principio aliquē fuisse motum, sed motum sine tempore intelligi non posse. Inde etiam rationes afferuntur, quibus probatur incōditarum tenebrarum remedio generatam esse

Lux. lucem, eamque primigeno die eductam, cum dies sine luce esse non possit. quam quidem primitus inconditi solis fuisse cōfirmatur, quae initio haberet illuminandi uim, deinde nacta esset circumscriptam uim, circumscriptos effectus cientem. eaque negatur esse corpus. nam si lux corpus dici posset, quando digressu solis adumbratur tellus, tum necesse esse affirmatur, ut lucis corpus extabescat, eiusque materies formam aliam arripiat. quorū neutrum fieri certa ratione probatur. Quibus expositis de caeli ortu in ipso distinctionis primigenumque dierū ordine perquiritur. Apud philosophos enim Empedocles caelum ex primordijs rerum constare censet, idque indissolubile esse opinatur, propterea quod principiorum cōgilitu, nō dissidio eius, sit absoluta natura. Platoniorum quoque canora familia, caelum ex rerum principijs constitutum fuisse uoluit, non tantum primordiorum foedere coagmentatum, sed tantum per se simplex principium, eiusque corpus ex ignei primordij natura esse constructum. Aristoteles autem caelum etiam quatuor principiorum natura contineri arbitrat, sed extra primordia quintam excogitat naturam. Si enim Platoni adhærescendum est, minime absurdum uideri debet, caelum secundo ordine recentius effectum. nam, ut illi placet, cōstruere caelum, est ignis primordium educere. primordia enim educere, ad molientis, & generantis persum pertinet. sed distinguentis & ornantis est munus, aliquid ex primordijs antecedentibus cōstruere. Ex nostris autem diuus Augustinus caelum quod sit primigeno die cōstructum spiritus incondita natura esse uoluit. caelum autem quod uno die recentius aeditum dicatur, corporeū fuisse censet. At religiosissimus testis Beda empyreum caelum primigeni diei principatu, antiquius, & sidereum secundo ordine cōstituit. Damasceno vero primo ordine eductum caelum sphaericum esse placet, quod a philosophis princeps mobile, & nonus orbis uocetur. Eodemque modo quaeritur, utrum aquae supra sidera, excelsissima caeli parte collocentur. Origenes qui Platonis dorsuali nota agnoscitur, eas spiritus natura esse opinatur. Basiliius autem ab his caeli flagrantiam temperari putat. Vnde exorta est causa cur mathematici nullam ob aliam coniecturam, summum Saturni sidus gelidioris esse naturae arbitrantur, nisi quod aquarum propinquitate rigescere credunt. isdemque placet eas aquas, nō perennes manare, sed quasi solida quadam glacie condensari, & propterea a multis id caelum adamantinum, & crystallinum

Non est corpus lux.

De ortu caeli

Empedocles

Platonici.

Aristoteles.

Augustinus.

Beda.
Coelum empyreum.
Damascen.
Nona sphaera
Aque coelestes.

Origenes.
Plato.
Basiliius.

Opinio mathematica.

uocari dicunt. Diuus autem Thomas qui philosophiam cum theologia coniunxit, eas aquas corporeas esse statuit, eorum fundamenta conuellens, qui aquas anhelitu, & uapore solutas, supra sidereum cœlum ferri uolunt, affirmans hoc fieri nullo modo posse, tum propter cœli crassissimam soliditatē, quæ a uapore interrumpi & penetrari nequeat, tum propter mediam ignis naturā, quæ sit confectrix, & consumptrix uaporū, tum etiam, q̄ sensuum testimonio confirmatur, uapores uix ad montium cacumina ferri. Nec item multo secus indagatur, utrū unigenum sit cœlum, an plures. nonnullis sane est uisum unigenum esse cœlum, confirmare conantibus quicquid ex tota materiæ suæ natura constat, id unigenum esse probari. cœlum autem eiusmodi esse naturæ, unigenum igitur esse cœlum. Nostri uero, quanq̄ uariæ sint eorum dissidentesq̄ sententiæ, in hoc tamē congruunt, q̄ cœli descriptionem tripertita ratione persequuntur. nam primum cœlum empyreum nominari uolunt, alterum aqueum & crystallinum uocant, tertium utriusq̄ particeps, partim crystallinum, partim translucidum esse dicunt, quod quidem sidereum sit, quodq̄ in octo astra diuidatur, in spheram stellarum inhaerentium, & septem sidera errantia. Scotus autem Ptolomæum, & Auicennam sequens, nouem cœlos esse confirmat. Post etiam inde quæstio dimanat, num tertio sit ordine aqua a tellure secreta. In quo quidem diuus Augustinus inconditam corpoream naturā, aquæ & telluris nomine intelligi uoluit, nō quia incondita natura sit informationem antegressa, sed quia origine antecesserit: nec sane opinatur informationem aliam alia esse priorem, sed naturæ tantū ordine antegressam. quo quidem ordine necessario confitendum esse, informationem, spiritus natura antiquiorē fuisse. & quemadmodum spiritus corpoream naturā antecedit, ita supera corpora inferioribus esse antiquiora. Quo loco confirmat, secundo ordine cœlestium corporum informationē esse factam, & tertio aquarum corporeæ naturæ datam formam. Ex quo quidem pleriq̄ arbitrantur fabricatorem mundi deum, cum in ipso creationis meditullio, a telluris gremio aquam arcuisset, tertio quoq̄ ordine stirpium, omnigenumq̄ arborum genera ædidisse, ut telluris incondita figura remoueretur, quæ aquarum diuortio nudata, & euelata, squalleret. Præterea in disputationē uocant, num primigeno operis die, an quarto generata sint astra. Multi em̄ in theologia populares inuenti sūt, qui cum dicerēt sidera uasa esse lucis, lucemq̄ operis principatu æditam affirmarent, probare conabantur, sidera quoq̄ principe die, non quarto educta fuisse. Contra quos a locupletioribus, ualentioribusq̄ differitur, affirmantibus lucem die principe æditam, spiritus, non corporeæ fuisse naturæ. Ex quo cœlestis operis gnarus Dionysius, præclare ait lumen solis ante inconditum fuisse, & quarto ordine forma insignitū, censetq̄ ortus principatu, lucem æditam cōmunis lucis naturæ modo, sed quarto operis die, astra nacta esse uim circūscriptos effectus cœlestem, ut uidere licet in tanta effectuum dissimilium uarietate, quæ a sole & luna manarescimus. Et p̄pterea inde quæsitū est, utrum animantia astra dicant. Platone principe multi sidera animantia esse uoluerūt. Stoicis autem placet astris uim & mentē inesse diuinā. At Anaxagoræ ab Atheniensibus est negociū exhibitum,

Diuus Tho.
Physiologia.

Vtrū cœlum
sit unum.

Cœlum
Empyreum.
Aqueum.
Crystallinū.
Firmamentū.
Sphæra stellarum
fixarū.
Septem planetæ.
Cœlū olympium.
Igneum.
Aetherium.
Aereum.
Diuus Aug.

Forma terræ.

Quoto die
sit genita lux.

Diuus Dionysius.

Si stellæ sint
animatæ.
Platonici.
Stoici.
Anaxagoras

SECUNDI SENTENT. PAULI CORTESI

Origenes.
 Hieronymus.
 Augustinus.
 Diuus Tho.

 quoniã solem, flagrantẽ lapidem, nec deum, nec animantẽ esse dixisset. Apud no-
 stros ¶ Origenes a Platone non discedens, animantia sidera putauit, quem pe-
 detentim & dubitanter subsequi uidetur Hieronymus. diuus autẽ Augustinus
 tanq̃ arbitri in re ambigua, dum medium persequi non potest, neutri sententiã
 assentitur. At Apollo christianorũ diuus Thomas, scientius genus hoc totum ra-
 tione astringit. probat enim diuisione operũ animã, nullam corporũ cœlestium
 animã cõsentaneam esse operam, præter intelligẽtiã & motum. dicitq; animã
 corporibus cœlestibus, nõ ut formã annecti, sed uirtutis appulsu, ut mobili agi-
 tatore applicari. quẽadmodum si lagena in pronõ, ui pedum impulsã mouea-
 tur. Atq; hic etiam inquiritur. num quinto sit ordine piscium & uolucrum ædita
 natura. Nonnulli id genus actu absolutum censent. Augustinus ¶ potentia in-
 choatum putat. Hoc idem sexto ordine de animantium terrestrium ortu dispu-
 tatur in quo ab Augustino eadem fere dicunt. Sed incidit cõtentio, utrum sexto
 ordine, rerum sit absoluta molitio. multi enim confirmare conantur, q; quicunq;
 opus absoluit, aliquid omnino molitur. cum autẽ non sit literis mandatũ, quicq;
 septimo die deum fuisse machinatum, concludere uolunt, ab solutionem operis,
 septimo ordini nullo modo congruere. Diuus autem Thomas deum dicit septi-
 mo die aliquid fuisse molitum, nõ quo quicq; recentius genuerit, sed quo genita
 ad priuata munia obeunda induxerit, quod quidem secundã cuiusdam absolu-
 tionis exordio cõsentaneum uideatur. Theologorũ autẽ omnium opinio est, in
 gignundis rebus, septimo die cessationẽ esse datam, eodẽq; die effectore & parẽ-
 tem deum, sic ad genita fatum. Macti auctu, ac foetura estote, & ppagate genus.

DE CREATIONE HOMINIS.

DISTINCTIO QUINTA.

Aristoteles.
 Endelechia.
 Quaestiones
 de anima.
 Principium
 intellectiũ.
 Anima intel-
 lectiua.
 Potentiã
 animã.
 Intellectus
 agens.
 Memoria.
 Appetit⁹ sen-
 sitiuus & in-
 tellectiuus.
 Passiones.
 Voluntas.
 Liberum ar-
 bitrium.

Sed quoniã spiritus & corporũ satis est explicata natura, restat ut ho-
 minem utriusq; naturã compotem persequamur. Cum autẽ de ho-
 mine dicendum sit, ab anima tanq̃ ab imperante & duce ordiendũ
 erit. nec enim hoc loco Aristotelem syllogismorũ Dædalum imita-
 bimur, qui ut Endelechiam tanq̃ chimãram ostentaret, superiorũ philosopho-
 rum omnes de anima sententias explosit, nugiuendos singulos fuisse ostendẽs,
 & uix dignos qui sibi in Peripatum eunti, logísticos libellos ferrẽt. Nec item hic
 locus flagitare uidet, ut accuratius indagetur animã explicata cognitio. aut pro-
 bandum sit, animam materiã & funeris expertem, non esse corpus. uel disputa-
 dum q; intelligens principiũ ut forma annectitur, q; homini nulla forma præ-
 ter intelligentem animam insit. Neq; etiam seorsum sunt animã diuidendã po-
 tentiã, uel separatim partiendã in sensus. nec quidem modo attinet aut agentẽ
 intelligentiam attingere, aut eorũ opinionẽ refellere, qui in omnibus unam esse
 censerent. Ex quo etiam nihil est, cur memoriam partem animã intelligentis esse
 probemus, aut appetitum sensilem & intelligentẽ, omnesq; animi affectiones, &
 tum uoluntatẽ, tum liberũ animi motum persequamur. interius enim hæc, nõ in
 cortice exterebranda sunt. Eodemq; modo disputationes omittentur, quẽadmo-
 dum anima corpori annexa intelligat, si a speciebus naturaliter insitis, rerũ eliciat

noticiam, ut nonnullis est uisum. an a rebus sensibilibus intelligentē cognitionē eruat, uel si intelligens iudiciū, sensus nodo, uinculoq; astringatur. ac ne illud quidem in cōtentionē uocetur, ab intelligentia, interminata ignorari, ab eaq; rerum concretarū noticia, naturæ materiæ expertis cognitionē nō elici. Nec multo secus in his quæ ad theplogiam pertinet, agendum erit. quæ quidem a nostris ita sunt enodata subtiliter, ut iure ab his non modo minuti sapientes, sed etiam philosophorum antesignani, ut monogrammi & bardi ludantur. Hoc eī loco (ut diximus) principis hominis exquirēdus est ortus, ac in primis animæ procreatio, genitilisq; origo indaganda. siquidem multi animā minime factam, sed ex diuinitate decerptam esse putauerūt, idq; a Mose molitionē rerum describēte manasse uoluerunt, cum confirmēt a fabricatore deo ex humo constructum esse hominē, eiq; animā in uitalem spiritū insinuatā & insitam afflatu. cum autē qui afflat, aliquid ex se omnino effundat, concludi opinabantur, ut anima quippiam ex diuinitatis natura diceretur. quod quidem a sanioribus arctius urgetur. nam cum afflatum corporeum esse negent, nihil aliud dicunt dei esse afflatum, q̄ originē, & causam spiritus gignundi. quemadmodū q̄q; homo corpore afflat, non tamen quicq; omnino ex se, sed ex natura externa effundit. quæ quidē opinionis prauitas, a superiorū philosophorū errore defluit. pingue enim & elixum philosophorum genus, cum imaginationē tanq; atram caliginē perrumpere nequiret, nihil omnino uacans corpore esse censuit, ob eamq; causam deum corporeum esse statuit, qui omniū corporū genitale primordium diceretur. cum autē animā (ut ait Aristoteles) arbitrarentur illius principis corporis natura constare, cōfirmare nitentur animam esse ex diuinitatis natura decerptam. Nos autem animam rationis participem sine procreatione fieri posse negamus, eamq; ab auctore rerū deo, nullo intermedio eductam dicimus. Quanc̄q; oritur quæstio, utrū sit corpore anima antiquior. Origenes enim qui unus e multis pientissimus fuisse Christianorū, nisi inter Platonicos uepres abollam, & sandalia discidisset, ortu cœlitū, non modo hominis primigeni, sed etiā cæterorū hominū animas generatas esse uoluit. Augustinus ortu quoq; cœlitū animā principis hominis, generationis ordine antiquiorē putat, eamq; postea uoluntario motu corporis, tanq; naturalis domus imperiū expetisse censet. quanc̄q; ne hoc quidē satis constanter affirmare uideatur. hō enim purissimus Christianorū, in felicitatis discrimine, nō uult pugnacissime ratum habere, quod opinari posset. Vnde exorta est causa diuo Thomæ, cur a cæteris discreparet. nam cum animā corporis formam esse probet, eam dicit non seorsum, sed in corpore creari debere. in quo nō est Scoto cū illo dissensio. Quibus expositis, cōfirmatur primigeni hominis corpus, nullo intermedio a deo fuisse concretum. quanc̄q; multi theologorū exercitus calones, & lixæ, dicunt res corporeas a deo ministris cœlitibus gubernari. cunq; corpus humanū corporea materia cretum esse affirmant, satis persuasum esse uolunt, deum ad humani corporis coagmentationē & fabricā cœlitū opera esse usum. Contra quos triarij nostri differētes, probant aliquid deum ministris cœlitibus moliri, sed quædam tamē in corporea natura fabricare deum, quæ a cœlitibus effici nullo modo pos-

De creatione hominis.

Moses.

Philosophi superiores.

Aristoteles.

Orthodoxi.

Origenes.

Platonici.

Diuus Aug.

Diuus Tho.

Angeli ministri.

SECUNDI SENTENT. PAULI CORTESII

Excitare mortuos. sunt, quemadmodum cadauera lethi postliminio in uitam reuocare, aut orbatis
Restituere caecis lumen. lumina inferere, quod architecti, & effectoris dei, proprium est munus. quo quidem
Dies iudicij. nutu primigeni hominis corpus effectum & constructum uolunt. Nec negant fieri
Collectio cinerum. posse ut in ipso corporis humani opere, caelites ministri adessent, quemadmodum
Corpus hominis immedie factum in mundi deflagratione, & extrema corporum suscitatione colligendorum cinerum ministros
Angelos non facere res naturales. affuturos dicimus. sed negant fieri posse, ut ab his sine uis seminis in aliam
De materia corporis Adae. formam corpora mutentur. cum autem nunc antea ullum fuisset ortu humanum pro-
Coelum non est patibile. Vtrum corpus ex elementis. Physici. creatum corpus, cuius uis, & gignendi ordine, aliud specie simillimum gigneret, ne-
Augustinus. Terra & aqua passibilis. cessario confitendum esse dicunt, principis hominis corpus, ab opifice deo nullo in-
Corporis figura. termedio creatum. Itaque affirmamus corporearum rerum, quoddam esse seminarium, quod
Organa corporis. si tempestiuitate nactum sit, ad speciei decentiam perueniat, cui ab agricolis idoneorum
 temporum opportunitate, & nascendi causas praebere, & quod ab agricolis palam fiat,
 id clam fieri a caelitibus, nihilque inter eos interesse, nisi id quod a colonis fatu & temporis
 progressu fiat, id a caelitibus clam & repente fieri. Ex quo intelligi uolumus ex caeli opera,
 multa quandoque incredibilia oriri, quae tamen causarum ordine, naturalia sunt ipsa per se.
 Eisdemque rationibus probamus pluraque caelites mirabiliter supra progredientem naturam
 posse moliri, sed illis non inesse uim naturalium faciendarum rerum. Post autem de
 primigeni hominis materia perquiritur. Nonnullis enim qui plebiscito, non senatus
 consulto theologi sunt, mirum uideri solet, cur potius ex humo, quam ex caelesti
 materia humanum sit effectum corpus. nam cum caeleste corpus absolutius terreno
 putarent, cumque humanum corpus excellenti rationis forma, insignitum uiderent,
 uerisimile putandum esse dicebant, humanum corpus ex caelesti magis quam ex
 telluris materia confici debere. quod quidem genus argumenti integrioribus
 crassius est uisum. Siquidem quantum caeleste corpus, sit terreno nobilius,
 dubitari tamen non potest, minus actui animae rationis copotis congruere,
 cum anima quodammodo ex aduocatis sensibus noticiam eliciat, quorum
 quidem instrumenta ex caelesti materia effici non possint, cum coelum naturam
 patibilem non habeat. Eademque ratione indagatur, utrum primigeni humani
 corporis fabrica, ex quatuor sit primordiarum natura constructa. Physici enim
 coactioni mixtionis absolutae, plus telluris inesse uolunt, quam plus formae,
 & minus materiae nanciscatur. Augustino autem theologo deo, duo placet
 esse primordia rerum, quae patiendi necessitatem habeant, tellurem scilicet,
 & aquam, & duo quae sint ad agendumeducta, aerem, & ignem. Et quoniam
 ex his patiendi ratio efficitur, tellusque ex omnibus patibilem magis naturam
 nanciscatur, facile intellectu esse ait primigenium humanum corpus telluris
 esse materia coactum. quae quidem sententiam omnis salubrium ceterus,
 tanquam theologiae pontem tuetur. Atque inde est ad totam hominis figuram,
 fabricamque transitio. nam cum multa in homine mirabiliter effecta miremur,
 tum maxime artificiosi operis descriptionem contemplantur, rationesque
 physicas inducimus, quibus probatur tantam dissimilium instrumentorum
 uarietatem, animae gratia esse perfectam, siquidem cum anima sit
 multarum rerum effectrix, quas sine corpore tanquam instrumento
 persequi nequiret, necesse esse affirmamus, ut toto corpore, instrumentorum
 summa sit intexta uarietas, quo dissimilitudini potentiae, & munerum animae,

instrumentorū dissimilitudo congruat, sitq; cognatio inter mobile corpus & animam motricē. Quod quidē prædare patet, ex earū rerū motu, quæ extra animā cernuntur, cum anima sit principium uariorū susceptibilium sensuum, quos sine instrumentorū uarietate, complecti nullo modo posset. prædare em̄ hæc medici patefaciunt, qui Anatomia sciētia, manu ista articulatim dissecta cōtrectant, docentq; capiti tanq; arcu tres annexas esse sedes, in quibus specularices animæ potentia excubarēt, easq; sensum cōmunē, phantasiā, rationē, & memoriā nominant. quarū, sensus cōmunis, & phantasia sint incolæ syncipitis, ratio in medulla capitis habitet, & memoria occipiti annectat. Quas quidē sedes, uentriculos hoc interualli ordine interiectos esse dicunt, quæ inter se habeant ductas & exte-
rebratas uias, quo utrinq; cōmeare possit perceptarū rerū tabellaria cognitio ab hisq; extrinsecus, ad figurā hoīs cōtēplandā discedit. Quā a parēte deo celsam & rectam ob eam causam informatā, & cōstitutā fuisse probat, quo tanq; princeps inter omnia animantiū genera internoscere, essetq; spectatrix superarū rerū. cū perspicuū sit, idē in spiritu amorē, ac pondus in corporibus existere. corpora em̄ natura deorsum suo pte pondere ferunt. at humanū corpus cum sit domicilium spiritus, natura superiora appetit. Ex quo quidē notū adagiū illud existit, eodē amorē, & oculos cōcurrere. Atq; ex hoc etiā est orta cōtētio, quænam primigeni hoīs sedes extiterint. Grauiſſimus auctor Damascenus has sedes uelut Elyſium nemus descripsit, in quis semp nitescere ait cœlum, cuncta odore fragrare, & hybernis, æstiuisq; frugibus, pratorūq; uestitu florere. Iosepo autē, qui solus, ppe ex Iudæis, græcorū flumina nando transmisit, eas sedes ad orientē solem cōstitutas esse placet. cui prorsus Celtiber Isidorus assentiē. is enim harū sediū ingressus post hoīs pollutā naturā, flammarū mœnibus oclusos, & obstructos scribit. At theologumenon librorū Beda interpret, rem in dimicationē adduxit. Probare em̄ conatur has sedes ad orientē circūfluo oceano, & montibus ab ea parte obiectis cōtineri, quæ ab hominibus habitat. easq; ait ita a domicilijs nostris esse se-
motas, sublimesq; ferri, ut orbem globumq; lunæ pertingant. ex quo multis causa fuit, ab eo desciscēdi. Nam cum luna rigoris effectrix dicatur, uerisimile putandum esse uolebant, ut subiecta ei quoq; & finitima regio rigesceret. Quibusdam etiā nullo modo fieri posse uisum est, ut hæc sedes altissima telluris parte collocetur. siquidē si fieri hoc posse diceret, concedi etiā uolebant, ut harū sedium infœcunda natura diceret. quandoquidem montiū altitudines solis flagrantia, & ardore torreantur, qui ex tellure ubertatē hauriant. quod quidē minime harum sediū fœcunditati cōsentaneum esse dicunt. Maior autē pars eo defertur, ut eam terræ partē temperatā uelint. idq; affirmāt ex noctium & dierū æqualitate oriri, quæadmodū his accidere uidemus, qui terras ad orbem æquinoctialem colunt. umbræ enim nocturnæ cum lucibus æquent, dierū feruidam naturā tepesciūt. in qua tamen sententia Scotus Alexandro, Nicolao Boneto, & Magno Alberto calcar adhibuit. Quo etiā loco probatur a nobis hominē dei esse simulacrū, non quidem absolutum simulacrū, sed tanq; ad similitudinē expressum. Negamusq; primigeno homini deum notum fuisse de facie, nisi sopito ei, & phantasmate se-

Medici.
Anatomia.Cellæ sensuum
interiorum.Hominis
figura.Damascen.
De paradiso
terrestri.

Iosepus.

Isidorus.

Beda.

Luna.

Paradisus
temperatus.Regio æqui/
noctialis.Scotus.
Albertus.Homo dei
imago.

SECUNDI SENTENT. PAULI CORTESII

uocato deum uisum esse concedamus. Nihilque secius inquiritur, an primo natu-
ra tyrocinio ei esset omnium humanarum rerum inserta notitia. In quo affirmatur no-
uisse eum fundamenta necessariarum rerum, quatenus scilicet ratio assequi posset
humana. occultas autem meditationes hominum & praesensionem rerum futura-
rum nullo modo consecuturum fuisse. Illudque etiam adiungitur, eum ante noxam
animantium omnium adepturum fuisse principatum, ferisque etiam pecudibus, ut
bubus, iuga & onera impositurum.

Homo mini-
me praesci-
furi.
Homo prin-
ceps animan-
tium.

DE HOMINIS STATU ANTE PECCATUM.

DISTINCTIO SEXTA.

Verū hō im-
mortalis.

Aristoteles.
Dij.

D. Aug.
D. Thomas.

Duo defecti.

Scotus.

Vgo de scō
Victore.
Alexāder de
Ales.
Interp̄tes ma-
gistri sn̄iam.

Vibus quidem cognitis, proximum est, ut de hominis ante noxam
statu differatur. In quo illud primum quaerendum erit, num incolumi
natura homo esset futurus aeternus. Sunt enim multi qui negent ui-
talis arboris escam, quae esset homini ad uescendum data, causam im-
mortalitatis futuram fuisse, cum nihil contra suam speciem nitatur. quandoquidem
effectus causa non egrediatur. Cum autem lignum tabescibile diceretur (nec enim
aliter in alimentum exteri, & molliori poterat) per facile uolunt iudicium esse, ab eius
modi uitali edulio aeternitatis causam non oriri. idque ad eorum commentitias fabel-
las referri posse dicunt, qui bellissime in Physicis ab Aristotele ludantur, quod indu-
cerent deos, uitales quasdam epulas ientare, quae eorum immortalitatis causa fo-
rent. Ad quam quidem sententiam plerique gregatim tanquam graculi ad turrim de-
uolant. At egregium par ducunt, Augustinus & diuus Thomas, quasi nudo pede
ingrediantur, uerentes ne inter salebras digitos detundant, hoc idem sensim, &
pedetentim persequuntur. Nam cum homini contra duo quae desunt, totidem praes-
idia adhibita esse uideant, Primum quod deest, humoris iacturam esse dicunt ex
caloris actione natam. cui quidem caeterarum arborum esu occurri potuisse opi-
nantur, ut nos modo dapibus uitam, corpusque tuemur. alterum ob id ipsum esse
uolunt, quod quemadmodum aqua uini sextario admixta, primum meri naturam
adulterat, tum quo crebrius & largius adijcitur, eo liquidius uim eius referuefactam
diluit, sensimque aqueam extenuando efficit. Sic idcirco perspicunt, quod primum spe-
ciei actio tantum roboris habeat, ut non modo sit alimenti detracti restitutrix, sed
etiam incrementa suppeditet, postea uero quodcumque gignatur, non quidem in-
crementum addat, sed tantum detracta restituat. Atque eo tandem decurrere senij
naturam putant, ut ne huic quidem restituendi muneri, opitulari possit. ex quo neces-
se euenturum sit, ut corporis dissolutio & interitus sequatur. Itaque contra hanc frau-
datam debito partem, arboris edulio, uitam propagari potuisse arbitratur, quod ipsa
uitalis arboris natura, nacta esset uim speciei roborandae contra imbecillitatem ex
aduentitia admixtione manantem. Cuius quidem sententiae imas fibras Scotus
abscindit, atque in campum & puluerem progressus, hominis uult tabescibilis fuisse
partes, sed non tamen ipsum tabescibile futurum, cum ante occasum iturum eum
fuisse in coelum arbitretur. Magni autem homines Vgo Victorius, Alexander Ales,
& qui sententiarum selectum interpretando exacuunt, hominis immortalitatem, non ex
natura, sed ex adiecta gratia, nascituram fuisse uolunt, quae sit ob pollutam naturam

amissa, immortalisq; naturæ sit attexta mortalis. Nec item minor cōtentio exoritur, num ante noxā homo in cœlibatu esset generādi facultatem habiturus. In quō quidem Græci, quo subtilius cōtra nostros scribant, pumice calamos exterunt. nā dum cōmiscendorum corporum fœditatem respuunt, quasi augustius hominis ortum incoharent, propagationē sobolis tanq̄ cœlitū, sine uenere, futurā fuisse cēsant. Nos autē negamus res naturales dari, aut adimi posse peccato. cūq; hominem animali uita metiamur, intelligi uolumus, cōmune fuisse hominū naturæ ex uenere procreandi munus. idq; ex membrorū partibus dedarari, quæ essent ad naturæ necessitatē data. Atq; absurdū etiam uideri, quicq; partium in homine a natura fabricatū, quorū non esset necessarius usus futurus. nam & ueretra & inguina frustra a natura effecta, putari debere dicim⁹, nisi ad procreandi usum data dicerentur. Sed sobolem tamen sine ueneris flagitio propagari potuisse affirmamus, cum partes ad procreandi necessitatē factæ, non irritarētur obsceni⁹, sed suapte natura, ut cætera membra sine libidine mouerentur. quandoquidē rationi, ut duci morigerarētur. Ex quo sententiarū principi causa uidetur fuisse, cur non secus membra coitura fuisse censeret, ac manus ori admouentur. quā quidē sententiā clarissimorū interpretum cœtus, uerēs ne lupum auribus cōtineret, euolutam, & resutam retexit. Nam cū parum consentaneū uideretur, ut serendæ amplificandæq; naturæ opera sine uoluptate conficeretur, uoluntario obsequio uoluit sine æmula lasciuia utrinq; obeundum fuisse munus. sublataq; libidinum face genialem torum sternit, eorū procreandi causa, qui prædara quadam conditione ad dei cultū gignerent. In quo etiā quæri solet, quinam ante pœnā fontii, liberi nascituri fuissent, multis em̄ uisum est infantes simulac nati essent, cōmēdatione naturæ membrorū compotes futuros. Siquidē cum quædā animantiū genera, ita primo ortu absoluta cernerent, ut nō modo ingrediendi facultatē habeant, sed etiam quacunq; matres persequantur ipsa per se, cūq; in homine uiderent cæterorum animantiū inesse principatum, confiteri esse necesse dicebant, hominem primo naturæ ortu, omniū membrorū usum consecuturum fuisse. Per absurdum em̄ esse hominē rationis compotem, quē nullū unq; scelus inquinasset, in corporis ingressu manibus, ut pedibus, uti, ut modo anniculos infantes manibus repere, nec nisi in plostellis rectos ingredi uidemus. quod quidem malū, ad eam pœnam referre conantur, qua humanū plecteret genus. quo cognito, maxime uerisimile esse, pueros ante pedicas lethalis mali, cōmendatione naturæ ingrediendi habilitatē adepturos. ac sine corpore tegumentis, sine tectis, sine culcitra plumea, sine conditis deniq; obsonijs fortunatissime uicturos, cū sua sponte suppeditura essent (ut ait ille) terra cibū pueris, uestē uapor, herba cubile. Qui autē Physiologiā persequunt, negant naturæ congruere, ut primo ortu pueri ingrediendi facultatē nanciscerētur. nam cū in homine cerebrū humidissimū, & corporis comparatione maius q̄ in cæterorū animantiū genere esse probent, facile confirmant magnitudine humoris & ponderis pueriles neruos, qui sint agitationis instrumenta ad corporis actionē mouere membra nequire. Itaq; si quibusdā animantiū generibus, simulac nata sint, gradiundi facultas data dicatur, id ari

Vtrū genera
re potuisset si
ne coitu,
Græci.

Latini.

Magister sen
tentiarum.

Interpres
magistri.

Vtrū statim
ambulassent.

Peccatū ori/
ginis.

Cerebrū hu/
midissimū in
homine.

ditate cerebri, nō naturæ præstantia accidere, cū perspicuum sit quædā etiam ab-
 solutiora animantiū genera, primo ortu expertia esse membrorū usus. Ex quo cō-
 cludi nemini esse dubiū, quin dei nutu fieri posset, ut primo ortu pueri essent mē-
 brorū compotes futuri. Sed probabilius est hominē quoquo uersum rectū esse,
 formatū, eāq; recti mensiōnē in absoluto corporis obsequio consistere et quem
 admodū incolumi natura nihil esse in membris, quod hominis uolūtati obliste-
 ret, ita nihil esse quod deesset. Sed cum in homine uoluntas rato ordine nitatur,
 quæ ad actiones naturæ congruētes pergit, fatendū est nō esse easdē cuiuscunq;
 ætatis actiones. Quod cū ita sit, sequit̄ minime pueros primo ortu ad qualescū-
 q; sed ad ætati tantū consentaneas actiones, mouendorū membrorū facultatem
 habituros. Eodemq; modo de scientia hominis ante noxam, de iustitia, de ratio-
 ne, de affectionibus, de uirtute indagatur, quæ quidē prætereunda censemus, cū
 ad potiora pergamus.

De scia primi
 hominis.
 De iustitia.
 De ratione.
 De Passioni-
 bus.
 De uirtute.

DE PECCATO PARENTVM,
 ET ORIGINIS.

DISTINCTIO SEPTIMA.

Pctm̄ parētū.

Hoc autem loco perquirendus est Phaeton generis humani. nam cū
 satis fere de incolumi natura explicatū sit, restare uidetur, ut de son-
 tium hominū noxa indagetur. Duplex est igitur huius uiperei mali
 tabes. unū genus est, in quo a persona natura inquinat̄, alterꝫ in quo
 personā natura cōtaminat. quo quidem humanū genus, tanq; natiuo quodam
 morbo uexatur. sed quoniā utriusq; peccati, magna est quæstio, ab eo ordiendū
 arbitror, quod est ordine prius. Itaq; primū uidendū erit, num id a tumēte super-
 biæ malo manarit. multi em̄ qui se mirifice literosos putant, ratiunculas afferūt,
 quibus id ab adipiscendarū scientiarū cupiditate, nō a superbia ortū esse uolunt.
 nam cū a fonte dæmone dicāt homini promissam scientiam esse rerꝫ, eius conse-
 quendæ desiderio flagrasse, nō supbia tumefactū esse hominē. In quo nō uident
 scientiarꝫ cupiditatē a præstatiæ appetitione oriri, quæ a supbiæ malo nascatur.
 Atq; rursus alij hoc, edacitatē, alij deceptionē & fraudem, quidam etiā auaritiā
 esse cōfirmare conati sunt. quorū quidem argumentorꝫ exilitas, quoniā celeriter
 ut auri bractea prumpitur, iure est hoc prætereūda loco. Neruosius em̄ & uerū
 probamus, ad unū peccati genus, multa affectionū genera cōfluere. in quibꝫ qui-
 dem illud princeps uideri debet, quod rata ordinis mensiōne egreditur. Atqui p-
 spiciū est prius affectiones rata ordinis mensiōne egredi, q; motus corporis ex-
 trinsecus. cū autē in affectionibus prius appetitus ad finē q; ad id, quod propter
 finē quæritur, inflammati rapiantur, fatendū est in eo princeps hominis peccatum
 confedisse, in q; eiꝫ rei princeps appetitus esse potuit, quæ esset rati ordinis egres-
 sio. Cū autē ante noxam hominē ita genuisset, & ornasset deꝫ, ut nullū admiscue-
 rit sensuum & spiritus dissidiū, præclare sciri potest, minime eam ratæ mensiōnis
 egressionē fuisse, qua homo sensibile quoddā bonū expeteret, ad qdꝫ corporis ap-
 petitio citra ordinis terminos cōtendit. Sed intelligi debet in hominis appetitu
 eam transitionē fuisse, qua quoddā spiritus naturæ bonū expeteret. quod quidē

Peccatū origi-
 nale.

De appetitū
 scientiæ.

Primū pctm̄
 superbia.
 Vtrū gula.
 Vtrū fraus.
 Vtrū auaritia

Passiones.
 Pathos.

Sensus.
 Spiritus.

minime citra rati ordinis fines optasset, si ad perpendiculi diuini mensuram cōcupisset. Ex q̄ cōcludi necesse est, primā hominis pernitiē fuisse, qua quoddā spiritus naturæ bonū, supra mensuram suā typum, optauit. quæ audax animæ usurpatio, elationis est, & superbiæ maxime propria. De originis autē tabe sūma est opinio nū uarietas, hominūq; dissensio. siquidē Pelagiani & Manichæi Christianorum carcinomata, ut canes qui lorū quo alligantur abrodant, hoc originis stigma humano generi iniustū fuisse, negāt. Nostri autē qui in eorū libris ne manū quidem porrigendā putant, nisi in ijs atramēto lineas trāsuerfas ducant, ratiōe certa enodatus hoc totū indagare uolūt. Nam in theologia magnus mediator Durandus, dū hoc culpa, an peccatū dici possit inquit, prius quæri oportere putat, an uoluntarium dici posse uideatur. itaq; placet illi id esse uoluntarium, quod nostra sit, aut alienæ uoluntatis. Cum autem in promptu sit, id magis esse uoluntariū quod in nostra, quam quod sit in aliena uoluntate, cum aliena uoluntas dici nostra nō possit, cōcludi oportere arbitratur, id malū uoluntariū, nō ex nostra, sed ex primigeni hominis uoluntate oriri. Doctissimus autē omniū Scotus hoc ipsum originis iustitiæ ademptionē esse putat. Guillelmus uero Ochan uerens ne dum rus sententiæ sarrit, semen cū herba euellat, id quæstionis genus inculcū relinquit. At Gregorius Ariminensis, cui modo multi de uia decedunt, hunc in herentē morbum, ægrotationē, & appetitionē infirmitatis esse censet, qua homo actu ad expetendū rapiat. idq; ita a sententiæ principe intellectū esse uoluit, q̄ diui Pauli disciplinā sequat, appetitionē originis esse malum describētis, nō tanq; appetitionē actū expetentē, sed tanq; angorē & ægrotationē naturæ. Nec autē negat homini ante uitalis Christiani laticis asperisionē originis iustitiā defuisse. Sed eam defectionē ita definit, ut nō originis malū, sed effectū uelit, quemadmodū ademptionio gratiæ sit effectus capitalis mali. id est, quēadmodū ob capitale malū homini gratia adimat, sic uult ob originis labem ab opifice deo animabus originis iustitiā nō feri. In quo quidē affirmat eiusmodi malum, in anima ex molli & eneruata appetitione oriri, quod ex flagranti & salaci quadā parentū uenere in conceptu, liberorum caruncula arripiat. Sed exoritur repente Durandus, qui sententiarum principem eiusmodi tabem sensus & rationis dissidium nominantem, materiæ non formæ naturam attigisse opinatur. Alexander autē Alespaulo antiquior, sed in Theologia sincerus & sanus, cū id cœnum culpa & mulcta definiat, ab alia causa culpam, ab alia mulctam manare arbitratur. mulctam enim ex morbo quodam carnis mucore oriri putat, qua non secus anima dum infunditur inquinetur, ac uinum lagenæ mucore uapidum efficitur. Multi uero theologorum spadones, cum id in quo anima rationis particeps consistit, metirentur, animam rationis compotem cum semine in sobolem transfundi putauerunt, ac ita ex inquinata anima, tinctas, & contaminatas animas defluere. Alij quasi ex horum errorum manubijs aliquid probabilius construerent, culpam animæ parentum æque dixerunt in epheborum sobolem transferri, ac corporis morbi ingenerant, quēadmodum sæpe liberis aliqua seminis tabe podagræ, & elephatiæ gētilitiā cōtingit hæreditas quāq; ea tabes, nec podagra, nec elephatia

Pctm origina
le.
Pelagiani,
Manichæi,
hæretici.

Durandus Por
tianus.

Gregorius Ar
minensis.

De Baptis
mate.

Peccatū mor
tale.

Durandus.

Alexan. Ales

Alia opinio.

Alia opinio.

SECUNDI SENTENT. PAULI CORTESI

Contra opi-
niones.

Opinio sana.

De subiecto
peccati origi-
nalis.

Opinio.

Anselmus.

Scotus.

Thomista.

Capreolus.

Tentatio
dæmonis
Expulsio
Adæ.

Pœna mu-
lieris.

uocetur. dicuntq; animæ culpam eo prope modo feminis trāsitione transfundi, quanq; semen actu minime sit culpæ naturæ subiectum. Qui autē ex orchestra populum theologorum in angustias compelli spectant, negant hæc argumentorum genera ita posse connecti, ut præclare doceant hoc originis nexu epheborū sobolem astringi. nam quanq; corporis morborum, quædam genera in liberos manarent, ac rursus etiam corporis habitu, quidam animi morbi gignerentur, quemadmodum sæpe ex insanis insani gignuntur, ab hac tamē originis infirmitate culpam excludi putant, cum eiusmodi naturæ sit, ut uoluntaria omnino dicatur. Ex quo etiam illud adiungunt, quod quanq; anima rationis compos, ita in sobolem dimanaret, ut inquinatio animarum liberorū, minime in eius uoluntate consisteret, necesse esse arbitrantur, ut natura culpæ, ad multam coercentis liberetur. Ex quo causa data nobis fuit, cur dextrorsum argumēta retorqueam. Nam cum hominum uniuersum genus, hominis nomine, quatenus congruunt naturæ metiamur, quicquid hominum a seminario primigeno profuxit, tanq; unius corporis membra arbitramur in hisq; similitudinē adiungimus, ut si manus panem, aut lapidem lactarit, non id manus, sed animæ uoluntatis esse dicimus. uel si manus hominē occiderit, minime uolumus ei succenseri debere, si per se, ut a corpore seiuncta expendat. sed succensendū esse censem, si tanq; quicq; hominis expendat, quod a principe agitationis auctore mouet. Qua similitudinis collatione cōfirmamus hanc tabificam mali luem, hominū non esse uoluntariam, sed a primigeni parentis uoluntate manare. Eodemq; modo inquiri, utrū id in quo hoc originis malum insidit, caro an anima dicat. pleriq; em̄ cū dissidiū quo sensus a ratione desciscūt, ab hac originis tabe manare dicerēt, eiusq; dissidij fibras maxime carni inesse cōtenderēt, cōcludere uolebant, id ipsum in carnis creatione cōsistere. diuo autē Anselmo uideri scio haud secus semen, ac sputum & sanguinē inquinari. nec quicq; putat esse causæ, si ex his corpus animale fingat, cur eius inquinatu, anima contaminari possit. quē subsequens sicca nare mirifice odoratus Scotus, negat carnē quæ feritur, a ueneris flagrantia in satione inquinari. At magnus clientum Aquinatum cœtus, causarum definitione probat semen quemadmodum sit instrumenti causa humanæ naturæ ferendæ, sic instrumētū esse causam huius originis transfundendū mali. In qua quidem sentētia tuenda, unus e multis Tolosanus Capreolus, maxime cum Scoto, & Durando luctat. Ea autem quæ ad fontis dæmonis irritationē pertinent, hoc loco omittimus. est enim satis exploratū ab imperante deo latam esse legem, quæ sic iuberet. Arborē hanc ne libanto. Qui libarit, capitale esto. Notumq; est omnib; arbori implexum colubrū melle lito affatu hominē ad delinquendum pellexisse. Ex eoq; inquinata puritate, recessum & fugam esse factam, nataq; genera malorum. Et quoniā ob uiolatā legē duo sunt peccati genera patrata, unū quod primigenū parentū nominatur, alterū quod generatim in liberos diffundit, de utriusq; animaduersione dicendū erit. Itaq; primo intelligendū est sceminā tria secum mulctarum genera detulisse, quarū una in grauiditatū multitudine, altera in perpessione dolorū, tertia in seruitute cōsistit. Cū autē sit duplex animæ cognitio, una

quæ est rationis compos, altera sensilis. In altera uiolata legis uindex deus, fœminam ad parendi necessitatem abiecit, in altera puerperij multitudinem cū angore reliquit. Viro autē multiplex est quæsita perniciēs. quarū una est bonorum ereptio, altera inuectio malorū. earū una est qua a uitali arbore arceat, altera in teluris execratiōe ponit. Optimarū em̄ rerū amissio est, iactura causæ incolumitatis uitæ, & ex domicilio uoluptario, recessus, & fuga. Malorum autē inuectio est, æque in uita, ac in obitu distinctio mulctarū. Vitæ em̄ incōmoda dicuntur cultus aruorum, telluris altricis infœcunditas, & uictus egestas. Ad quæ quidē uitæ præsidia capeffenda, altera cum lana & colo accedit, alter bipaliū, & marram arripit. illud autē quod ad obitū pertinet, necessitas est, quæ homines in lethi fauces, & orci tenebras detrudit. idq; prædare ex pelliū amictu declaratur, quorū coniectu est mortis fato admonita humanitas, & tanq̄ corporū insinuatus interitus, cū altera nō cū tunica talari, & palla, nec alter cū paludamēto, & trabea, sed cōscientiæ pudore pellibus tantū ingrederent amicti homulli. Eius aut̄ insiti mali, quod generatim in singulos dimanat, tria sunt genera pœnarū, unū quod a prolapsione incolumis naturæ recuperari nō potest, alterū defectio bonarū rerū, tertiū, quod minime ab homine tantum reuocari potest. quarū aliæ ad animā, aliæ ad corpus pertinent. Ex his enim quæ ad animā diriguntur, tum difficultas indagandi ueri, tum anixæ appetitiones colligunt, quarū aliam ignorationis crassa caligo, alias ad malum insita procliuitas insequitur. Procliuitas bipertito distribuitur. una in qua festine prouehitur ad malum. altera in qua ingrauescentes egrotationes inueterascunt. Corporis autem tripertitæ sunt mulctæ, nam aliæ extra animam cernuntur, aliæ quæ ad animæ e corpore discessum pertinent. quædam quæ ante excessum irrogantur. Primū genus est quo corpora hominū, telluri matri in humū conuersa redduntur. Alterum est, quod uitæ occasus, & lethi falx rapax, nominatur. Tertium, quod famem, sitim, æstum, tabem & id genus, uno complexu continet. quibus luendis, damnatum genus, tanq̄ pestifero quodam morbo tabescit. Eodemq; modo, id est perquirendum ulcus, quod a parentibus in sobolem imitatione manat. in quo quidem definiendo summa est disceptatione pugnatum. Nam multi peccatum sublati externis uoluntatem prauam definiunt. at literatissimus theologorum Ambrosius, peccatum esse ait contumaciam a lata dei lege desciscientem. Nonnulli uero peccatum est, inquit, uoluntas, iustitia aduersante tenax. Sententiarū autē principi placet, peccatū intus & foris eminere. Itaq; intelligendum est perinde eiusmodi tabe animam, ac elephantia corpus inquinari. scitum est enim illud, homines humanam naturam delinquendo exuere. propterea q̄ a rata rationis mēsiōne desciscunt. Sed quoniā peccato gratia adimit, facile erit intelligi, alterum ab altero oriri, in finisq; societatem uocari, quæadmodum si quispiam ulciscendi causa hominem occiderit, in iracundiæ finem homicidium accersit. Eodemq; modo procliuēs nascendi causæ dimanant, cum peccato tanq̄ igni materia suppeditatur, ut facile in promptu est, uenerem ab incontinentia, & discordiam ab auaritia defluere. quare sciri omnino debet, scelus sceleris esse pœnam. quandoquidem culpa pœna dicatur. Eodem accedit q̄ quæ

Genesis.
Multiplicabo
arumnas.
In dolore pa-
ries.
Pœna uiri.
Genesis.
Audisti uocē
uxoris tuæ.

Ambrosius:

Magister sen-
tentiarum.

dam crimina, quædam secum appetitionū genera ferunt, quib⁹ aut ærumnæ excitant, aut corpora perturbant. fas est enim eos uidere, qui uel ira efferuescūt, uel flagrant odio, aut inuidia turgent, quo uultu, qua uoce, quo statu perturbantur. Atq; ob eā causam iure intelligi poterit, nefarijs hominibus ab ultore deo multam irrogari. quādoquidē poenā gratiæ ademptionē esse dicamus. Facileq; licet eorum rabularū detestari inscitiam, qui cōtractius prouidentiam astringentes, affirmant nullam habere rerū humanarū procurationē deum. Itaq; præclare hoc loco a nostris, de uoluntate, de synteresi, de ignoscibili & capitali, ac de omnibus criminum stirpibus & fibris disputatur.

SECUNDI SENTENTIARVM LIBRI FINIS.

PAULI CORTESII PROTONOTARIII APOSTOLICI APOLOGETICVM PROHOEMIUM IN LIBRVM TERTIVM SENTENTIARVM AD IVLIVM. II. PONT. MAX.

CVM multis in rebus ueritatē Christianā Pont. Max. tū præsertim in aduersariorū oppugnatione splendescere uidem⁹. siquidē contrarij unius notitia, alterius perceptio eruit. quē admodū quibus notū est albū, continuo etiā ab his atrū per nosci potest. Nam si uolumus singulorū dogmata recensere, facile reperiemus, quantū sit hominū lippitudo in ueri ignoratione uersata. Etenim illi ipsi philosophi cū naturæ admonitu, aliquid extra cōspectū maius esse suspicarent, quasi angusti animi uideretur, uitæ cōtentum esse terminis, confidentia uirium humanarū perquirebant finē, eumq; sensuum præfidijs indagare conabantur, tanq̄ omnis nostra cognitio oriretur a sensibus. parum intelligens improuida mortalitas, naturā diuinā sub eorū sensus cadere nō posse, qui cōcreta caligine offusi, ad solis splendorem hebescerent. & quod nō caderet in sensus, ab intelligentia percipi nō posse, nisi quatenus cognitio e sensib⁹ erueretur. Itaq; ieiuna auiditate diu in exquirenda fœlicitate uersati, quāto ingredi nitebantur interius, tanto retrorsum uicissim reiecti reflatu ferebant. quando quidē natura prius uideretur statuendū esse de fine. qui cū esset supra intelligentiæ cōplexū, supraq; mortalitatē cōstitutus, intelligi necesse erat, occultissime etiā abdita fuisse intermedia, quibus homines ad finē bonorū ducerentur. Quod cū ita sit, facile apparet sine æthereo haustu, mentis humanæ naturā effœtā exaruisse, nec secus internouisse finem, q̄ qui noctu iter facit, cum procul aliqd eminens aspexerit, oculorū errore deceptus, urbem a monte non secernit, quod si null⁹ est ab his fœlicitatis certus cōstitutus limes, quodnā religionis genus cōsequi poterūt, quæ est ad fœlicitatē iter? Atq; notū quidē est a philosophorū errore ad imperitū uulg⁹ superstitionē colendorū deorū emanasse. Nā quasi ex cœli motu satis numinū explorata cognitio uideret, ex eorū natura cōmenti sūt deos. In q̄ qs nō uidet q̄ isulsa sit deliratio hoīum opinatiū, fingētūq; deos: nā (ut cætera omitta) qd absurdi⁹ eē pōt, q̄ digladiātes inter se deos inducere: qd turpi⁹ q̄ Venerē

CON
TRA
PHI
LO
SO
PHOS.

CONTRA
GENTILES.

afferre deam, quæ inclusam, germanissimāq; libidinem cōtineret, ex eaq; Cupi-
 dinem matris excitatorē nasci, quo nō modo ad adulteria & stupra, sed etiam ad
 puerorū amores inflāmarentur dī, ne qd esset uetitū mortalibus, quod nō appe-
 tere uideretur diuina natura. Quid itē tā flagitiosum q̄ Bacchū deū opinari, q̄
 deorum insania gigneret, & iucundus furor. Aut qd postremo obscenius, q̄ pria-
 pum deū audere cōmentari? In quo quis non uidet quātus sit ortus error homi-
 num, cum sint ad tam nuda flagitia delapsi, aut nō intelligit ubi sit ueritatis de-
 speratio, ibi impunem esse licentiam fingendi? Quod si tamen dī fuisse dicātur,
 consentaneū etiam uideri debet, ab his foelicitatem hominū fuisse decretā. quan-
 doquidem permagni deorū interfit, hominū generi consulere. Atqui cum nulla
 fuerit ab his humanarū rerū suscepta pcuratio, fateri necesse est, nullo modo fuis-
 se deos. Atq; etiā negari nō potest deos optimos esse natura. sed qui crebro flexi-
 loquis cauillis inter homines seditiones intestinaq; bella seruerint, nullo modo
 naturā optimi dicendi sunt. ergo nec etiam dī. Deinceps nihil potest tam abhor-
 rens a deorum natura, q̄ mendacium putari. atqui cū sæpe sint oracula menda-
 cia reperta, quorū fallacijs hominū generi sit quæsitā perniciēs, perfacile iudiciū
 est, utrū nominādi sint dī. Quod si rursus dī fuisse dicant, quærēdū qdem est,
 cur Christi interuentu euauerint, cur eorū sint fana, & oracula euerfa, cur extin-
 cta disciplina sacrorū, cur flamines, Salij, Auguresq; sublati. quod quidem quia
 negari non potest perinde, ut dicimus, cōtigisse, confitendū est etiā nullo modo
 fuisse deos. Atq; etiam quid erit de perduellionum nostrorum secessione dicen-
 dum? qui quanq; Christum seruatore[m] colant, eum tamen opinionum prauita-
 te discerpunt, faucesq; ab orthodoxeo senatu retorquent. Quorū quidē peruer-
 sitatem maxime indicat tam dissidentiū inter se claudicans opinio. quandoqui-
 dem omnis ueritas uicissim cū alia quoquo uersum cōgruat. Sed lethalis ambi-
 tio hoc transfugarū genus in tanta dissensione cōstituit, ut nō modo inter aduer-
 sarios, sed etiā ipæ inter se familiæ cōcursu collidant, & q̄ multorū est ingeniū fœ-
 cūdius, eo inuolutorē implicationē affert, ut terra quo est natura uberior, eo cre-
 briores sentes profundit. Cum horū prauitate, Maumethis coniūctus est error,
 cui⁹ sera ambitio quāq; diuinitatis laruā induerit, minime tamen ita uecors fuit,
 quin Christū statuerit deū, nam quasi eū librū qui Alcoranus inscribitur, ex no-
 stro & cōpascuo uatum agro decerpat, neminem absolutum fore censet, nisi qui
 uatum elogijs, aut Christianorū cōsignatis decretis obstrictus teneatur, eumq; li-
 brū utrorūq; sacrorū umbilicū esse confirmat. In quo quidem refellendo, non est
 ut Physiologiæ mucrone utamur. honorificētius em̄ est hæc bractearum genera
 præterire contēnendo, q̄ argumētando prumpere. Nos uero multo certius Chri-
 stū probamus esse deū, idq; cū mirificis argumentorū molibus, tum maxime no-
 strorum exemplis testibus obstringimus, qui turbinibus & fluctibus non modo
 nō terrent, sed etiā in ipso eculeo, tanq; in epulari accubatione latarētur. quod
 sane minime ex natura propter horum nexus, intelligētiaq; angustias oriri po-
 terat. Quo cōstituto intelligi debet, id donū esse dei supra intelligētia obtutum
 situm, quo hominibus nostris, certa coelestis luminis alacritas, diuorūq; beatitas

Contra Hære-
 ticos.

Contra Mau-
 methem.

Appetit⁹ sen-
 situs.
 De his q̄ mar-
 tyriū p̄ulerūt

Nero.
Contra
Christianos
persecutio us/
q; ad Diocle/
tianū & Ma/
ximianū.

CONTRA
ASTRO
LOGOS.

Cōtra Auicē
nā.
Dogma
Maumethis.

ob oculos obuerfaretur: idq; ratione confirmatur. Nam cum anima nostra una dicatur quæ uis uires suas connexas cōtinet, simulac uirium munus unū flagratius obit, in alterū incumbere nequit. Quemadmodum dum acrius seiunctarum naturarū inspectione occupamur, sensus munia amittimus. ac dum ardentius libidinibus inflāmur, dumq; torminibus & morborū cruciamētis torquemur, intelligentiæ obtutu orbamur. Ex quo facile intellectu est nullo modo per naturam fas esse, ut homines in ipsis trucidationibus tormētisq; carnificū, eam essent perferendi constantiā, animæq; laticiam nacti, quam in nostris fuisse scimus, cū nefarius furor a Claudio Nerone manans, supra trecenties centum, in Christianorū necem exarsit. Idq; mirabilius contigit, q; uoluntariorū iugulos præbentiū ad carnificinam erat cōkursus, & quo plures necabantur, eo pluriū ignita moriendi auiditas percrebescebat. quod quoniam a natura oriri nō poterat, quādoquidem ab interitu & cruciatu natura abhorreat, erit confiteri necesse id a diuinitate manasse. Neq; enim fieri poterat ut in ipsa carnificina, moriendi auiditas percrebesceret, nisi unius spe atq; nomine, corpus ut putamen mēsi, ad æternitatem incolumem animā exituram præsensissent. Quod si Chaldaeorū pugnacissima insulfitas, qui tanq; pantheræ aut lupi nunq; condocefiunt, eam necis auiditatē a Saturni sidere atram bilem gignente manasse confirmant, quæ ita hormes & intelligentiæ aciem perstringat, ut sæpe hominibus dira tetraq; uisa obijciat, necisq; consciscendæ desideria excitet, ut de Milesijs uirginibus est memoriæ mandatum, complodenda sunt nimirū in hac quæstione crepitacula, sibilisq; explodendi Chaldaei, cum haud meminisse uideantur, trigesimo quoque anno a Saturno cursum conuersionemq; confici, & bustum Christianorum supra trecenties centum conflagrasse. Nihilq; secius depellenda est Auicennæ ieiuna calumnia qui ingenij lassitudinē in Maumetho puluere diluens, id ab imaginatione quæ græci φαρτασίαρ uocant, manare uoluit. idq; est exemplorū similitudine probare conatus. Siquidem pueris usu uenire dixit, ut cum in uinariam cellā ueniunt, imaginatione defluentis uini ad quadrantal meiant. ex eodemq; genere, trabis similitudinem adiunxit, quam fidenter ab hominibus humi stratam subiri dixit, & quadragenis cubitis sublatam, a nemine decurri, cum opinione in præceptis delabendi imago pingatur. refertq; ualentes multos ægrotasse imaginatiōe opinati morbi, contraq; multos ægros conualuisse opinione receptæ ualitudinis. eodēq; modo dicit nōnullos ad alieni oris hiatum oscitare, multosq; iētantium exemplo ad edendū inuitari. quibus exemplis cōfirmatum iri putauit, fidem generatim Christianis erogatam in opinione quadā residere, qua Christum opinabilem colamus deum. Qui quidem si perinde lotium in matula internouisset, ut ueri iudicium secreuit, male actū esset cum ægris. siquidem perspicuum esse potest, quæ a natura proficiscuntur, interius rerum medullis inhærere, q; quæ extrinsecus accidant. ob eamq; causam notum est altius naturæ, q; rerum accidentiū perceptionem insidere. cū autē ad sapientem phantasmātū inspectio pertineat, præclare sciri potest, ea phantasmātū genera quæ naturali intelligentiæ perceptioni obsequuntur, aptius in opinionem influere, q; quæ rerum accidentium compræ-

hensio*n*i i*n*origerantur. Atqui cum Christi compr*h*ensio, nullo modo sit natu*r*al*e* insita perceptio, sed extrinsecus aduentitia dimanet. quandoquid*e* de*u*m homin*e*m ad humani generis luend*a* noxam in crucem actum dicamus, fateri cogere mur uehem*e*ntiore*m* esse rerum accidentiu*m* opinionone*m*, q*u*am naturae. quandoquidem tot saeculis genus humanu*m* ab hac opinabili credulitate auelli nequirit. quod sane dici, nullo modo posse, manifestu*m* est. Atq*ue* eti*a*m si id ab acri quadam opinatio*n*e ortum diceretur, confitendu*m* quidem esset, id nullo modo tanta temporu*m* longinquitate, tam disparibus naturis potuisse congruere. quare in hoc genere Aui*c*cenna tanq*u*am longurium adurendus est, ut erigatur. Sed nimiru*m* is collimadu*m* est scopos, ut homines aut Christu*m* seruatore*m* fateantur deu*m*, aut ascriptitu*m*, & nouum uelint. nam si deu*m* fatentur, ex praelio praesidia deducenda erunt. si aut*e* co*m*mentitium statuerint, in eas angustias detrudenda est obtretractrix inscitia, ut eu*m* aut bardum, & uecordem, aut dolosum & tenebrionem fuisse, confirmare cogant. siquidem insulsae stoliditatis arguendum fuisse negari no*n* potest, si dicatur hominem egentem, fabri filium, ad diuinitatis honore*m* obrepere uoluisse, qui non modo conuulsis diis leges uetustate robustas abrogaret, sed etiam inusitato religionis nexu orbem obstringeret. At cu*m* tantaru*m* reru*m* munus, nullo modo deliri aut amentis hominis, negociu*m* uideri possit, fateri necesse est, eum sapientem fuisse. quod si in sapientiae curru conijcitur, confiteri necesse est etiam, eam sapientiam aut philosophoru*m* scientia parta*m* aut coelitus haustam fuisse. Atqui cum praecclare notu*m* sit, eum nec Platoniu*m*, nec Stoicu*m*, nec Peripateticu*m* quid*e*m fuisse, quo ex eorum manubijs alumn*u*m dogma construeret, nec item ei per atatem tantos progressus facere licuisse intelligatur, necessario sequitur, ab eo sapientiam haustam fuisse coelitus. Quod si uaferrimum eu*m* ueteratore*m* fingere libet, qui praestigijs omne genus hominu*m* in fraudem induxerit, perquirendu*m* quidem est, quo nutu hoc confictum mendacij genus supra quindecies centu*m* adoleuerit. quandoquid*e* & philosophoru*m* acumen, & bustuarioru*m* principum fidas retuderit, ac Imperiu*m*. P. R. deo rumq*ue* hospitaliu*m* sana euerterit, inter tot expulsion*es*, uexation*es*, nec*es*. Quod si aetas quae doli est index, minime eiusmodi mendacij genus detexit, cur est id Iupiter pater in mundi uigilia aspernatus? ex quo intelligi maxime potest, aut co*n*tra naturam, hoc mendacij phasma uiguisse, hominesq*ue* tot saeculis philtris a Christo fuisse pellectos, aut statori deo diem esse dicenda*m*, qui procuratione reru*m* humanaru*m* neglecta, orientem ignem non oppresserit, nec sit ei generis humani in hac mendacij impunitate pertesum. Cum aut*e* haud consentaneum sit, tanta aui diuturnitate in hominu*m* oculos puluerem a Christo fuisse coiectu*m*, quandoquidem plures hoc interim spatio q*u*am caeteris innumerabilibus saeculis sapientes numerent, qui non modo philosophia ueri iudiciu*m* indagare uoluerunt, sed etiam omnibus sophismatis sunt haec pubescentem & adultam Christianam segetem peruertere conati, cu*m*q*ue* perinsulsum sit ab auctore deo reru*m* humanaru*m* patrociniu*m* fuisse desertum, fatendu*m* quid*e* est seruatore*m* Christum esse deum. Omitimus hoc loco co*m*mentaria sacroru*m*, & coelitus roruletos uates, qui ad dei praescriptum syllabatim Christi fulsiones, & mysteria cecinerunt. Nec item sunt modo

Aristæus
Proconesius.
Amaris
Hyperbore².
Clacomeni².
Cleomenes.

incredibilium miraculorū genera, tanq̃ Aristæi Proconesij, aut Amaris Hyperborei, uel Clacomeni, uel Cleomenis, sera ostenta recensenda nec rursus Sibyllina sunt elogia adeunda, quibus est Christi expressa conditio. Ex quo nihil est etiam cur aliquid de undecem uiris discipulis dicatur, quos uerricularios, & remiges, e plæbe secreuerat qui orbem quasi inter se sortitione partiti, dispares habitu & natura animos hominū, uno religionis genere agglutinauerunt, in tanto principum, doctissimorūq; hominū repugantiū, uel theatro, uel luce. Plusq; ualuit in his quæ sunt supra intelligētia cōplexū sita, rudiū sponsorū flexanima cōcionalis uox, q̃ physica ratio, in his quæ manu cōtrectant. Quod ni fuisset cœlitus informata notio, spiritusq; afflator illapsus, nullo modo homines rudes id in hydragyrio cōsequi poterant, quod nō est in auro philosophia cōsecuta. Tu uero Pont. max. certū hoc religionis gen², quod tibi gentilitiū est, sanctissime tueare,

DE INCARNATIONE CHRISTI.

DISTINCTIO PRIMA.

De perfecta
substantia dei.
De creatione

Uemadmodū statoris dei absoluta natura diceret, atq; in creandis rebus admirabile architecti mun² splendesceret, satis est supra a nobis expositū. Modo autē uentū est ad eam theologiae partē, in qua maxime Christi recentatrix opera elucet. quo quidē loco uehementer est hæreticorū morsibus discerptus deus. Siquidē improbissimus omnium Photinus, Christum merum hominē cōstituit, eumq; dicit ob uitæ integritatē, neciq; perpeffionē in diuinitatē esse receptū, qui quidē nō natura deus, sed nominatione cooptatus diceret. Nestorij autē inauspicata garrulitas est, Christum nō modo cooptatione, sed natura esse deū, nec tñ ita homini copulatū putat, ut una humanæ & diuinæ naturæ persona dici possit, sed tanq̃ dei filij delubrū dicitur, & dom². Hæreticorū autem gurges Arrius, quo esset multitudini & plæbi uendibilior, dei & hois unam personā, unāq; naturā esse statuit. Sed præter cæteros in integra dei opinione, gibber & strabo reperit Manichæus. nam is naturā humanā Christo adimit, totamq; corporeā naturā a fonte dæmone creatā esse censet, sed cū perabsurdū uideri posset dei filiū, a dæmone corporeā naturā arripere, Christū uoluit nō humano corpore cōstare, sed imaginatione uideri. nullūq; omnino dixit eius esse corp², qd' tactile, & aspectabile oculorū obtutu cerneret. quā quidē sententiā monstruosissima Christi simia Maumethes maxime pbauit. Valentinus autē quanq̃ Christū humano corpore cōstare arbitret, negat tamē purū ex uirgine arripuisse corpus, sed id ipsum de cœlo delapsum opinatur, qd' per uirginē, tanq̃ latex per fistulam transiliret, haud inde quippiā arripies. Cæterorū y^o insulfitatē libenter hoc loco omittimus, cū per facile iudiciū sit, tacituros olim eos fuisse, si suspicari potuissent Parisium futurā Athenas Christianorum, in qua urbe non modo eorū argumēta adipe suillo crassiora putarent, sed ipse etiam quandoq; Aristoteles in imis disputationū gurgitibus uexaretur ut hebes. Quare quoniā ueritatis incorrupta integritas, Christū humano corpore, ac anima rationis cōpote, præditum esse statuit, hisq; simul diuinitatē absolutā adiunxit, perquirēdi sunt qui caliginē soli offundere conarent. Nam multis qui

Photini opinio.

Opinio Nestorij.

Opinio Arrij
Opinio Manichæi.

Maumethes
Manichæus.
Opinio Valentinij.

Parisius.

Opinio catholica.

Opinio praua quorūdā.

tanq̄ quidam corporū morbi non possunt nisi uestione sanari, parum consentaneum uisum est dominatorem rerum deum, carnis amictu uestiri, cum quod excellit in magnis, per absurdum sit pusillis contineri. cum autē habeat rerum uniuersarum curationē deus, negabant eum cutis humanæ operculo cōtineri debere, in tantillumq; corpusculum procurationem rerum includi. Quibus acerrime est ab Augustino responsum. negat em̄ ita cuti humanæ suffusum fuisse deum, ut ab eo rerū uniuersarū procuratio deferret̄. imbecillorū em̄ hominū sensum esse opinatur, qui nihil nisi ualentium pugilum athletarūq; corpora expēdunt. itaq; deum dicit nō tanq̄ colossū mole, sed ui & uirtute esse magnū, eiusq; magnitudinem in exiguum etiā contractam, angustijs non urgeri. Quidam etiam quasi in eisdem hæreseos pedicas incidissent, minus necesse fuisse putauerūt, ut ad laxandos homines carnis integumento obduceret̄ deus. nam cum peccati talem culpa cōtractam affirmarent, negabant ad eam eluendam quicq; aliud q̄ hominis expiationē oportere requiri. In quo nō uident meri hominis expiatione peccatū elui non posse, cum ita esset humanū inquinatū genus, ut nec unius, nec multorū quidem bonis, ad cōplexum generis totius, iactura æquari posset. nec sentiunt id delictum ex interminata dei magnitudine, immēsitatē nancisci, cum eo sit grauior iniuria, quo cui infertur præstantior existit. Ex quo fatendum est, necesse fuisse ut ad id eluendum crimen, actus expiantis ui esset interminata prædixus, qui quidem dei & hominis copulatio diceretur. Contra autē nonnulli affirmant interfuisse dei cutis humanæ operimento tegi, etiam si nō esset ab homine eius mali facinus patratum. nam cum dei præsignationē æternam esse dicant, concedi uolunt, ante noxam deum hominē futurū, quo dei præstitutio ad definitum perueniret. Pugnacissimus autē omniū Scotus probare conatur, animæ Christi præsignationē non ob id tantū esse constitutam, ut compedibus, & uinculis laxarentur homines. nam cum liberandarū animarum gloriam, animæ Christi gloria minorē opinet̄, negat uerisimile uideri, ita summū excellensq; bonum pusillioris boni gratia esse constitutum, quemadmodum uerisimile non uideri, prius hominē, q̄ Christum esse præstitutū. nam si deus inquit prius hominem, q̄ Christum præsignasset, prius hominē casurū præsensisset, q̄ seruatore Christum præsignasset, si ea præsignatio liberandarū tantū animarū causa esset constituta, quod si ita diceretur, nihil affirmat dici posse hebetius. quod quidem argumentum tanq̄ funis nexum a capite dissoluere conatur non cōtemnendus theologus Capreolus. Veritatis autem sine fūco salubritas est, hominum generi sospitatorem Christum, tanq̄ uulneri medicamentū esse adhibitum. negaturq; a nobis ante pollutam naturam deum fuisse hominem futurum. Ab his autem sanorum hominum quæstio defluxit, num fieri posset, ut eiusdem humanitatis amictu trina diuina persona uestiretur. Locuples in primis auctor Anselmus negat fieri posse, ut trina persona eundem hominem asciscat. Durandus autem incensus & acer theologus intellexisse Anselmum uoluit, a trina persona non eundem hominem posse sumi, ita ut uni personæ copuletur, cum fieri posse neget, ut trina persona in eodē homine una persona dicatur. At Guillelmus Ochan dis-

Augustinus,

Alia opinio
praua.

Alia opinio,

Opinio Scoti

Capreolus.
Opinio ca/
tholica.
Alia quæstioOpinio
Anselmi.
Opinio
Durandi,Opinio
Ochan,

TERTII SENTENT. PAVLI CORTESII

- cinctus, & tunicatus cum thoracato Scoto congregitur. eandem enim naturam
 Opinio Scoti trinae personae agglutinari posse putat. Scoto autem minime placet eandem na-
 turam a trina persona ascisci posse, ita ut primus glutini terminus persona dica-
 tur. Sed accessit theologorum parcissimus diuus Thomas, qui non negat fieri posse
 Opinio sancti Thomae. ut a trina persona sumatur una natura, sed fieri posse negat, ut una & eadem hy-
 postasis humana, asciscatur a tribus. Nihilominus secius inquiritur, num in Christo
 Alia quaestio anima & corporis copulatio extiterit. In quo consentiens theologorum grex Chri-
 stum hominum generi uniuocum esse probat, ad speciemque ait humanam perti-
 nere, ut anima corpori annectatur. Eodemque modo contentio exoritur, an uerbo
 Eutichetes. natura humana ex accidenti copulata fuerit. in quo sunt a nostris Eutichetis, Dio-
 Diofcorus, scori, Theodori, & Nestorii ingenia superba fracta. quantumque eorum sententiae non
 Theodorus. sint ita penitus euulsae, quin eorum multi sint interpolatores inuenti. Nam aucto-
 Nestorius. re sententiarum principe duplex est recentium hominum repertum genus, qui cum
 Magister sen- tentiarum. Alia opinio. maxime ab haeresi abesse uoluissent, flexu in eandem haereseos noctem remigra-
 runt. nam primum genus eorum esse dicit, qui cum unam seruatoris Christi per-
 Alia opinio. sonam concessissent, duas tamen hypostases esse uolebant. alterum esse eorum, a
 quibus cum personae copulatio seruaretur, animam tamen corpori annexam esse
 Nestorii opi- esse censebant. Quorum utrumque male sanum genus in cenosam Nestorii latri-
 nio. nam incidisse dicit, negatque soliditatis, & sinceritatis esse Christianae, ex accidenti
 Opinio ca- copulationem ponere. Ab his etiam dissidentium hominum pertinax certatio di-
 tholica. Alia quaestio manat, num deus qualemcumque naturam sibi possit asciscere. Picus enim noster
 Opinio Pici Mirandulae. Mirandula, in ipso adolescentiae flore flagrans, & uibrans fulmina, cum feruidius
 theologiam esset complexus, argutiarum (ut opinor) exercitatione, negauit se eo-
 rum sententiae assentiri, qui dicerent deum qualemcumque sibi posse naturam ascis-
 Garfias epi- scopus, scere. contra quem quasi suspitiosius locutum, Garfiae Pont. est pusillus, non rebus
 exilis libellus. quantumque magnus homo Picus, quicquid fellis argutiarum gratia gu-
 starat, referuefacto auuditatis ardore tantumque boletum medicatum expuit. Sed huius
 Opinio Godofredi. quaestionis augendae princeps fuit Godofredus, maximeque sufflator Henricus
 Opinio Henrici. Gandensis turgidorum hominum folles inflarat. a quo & si minime omnipotens
 praefinitur deus, nodus tamen in asciscibili natura perquiritur. In qua sane senten-
 tia quantumque cruretenus haereseos salum ingrediatur, minime tamen ut Priamus
 suis superstes extitit. Maturius autem & uerius Durandus probat, ubi sit aequa
 Opinio Durandi. agentis potentia, & aequa potentia obsequij naturae patibilis, inde continuo posse
 Opinio eadem Scoti. simillimum effectum sequi. cum autem dei potentia haud secus in silice, ac in huma-
 Opinio eadem Ioannis Neapolitani. nam naturam, uim, & dominatum habeat, facile intellectu esse ait, si sibi naturam hu-
 Opinio eadem Petri Paludensis. manam asciiuit, ut silicis etiam naturam possit arripere. quod idem Scotus & Io-
 Opinio eadem Bernardi Gannaci. annes Neapolitanus, & Petrus Paludensis probant. maximeque unus inter multos
 Opinio eadem Ochan. Bernardus Gannacus, Godofredum, & Henricum insequitur. At egregie uersutus
 scriptor Ochan, idem hoc modo concludit. deus aliquam sibi naturam asciiuit. qua
 lemcumque igitur potest naturam arripere, cum maior ratio non sit, si unam arripue-
 rit, quin possit plures asciscere. Cum autem omnes asciscibiles sint, fatendum est, ab eo

qualem cūq; posse naturā sumi. diuus autē Thomas Lunēsi marmore candidior, deum censet mera & libera potestate quālibet naturā rationis expertē arripere posse. sed rato potētiae ordine, negat ab eo ullam præter rationis cōpotē naturā posse. ascisci. quā quidē sententiā integriores imis auribus excipiunt. Sed nascit̄ de ipsis membrorū partibus certamē. in quo maxime præstigiator Manichæus explodit̄, qui negauit ullum omnino dei esse corpus, quod aspectabile oculorū sensu cerneret̄. Nam si deus humanā naturā arripuit, consentaneum uideri dici mus, ut merū etiā humanū corpus ascierit. atq; etiā negatur a nobis ei⁹ cœleste fuisse corpus, ut Valentinus uideri uolebat. nam cum forma hominis (ut ait Aristoteles) res quædā naturalis dicat̄, quæ circūscriptā materiā, id est cutem & ossa requirit, nullo modo fieri posse uolum⁹, quin ea debeat in hominis definitione poni. Præterea si eum cœlesti corpore constare diceremus, fateri cogeremur, nec esurisse eum unq; nec sitisse, nec moriturū quidē fuisse. cum cœlum eodē Aristotele auctore, nec patibilē naturā habeat, nec tabescibile dicat̄. Post etiā non multo secus indagamus, num animā quoq; ascierit. Apollinaris & Arrius maximi hæreticorū calcitriones, a dei filio uolunt sine anima ascitā esse carnē. In quo non uident se deo unam non binā naturā dare. quod quidē fieri nullo modo potest. cum satis exploratū sit, & iratū quādoq; & miratū esse eum, & dolore affectum. ex quo præclare sciri potest, anima eum omnino præditū fuisse. quod ni ita esset, nec caro quidē ab eo esset ascita. quando quidē caro membraq; hominis speciē ab anima suscipiāt. Eodēq; modo dicim⁹ ab eo intelligētīā & mentē esse ascitā.

DE PERFECTIOE CHRISTI.

DISTINCTIO SECVNDA.

Sed nunc de his quæ dei filius ex humana natura asciiuit, dicendum erit. In quo quidē rectissime probamus eius animæ habitu præditā fuisse gratiā. idq; ex animæ & uerbi consociata natura natum. Nam quo magis est res susceprix influētī causæ finitima, eo fusionis & affatus illius uberius est particeps. cum autem gratiæ fusio ex diuinitate dimanet, cōsentaneū uideri dicim⁹, ex diuinitate illi animæ insitam esse gratiā. Sed exoriet̄ hoc loco controuersia, num liberatoris Christi gratia actu interminata dicatur. Aureolus em̄ quē in summis theologis habitū uidemus, dum huius quæstionis imum quærit, negat eam gratiā interminatā esse actu. nam cum gratia crescere ei debere uideat̄, obtinere se putat, ut si gratia in eo fuisse dicat̄, eam posse, & debere cū accessione crescere. quod si quippiā accedere posse cōcedat̄, fateri necesse esse dicit, ut quod crescere possit, id interminatū nō debere putari, per absurdūq; esse modo summā in sospitatore Christo gratiā dicere, modo gratiā cū accessione crescere posse cōfirmare. Cuius quidē sentētīæ rimas explet Durandus. siquidem ab eo argumētī fibula nectitur, ut quod sit circūscripte capax, id minime esse capax absolutionis infinitæ. cum autē eius anima humanitus sit, & circūscripte capax, negat fieri ullo modo posse, ut eius gratia sit absolutione interminata prædita. In quod genus argumētī ingeniosissimi opinatores, Adam, Gerardus Oddo, & Guillelmus Ochan, aulæ & peripetasmata inducūt. Gregorius autē

Opinio sancti Thomæ.

Opinio communis. Contra Manichæum.

Valentinus. Aristoteles vij. Meta.

Aristoteles primo Cœlest.

Cōtra Arriū & Apollinarem.

De gratia habituali.

De gratia infinita. Aureoli opinio.

Opinio Durandi. Adam. Gerardus Oddo. Guillelmus Ochan. Gregorius de Arimino.

TERTII SENTENT. PAVLI CORTESII.

Thomistarū
opinio.

De scientia.
Opinio Vgo
nis.

Opinio ma/
gistri senten.
tis.

Opinio diui
Thomæ.
Apollinaris.
Eunomius.

Adam.
Ioan. ripa.

Opinio Sco.

Opinio ca/
tholica.

Intellectus
possibilis.
Intellectus
agens.

Aristoteles
ij. Coeli.

Opinio Sco.
Opinio Du/
randi.
Opinio Au/
reoli.

Ariminensis tanq̄ finitor, & agri mensor a deo posse affirmat gratiæ formā in-
terminatā educi. At nos ex sententiā aurifodina eruimus, quocunq; circumscri-
pto aliquid ingenti⁹ deum posse moliri. sed cum liberatori Christo nulla posset
a deo ingentior gratia præberi, perspicuū esse dicimus, ut eius gratia intermina-
ta dicatur. Nec autē hoc ob id affirmamus, ut deum in augenda gratia præfinia-
mus, sed ut ostendat animam Christi accessionis susceptricē esse nō posse. Post
etiam quæstio de scientia colligitur. In quo quæri solet num Christo alia præter
diuinā, an scēlicū cœlicolarū, siue afflatu insita scientia cōtigerit. Vgo enim syn-
cærus, & grandis theologus dum inquit, unde omniū sciētā Christus arripuit,
nullam præter diuinā sciētā concedit. Principi autē sententiā placet Christū
perinde eadem, ut uerbū nouisse. sed cum uerbo cuncta infinita cognita dicant,
necessario sequi, ut Christo sint cuncta interminata nota. Sed diuus Thomas,
Apollinaris, & Eunomij fumo acibus sententijs explosis, nubeculam a sole dis-
pellit. nam cum Christum deum pariter & hominē statuendum esse censeat, pri-
mum ei præbendum opinat quicquid naturæ diuinæ intersit, tum seorsum dan-
dum quicquid hominis speciem cōstituit. Atq; ut nō modo homo, sed etiam hu-
manitus absolutus putet, in eo statuendū arbitratur quicquid humanæ absolu-
tionis intersit, quēadmodū scientiarū & uirtutū habitus dicunt. Vt enim diuini-
tas corporis actus esse nō potest, qua corpus præditū forma uiuat, aut fiat natu-
ra rātionis compos, ita animæ rātionis participis actus esse non potest, qua cum
forma sit scientiæ uirtutisq; compos, quēadmodū habitu homines uirtutū com-
potes dicunt. ex quo confirmari uult eam creatam esse scientiā. cum quo Adam,
& Ioannes ripa nō cōplexu nec lacertorū nisu, sed pedum interposito luctantur.
Iaculatoris autē Scoti cuspis est nullam in Christo naturā partam præter insitā
afflatu scientiā fuisse. At Durandus quasi in ipso aditu muscipulam locarit, pro-
babile uideri dicit eiusdē esse speciei partā & insitam scientiā. Si autē recte senti-
re uoluerimus, quicquid sit a deo hominū naturæ insertū, idem Christi naturæ
insitum fuisse dicemus. at cum perspicuum sit, nō modo intelligentiā possibilem
(teramus enim hoc inusitatū uerbum utendo) sed etiā agentē intelligentiā tribu-
tam, fatendum erit idem utrunq; in liberatore Christo fuisse. Sed quēadmodū
Aristotele auctore nihil deum frustra agere probatur, ita quippiam in Christo
frustra fuisse negemus. id enim frustra dici uolumus, quod nullum propriū mu-
nus nanciscat. propriū autē munus intelligentiæ agentis est, species actu cogno-
biles educere, easq; a phantasmate seuocare. Ex quo cōcludimus species in Chri-
sto fuisse cognobiles intelligentiæ agentis actione a possibili intelligentia susce-
ptas. quod quidē sit, partam in eo esse scientiā. interminatarū autē rerū sciētiam
afflatu illi insitam dicemus. Sed cum multi interius ingrediantur, ne longior fiat
progressio, non est modo theologorū dedolanda opinio. siquidem in disserēdo
ambidexter Scotus præclare pbare conat, eadē omnia a Christo pernosci, quæ
a uerbo pernoscantur. Durando autē uidetur quicquid perspicui possit, a Christo
in diuinitate cerni. Aureolus v̄o quasi interdiu lucernā adhibere uelit, nec a Chri-
sto, nec ab intelligentiā cuiusq; intuendo uerbo, rerum creatarū naturam perspicui

posse opinatur, ita ut sub uisum, & sub aspectū cadat. Quorū quidē omniū una est cōtra diuum Thomam cōspirans dimicatio. quanquā stat grauis Entellus, qui nullius quassu aut impulsione, uestigio cōuelli potest. itaque ad hęc de Christi potestate disceptationē adiungemus. Ratio enim Durando exoritur, qua se probare putat nullam Christi animæ supra naturā insitam potētiā cōmutandorū corporum in aliam effigiē. In qua sane sententia diuus Thomas adolescēs aliquandiu sessitauit, cum ratio esset eiusmodi, ut probari uideret ut uera. post autē canescēs ab ea est dextrorsum in latiorē uiam deductus. nam cum potētiā cōmutandarum rerum bipartitā esse censeret, earū unam ex rerū cōmutatione ducit. quā tripartito distributam dicit. quarum una naturalis sit, quæ ab agente proprio, rato ordine naturæ fiat. altera quæ miraculo constans ab agente supra progredientē naturam gignatur. tertia ob eam causam dicatur, quatenus natura rerum creatarum interire possit in nihilum. Secundam quoque distributionē ex Christi anima ducit. eamque bipartito metitur. uno modo, uirtutis & naturæ ratione. altero quatenus uerbi personæ iugati instrumentum dicatur. Si enim animam uirtutis & naturæ ratione metitur inesse illi potētiā dicit eorū effectuum faciendorū, qui animæ naturæ cōgruerēt. Si autem animam ut uerbi instrumentū expendit, nactum uult eum esse instrumenti uim omnium commutandarū rerum ad finem statutam humani amictus inducti. qui quidem finis tam cœlestium sit, quā terrenarum rerum recentator. Sed cōmutationē creatarū rerum quatenus scilicet interire possit in nihilum, creationi rerum respōdere affirmat, quatenus scilicet editæ ex nihilo probantur. Itaque quemadmodum dei tantum creare intersit, ita fatendum esse dicit, ab eo tantū res creatas interiri, & dissolui posse in nihilū, quemadmodum ab eo etiam solo, easdem in natura regi, ne in nihilum reuocentur. Ex quo præclare sciri posse ait, minime Christum cunctam nactam esse potētiā omnium cōmutandarū rerum. qua quidem sententia nihil dici potest salubrius. Simillima est etiam de infirmitatum natura contentio. nonnullis enim minime æquum uisum est a dei filio in amictu humano corporis ægrotationes esse suscepras. nam quemadmodum eius animam uerbo cōiugatam dicunt. ita & corpus copulatū uideri. atqui cum eius anima nihil affirmant fieri posse absolutius, perspicuum esse uolunt, corpus etiā ex perfecta absolutaque natura effici debere. Quibus dicendum est, consentaneū uideri ascitum corpus, ægritudini naturæ humanæ esse subiectum. quandoquidem dei filius nullam sit ob aliam causam in terram delapsus, nisi ut hominum facinus expiaret. nam æstum, sitim, famem, uitæ occasum & quæ eiusmodi generis sunt eius delicti multam esse dicimus, quod sit a primigeno homine inuectum. Ex quo cōsentaneum fuisse censemus, ut has multas uice generis humani in hominū natura ascisceret. nam cum nulla alia re magis quā ægrotatione sit homini humana nota natura, si sine infirmitate ab eo esset ascita natura, facile res in contentionem uenire poterat, minime cum hominem merū fuisse. quod esset in Manichæi tenebras, & præstigias incurrere. Huic de ægrotationē animæ cōtrouersia annectitur. quo loco peccatū ex liberatoris Christi natura enicit. quandoquidē expiatio impediri scelere dicat. Unde multorū est

Contra Thomam.
De potētia Christi.
Opinio Durandi.

Opinio Thomæ.

TERTII SENTENT. PAVLI CORTESII

orta opinio negantium Christi animā patibilis fuisse naturæ, a quibus hoc modo cōcludit. nihil nisi a præstantiori patiendi & ferendi necessitatē accipit. atqui nihil fuit seruatoris Christi anima præstantius, Christi igitur anima a nemine ferendi necessitatē accepit. ita nec patibilis quidē fuit. Quibus respōderi solet, eum animæ affectionibus, quas græci πῶδν uocant, diuinitatis nutu repugnare potuisse, sed uoluntate ægrotationibus fuisse subiectum. Ex quibus assumitur in eo cæteras quoq; hormes infirmitates extitisse, sed nō perinde in eo hæc genera, ut in uniuerso hominū genere infedisse. quandoquidē homines ad obiectas species incitati rapiantur, quibus ipse minime illectus raperetur. tum q̄ in hominū genere turbidæ & tabificæ animæ affectiones rationis iudicia præcurrunt, quæ nullo modo essent a certa ratione auersæ. tū etiā quoniā sæpe hi motus rationi uim afferunt, qui ab eo cohiberent, cum motus corpori natura cōgruentes ita habitu quodā suo in horum interquiescerēt, ut ab his ratio pturbari ullo modo posset.

DE ADORATIONE CHRISTI.

DISTINCTIO TERTIA.

Quorundā
argumētū.

Aliorum ar
gumentū.

Scotus.

Sctūs Tho.

Henricus
Damascen⁹.

AT q̄ iam de Christi cultu differendum arbitror, inquirendumq; primo, an Christus sit a nobis latria colendus. Nonnulli em̄ fas esse negant, ut cuiusdam quod genitū dicatur, latriæ habeat honos. at cum Christi humanitatem genitam esse confirmant, bene sciri posse opinantur nullo modo esse ei latriæ discernendum cultum. atq; etiam quidam quasi sibi sibi non uereantur, hoc argumenti genus inducunt, Latriæ cultus ob principis dei agnitionē statuitur. at cum Christus sospitator quatenus chlamyde humana amictus dicatur, sit omnino parente minor, igitur nec eius est humanitati latriæ habendus honos. Quorum utrum uis concedi nullo modo potest. nam haud latriam humanitati, ob rationem sui, sed ob diuinitatis rationē statui debere dicimus, qua sit filius parente nullo modo minor. Scotus autem Christum ob humanitatis rationem latria colendum putat, eamq; eiusmodi latriæ rationem esse arbitratur. Diuus uero Thomas humanitatis cultum bipertito intelligi posse censet. nam uno modo, ut sit eius tanq̄ rei cultæ intelligi opinatur. quo genere si Christi caro colatur, nihil aliud esse cōfirmat, q̄ uerbum humano amictu obductum uenerari. quemadmodum trabeam regis colere, nihil aliud prorsus sit, q̄ regem trabeatum colere. quo quidem genere humanitatis cultum latriam esse probat. At alio genere humanitatis cultum intelligi, qui ob humanitatem omni gratiarum genere cumulata statuatur. atq; ob eam causam humanitatis cultum, non latriam, sed duliam esse dicendum. ita scilicet, ut una eadem seruatoris Christi persona ob diuinitatem latria, & ob humanitatis expletam absolutionem dulia colatur. idq; minime absurdum uideri. quandoquidem parenti deo ob diuinitatem latria, & ob imperium dulia debeat. quod quidem totum libenter utriq; remitto, ne uidear hoc loco arbiter inter atratam, & cæsiā disciplinam datus. Sed huius disputationis est, scire an Christi simulacrum sit latria colendum. Henrico enim docto, & acuto homini placet, nullo simulacrum latria debere coli. propterea q̄ auctore Damasceno Deus

Durandus.

Picus Mi
randula.
Holcot ordi
nis prædica
torum.Contra Hen
ricum.Opinio fan
ta.Abagarus
rex.
Eusebius in
historia ecclē
siastica.

nullo possit simulacro effingi: Durandus uero, quasi nihilo sibi minus licere ar
bitretur, quæ Henrico licitum sit, nullam imaginem latræ colendam putat. Quam
quidem sententiam maxime tueri conatur doctissimus Italorum Picus. At ex
atratorum disciplina minutius & præssius Holcot deo latræ honorem statu
tum esse censet, atqui cum nullum simulacrum deum esse opinetur, intelligi fas
esse dicit, nulli simulacro hoc honoris genus debere decerni. Quod si ita est, ab
surdum esse putat fateri, latræ deo soli honorem esse decretum, & eandem ta
men seruatoris Christi simulacro deberi. idque etiam cōtortius astringit. Si idem
inquit honos Christo ac simulacro debetur, igitur idem lapidi, ac Christo debe
tur honos, ob eamque rem idem deo honos ac rei genitæ debetur. quod dici nul
lo modo debere opinatur. Nos uero ut quicque quorsum pertineat uideamus, Hen
rico respondendum arbitramur, Christi simulacrum, quatenus diuinitatem hu
mano amictu uestitam referat, latræ debere coli. atque illud etiā adiungimus per
spicuum esse, deo ueram latræ deberi. cumque deum cutis humanæ integumen
to obductum esse intelligamus, quandoquidem haud mens in imaginē, ut res
est, irrepit, sed ut deum chlamyde humana indutū referat, fateri cogimur simu
lacrum dei cuti humanæ copulati, latræ esse colendum. Nec autem dei non iu
gati aliquod simulacrum esse uolumus, quod deum cumulate, sed tantū ut effe
ctus causam referre dicatur. Nihiloque fecius esset tota illa Durandea conuellen
da ratio. nec minus item posset contra Holcot sonantia argumēta dici, nisi alias
esset a nobis de hoc quæstionis genere differendum latius. Quare multo salu
brius dicemus, Christi simulacro quatenus lapideum, siue ligneum, siue pictum
sit, nullum omnino cultus genus haberi debere, quandoquidem nulli honos, ni
si naturæ rationis compoti debeatur. Ex quo perspicuum esse potest honorem
Christi simulacro decerni, quatenus imago tantum dicatur. atque ita sequi idem
æque honoris genus simulacro, ac seruatori Christo deberi. cum autem libera
tor Christus latræ colatur, per facile iudicium est, eius quoque simulacrū latræ de
bere coli. Sed nec exilis contentio nascitur, an sospitatoris Christi cruci latræ sit
habendus honos. Durandus enim contra aquam nando, captiosam argumen
ti plagam tendit, id inquit quod nullo modo sit hypothesis uirtutis suscep
trix, id nec etiam per se cultus, aut honoris limes esse potest. atqui cum crux nullo mo
do sit hypothesis uirtutis suscep
trix, igitur nec per se cultus, aut honoris limes esse
potest. Nos uero simulacrorum cultum inductum esse uolumus, cum ad incolu
mitatis nostræ memoriam excitandam, tum ad hebetiorum hominum ingenia
admonenda. quandoquidem uehementius in mentes hominum influat aspe
ctus, quæ auditio. Idque genus cultus a Christo inductum putatur, quem Abagaro
regi effigiem suam in linteo pictam, non ignobilis auctor Eusebius misisse scri
bit. Quod quidem genus cultus, postea est senatusconsulto confirmatum, pro
mulgatumque, ut diuorum imagines pingerentur in delubris. ex quo facile intelli
gi potest, diuorum esse simulacra colenda. Quod si hæc imagines colendæ dicun
tur, nemini dubium esse potest, quin sospitatoris Christi crux, augustius, fan
ctiusque coli debeat.

TERTII SENTENT. PAVLI CORTESII
DE CONCEPTIONE VIRGINIS.
DISTINCTIO QVARTA.

Opinio fan/
cti Thomæ.
Opinio Sco/
tistarum.

Vincētius de
castro nouo.
Opinio Scoti
Argus Ino/
Ratio Scoti.

Gregori^o de
Arimino.

Aureolus.

Sctūs Aug^o.

Alia ratio.

Alia ratio.

Alia ratio.

Verum utrum dea mater originis sit polluta tabe, contentio acerrima exoritur. Nam diuus Thomas quasi nihil sit, de quo minus dubitari possit, eam originis nexu obstrictā fuisse censet. Cui mirifice fauet tota illa atratorū theologorū manus, maximeq; ex eorū sodalicio Guillelmus Gannacus hanc causam tueri uoluit. Sed nobis pueris, præter cæteros flagrantius, homo doctus Vincentius Insuber, Aquinateū patrociniū suscepit, in eaq; causa est ducētenis sexagenis testib⁹ usus. Contra quos maxime concurrit armata cæsiōrū phalanx. quorū e numero Argus theologorū Scotus, uehementer huius sententiæ fatorē urgere conatur. siquidē quasi resistendi orbita reperta, absolutissimus inquit intermedius, eius causa ob quē gratiā conciliat, absolutissimū cōciliandi actum nanciscitur. atqui cum Christus absolutissimus intermedius dicatur, erit confiteri necesse, eum illius causa cuius pacificator sit, absolutissimū conciliandi actum nancisci. sed eam nullius causa præstantiorē actum, quā deæ matris causa, cōsecutus dicatur, igitur deæ matris causa absolutissimū est actum adeptus. Atqui cum id nullo modo futurū fuisse putandum sit, nisi uim esset ad eam ab originis tabe liberādā nactus, igitur nec est ei ulla originis inuista nota. idq; etiam (ut sæpe solet) arctius uario argumētōrū genere astringit. Contra quem pugnans Gregorius Ariminensis, haud quaquā maiorē perspicuitatem eius assumpto inesse putat, quā si dicatur absolutissimū intermediū, cuiuscunq; causa cui gratiā conciliat, absolutissimū cōciliandi actum nancisci. quo quidem differendi genere probari posse censet, cæteris quoq; Christū originis uinacula demisse. quod dici nullo modo posse arbitrat. At Aureolus, cui quanquā sint Scotea argumenta magni, aliam tamē rationē ineundam putat, qua se tueri credit causam cæsiōrū posse. Nam quodcunq; cōsentaneū fuit, aut quodcunq; fieri potuisse dicitur, id totum deæ matri datum opinatur. sed cum fieri posse censeat, ut illi a deo eius mali ægritudo depelleret, quandoquidem maiorē uim deus in liberando, quā caro in inquinādo nanciscatur, facile esse in promptu, a deo inquisitionem & tabem potuisse præcurri. idq; cōsentaneū esse, cum maxime conuenire dicat, deam matrem nitidam, tabisq; expertē fuisse censere. Idq; etiā multo esse ante a diuo Augustino præcautū, qui deæ matris corpus ob eam causam cōnefactum esse neget, quā minime id cōnefieri decuisse opinet. Quod si inquit consentaneum non fuit id corpus ullo modo cōnefieri, nec etiam consentaneū uideri debet, eam insidenti originis malo fuisse uexatā. cum ueri simillimū sit, maluisset eam eadem originis tabe non uexari, quā eius non esse cōnefactam cutem. Atq; etiam ex eadem disciplina multi quasi pluris neminē quā diuum Augustinum faciunt, eum dixisse confirmant, cum de criminum genere differitur, honoris causa nolle deam matrem, in illiusmodi disceptationē uocare. Rursumq; hoc nonnulli ex eorū genere afferunt. cum absoluta expletione gratiæ, nulla ægritudo miscetur. at cum dea mater omnibus muneribus donisq; gratiæ referta dicatur. nulla igitur in eam ægritudo cadit. Deinceps quoq; tantundem addunt. nam cum parentē

deam ab ignoscibili scelere liberatam uelint, quod minus omnino malū sit, sequi putant, ut ab eadē etiam sit originis ægritudine liberata, quod maius sit omnino malum censendum. idq; etiam ab his dimidio angustius cōtrahitur. Deus inquit matri originis uincula adimere potuit. igitur omnino ademit. Totidēq; uet/bis inflectunt. si consentaneum fuit parentē deam liberari, cōsentaneū etiā uide/ri, eam fuisse liberatam. Eorundemq; Scotorum itinerē ratio est, quodcūq; cœli/tum generi tributū dicat, id deæ matri negari nō debere. sed cū cœlitum gen⁹ ex/pers originis mali sit, perabsurdum omnino uideri, nisi deam quoq; matrē, eius mali expertem dicamus. Eodēq; modo, nihil quod Christum nominatim lædat, aut ignominia caliginē offundat, ei dandū esse opinant, atqui si dea mater aliq; morbi genere contabuisse dicatur, fatendum esse id Christo ignominia nebulā offūdere. quod dici nullo modo fas esse cōfirmant. Atq; quasi nuncq; sibi sint ar/gumēta defutura, ex tota theologica gaza certam rationū supellectilē conficiūt, q̄ credūt uel excludere repugnātes, uel se tueri posse laceffitos. Sed tota illa alum/na Aquinatea natio, quæ ubiuis esse cō, in hac cæsiōrum sententia mauult, horū argumenta pumice aridiora censet. Ita q; placet illis Christum esse solum, in quē eiusmodi mali non sit inuecta lues. idq; hoc modo cōnectunt. Omne genus ho/minum quod sit a liberatore Christo restitutū, necesse est aliquo criminum con/tabuisse morbo. dea autē mater est a Christo restituta. igitur aliquo scelerū ge/nere contabuit. Ac omne genus hominū quod sit ex cōcubitu salaciq; libidine ge/nitum, originis iustitia uacauit, quæ illi decernēda erat, ni fuisset a primigeno ho/mine id facinus patratum. dea autē mater ex cōcubitu est, ueneriaq; libidine ge/nita. igitur omnino est ei istiusmodi fata labes. Præterea omne genus hominum pro quo liberator Christus nece litauit, in aliquod cōtinuo est genus morbi dela/psum. at Christus pro parēte dea litauit, cōtinuo igit est ab ea aliquod mali hau/stum genus. Cū autē palam negetur aliquod actu scelus ab ea esse cōtractū, ne/cesse est hunc gentilitiū in ea infedisse morbum. Postremo cū consecratione eius dilutam tabem, tum id malū a primigeni hominis seminario generatim in cun/ctos profluxisse uolunt, negantq; deā matrē ante liberatoris Christi expiationē emigraturā fuisse in cælū. ac in eiusmodi causæ patrociniū, nō modo mirandū di/uorū cœtū, sed etiā ex ipsa cæsia disciplina testes arcessūt. Nos v̄o in tātula causa, ne qd nobis negotij inficiādo, aut pbādo cōtrahat, rem integrā ad expēdētiū iu/

DE PASSIONE CHRISTI.

(dicia referri uolum⁹.)

DISTINCTIO QVINTA.

Sed quoniā de absoluteione satis est supra explicatū, æquū quidē est, ut de ijs quæ ad Christi ex orbe terrarū demigrationē ptinent, disse/rat. Quo sane loco in cōtentionē uenit, num necesse fuerit Christū uniuerſi generis hūani noie litasse. Quorundā em̄ q; ex hæreticozar mamentario tela depromunt, opinio est, genus humanum nisi a deo uinculis la/xari nequiuisse. nam cum deum nulla necessitate præfiniri uelint, quandoquidē deus omnipotens dicatur, sequi affirmant. minime necesse fuisse a Christo esse litatum. Sed Aquinatum soboles & robur, Aristotelē principem philosophorū

Alia ratio.

Alia ratio.

Alia ratio.

Ratiōes Tho
mistarū.
Contra scou/
stas.Opinio mul/
torum.Opinio Tho
mistarū.
Aristoteles.

TERTII SENTENT. PAVLI CORTESII,

sequēs, necessarium uarie definit. nam id uno genere metitur, quod naturæ suæ modo secus esse nō potest. ex quo intelligi debere, haud necesse fuisse, dei aut hominis natura a Christo haustas esse ærumnas. Altero v̄o quippiā necessariū ex aduentitio dici posse uolunt. quod quidē si causa efficiens, aut agitatrix sit, cogendi necessitatē afferre, quemadmodū si quispiam alterius manus iniectu ingredi nequiret. Si autē aduentitium id quod necessitatē affert, finis dicatur, fatendum esse confirmant, quippiam præstitutione finis necessarium dici. ex quo concludi Christum ærumnas finis necessitate pertulisse. quam ob rem cum his Scoteorū legiones aduersæ cōcurrunt, quibus nullo modo Christi expiationē interminatam esse placet. Ad quorū rationes tanq̄ ad crepidines & cautes adhærescit Durandus, probare se sperans, nec quenq̄ hominē, nec Christum quidē, quatenus scilicet hō fuisse dicatur, uniuersi generis humani nomine, deo facere potuisse satis, per solutionē æqualitate metiens magnitudinis culpæ cōtractæ. In quo Aquinates armis instructi adsunt, qui a Christo actione interi⁹, perpeffioneq; aduentitia, uniuersum humanū genus expiatū, uolunt, factumq; deo satis. Qui autem in theologia tanq̄ per sentes suspenso pede incedunt, affirmant Christum dum latus, uitamq; corpoream deo parenti uouit, non modo pro hominum noxa, æs alienū persolueret, sed etiā beneficia homini præstita æquare potuisse. quæ ratio multos impulit, ut nullo alio modo q̄ Christi litatu, genus humanū uinculis laxari potuisse opinarentur. Et contra nonnullis atriensibus theologis alio genere æquius, q̄ Christi expiatione liberari potuisse uisum est. Quorū lippitudini colluria adhibemus, affirmantes quodlibet genus eo congruentius ad finem persequendum uideri, quo plura ex eo ad finem tempestiua oriant̄. atqui cum multa ex Christi litatu ad hominis incolumitatē, citra noxæ expiationē nascant̄, fateri necesse esse dicimus, id maxime congruens fuisse liberandi genus. In quo sunt a multis quæsitæ interposita, quibus parum decorū id genus necis uideret̄. eamq; sententiā Damasceno uade obstringunt, qui Christū neget abiectissimas ærumnas exandaturum fuisse. sed cum nex Christi ignominiosissima fuisse uideatur, haud sane cōsentaneum esse, ei id genus necis fuisse illatum. quorū tanq̄ ephæborum gymnica excursio, ab equitatu nostro coercetur. Siquidem eas abiectas ærumnas a Christo recusatas dicimus, quæ ad gratiæ aut doctrinæ defectionē pertinerent, non autē illis eum obstitisse, quæ ad iniuriam ab altero illatam pertinerent. quo cōstituto omnis aculeatorū sophismatum acies retunditur. Sed multi tamē quasi conclusionū oppugnandarū periti, Christum dicunt omnes fuisse ærumnas tolerādo perpeffum. idq; sanctissimi hominis Hylarij syngrapha confirmant, qui omnes humanas ærumnas a Christo haustas fuisse scribat, cum no uissima uerba fatus, demissa ceruice animā efflauit. Quo quidē loco diuus Thomas, qui, quasi portitor, omnium sinus, & manticas scrutatur, ne quid oculatur quod ad Christianū uectigal pertineat, cum humanas ærumnas speciei modo metitur, negat necesse fuisse, omnia ab eo cruciamentorum genera esse suscepta, cum plerq; inter se ærumnarū species dissideant. cum autem eas genere expendit, eum affirmat omnia humana tormenta perpeffum. Cui quidē sententiæ as

Opinio Sco-
tistarum.

Opinio Du-
randi.

Opinio Tho-
mistarum.

Opinio alio-
rum.

Alia opinio.

Alia opinio.

Opinio ca-
tholica.

Opinio quo-
rundam.

Io. Damaf.

Catholica
Opinio.

Alia opinio.

Hylarius.

Sctūs Tho.

sentitur orthodoxorum senatus concors. nam Christum & decuriatim, & plebi scito & edictis magistratum, quasi perduellionē male mulctatum scimus, & tū a uiris, foeminisq; omni probrorū genere contumeliosissime uexatū, tum ab interioribus proditū, & desertū, ac rursus euelatū, & diuaricatum ad tunicam interulam, eiusq; fractas, transfixasq; ceruices, & cōspuata ora, uirgis deniq; in fontem caesum populo cachinnante teste. Ita q; ob id perquirūt, quales sint effectus consecuti. multi em̄ uaferrimā cauillationē struunt, qua negant ob Christi litatum homines carnificis dæmonis nexu esse liberatos. idq; hoc modo cōnectunt. Is enim uim & dominatum in altere non nanciscitur, in quo alterius iniussu, imperio defungi non potest. atqui cum dæmon nihil unq; sit dei iniussu in hominis perniciem molitus, per facile notum est, dæmonē nunq; in hominē, uim & dominatū esse nactum. quod cum ita sit, perspicuum est etiā minime ob Christi litatum homines dæmonis dominatu liberatos. Quod contortum argumētī genus rectissime ad perpendiculum, & lineā erigimus, cum affirmamus hominē ob Christi expiationē cōpedibus laxatum, quatenus scilicet ea expiatio eluendorū criminum causa dicat, aut quatenus per eam sit cum statore deo reconciliata gratia. Et quāq; modo annuente deo a fonte dæmone animæ hominū irritari, corporaq; uexari possint, Christi tamen expiatione antidotum esse adhibitum dicimus, quo homines cōtra eius insidias muniantur, labisq; mulcta liberent, cum antea homines nunq; ita ex eius ulnis elaberentur, quin esset ad ditis antrum excedētibus manibus meandum. Quo quidē omniū consensu probato de Christi morte disceptatur. In quo loco theologorum altera lux Scotus probat, minime Christo moriendi necessitatē inuistā, aut necessario eius mortale fuisse corpus, cum dicat miraculo id tabescibile fuisse, affirmans affluentiam gloriæ animæ ad corpus, miraculo impediri, quo perfecto corpori sit moriēdi necessitas inuista, cum nec gloria in corpus redundaret, nec corporis natura originis iustitiam nancisceret, qua corpus a tabe integrum seruaret. ad cuius sententiæ uadimonium prædem Augustinum adhibet. in quo argumenti ponte multi eū præstolant armati, dicuntq; his rationibus tantum confirmari, Christo ob diuinitatis naturā moriendi necessitatem inuistam non fuisse, sed negant ab his concludi eum moriendi necessitatem non esse nactum, & propter decretam metam finis, & propter uim agentis aduentitij. At diuus Thomas in sententiæ ærario probare uidetur Christum nō modo corporis, sed etiā animæ natura moriendi necessitatē esse nactū, sed in eo qui est tertius theologumenon librorū cinnus, eo demigrat, ut Christo corporis nō animæ natura moriendi necessitatē inuistam uelit. Si autē eius columnis capitula & epistylia adijcere uelimus, Christi animā dicemus aliquā nactam esse corpori influendi uim, ne patibile ullo modo cōstaret, ex quo prædare sequi Christo animæ natura nullā moriendi necessitatē insitam fuisse. sed cur corpus nō afflaret, id tum ex partitione diuina oriri, qua Christi anima partim beata nec patibilis, partim haud beata & patibilis existeret. tum itē ex anima nasci, quæ quāq; uelut statoris instrumentum, uim nancisceretur, corpus a quacunq; tabe tuēdi, tamen cū ob eam partē quæ corpori iugabilis sit, nondum cumulate beata uide-

Catholica opinio.

Iudas. Petrus.

De effectibus passionis.

Opinio erronea.

Remissio peccatorum.

Scotus.

D. Augusti.

Cōtra Scotū

Sctūs Tho. in. iij. sententiarum. In. iij. parte.

Theologi hodierni.

TERTII SENTENT. PAULI CORTESII

Quaestio de
morte christi.
Durandus.
Capreolus.
Sctus Tho.

Vgo de scō
Victore.
Magister sen
tentiarum.

Aureolus.
Albertus.
Capreolus.

Pflatus.
Sctus Marc⁹.

D. Aug⁹
D. Hierony.
Beda.

Aristoteles.
vi. Phys.
Opinio ca/
tholica.

Durand⁹ con
tra Thomā.

Picus Miran
dula.

D. Thomas.

retur, propterea negemus eum nactum esse uim inhaerentem & propinquam ad
afflandum. Ex quo quidem facultas disputandi suppetit, num letho sit a corpo
re seiuncta diuinitas. Durandi enim extrinsecus inaurata sententia est, post nec
cem a corpore diuinitatem esse secretam. Cōtra quē Atracinus Capreolus disse
rēs, probat ubiuis tutius eū, q̄ in ea sententia fore, quod quidē eū ex Thomā
crumena deprompsit. Multi etiā Christū illo ipso mortis triduo hominē extitisse
se adiecerūt, quod sane falsum omnino uideri debet, cum maxime mortis uerita
tis interfit, post lethū hominē esse desinere, quando quidē mors hominis ab ani
mā secretionē nascatur, qua hominis absoluta ratio cumulat. Ideo q; male Vgo
Victorius Christū ipso triduo hominē extitisse probare conatur, animā homi
nem esse affirmans. Nec multo secus a sententiāe principe in hac opinione pec
catur, quanq; alio flexu dedinet, & quasi alterius pedis solea altiuscula utatur, ne
claudicatio appareat. Quod idem fere persequitur Aureolus dum hoc argumen
tationis genus, propositionū terminorūq; dialectica natura metitur, quod qui
dem ad Alberti praescriptū Capreolus retorquet. Quo concertationis loco expli
cato, de Christi humatione loquimur. Plēriq; enim hoc in illius quaestionis or
bem detrudunt, qua affirmatur haud decore humatū fuisse Christum, cū tonan
tem & fulgentem deum fas esse negent humari. Quibus dicendū est cōsentaneū
esse, necis ueritatis testandae gratia, humatum fuisse Christū, nec enim quispiam
humatur, nisi exploratissima lethi signa antecedant. Ideo q; Pilatum Pontifis di
uus Marcus scribit anteq; humandum Christum concessisset, clarissima lethi in
dicia quaesisse. In quo etiā multi honorificentius humationis genus putauerunt,
q̄ ignominiosissima nex illa postularēt, nec cōsentaneum uideri homines nobi
les pollinctores, & uestillones extitisse. Quorū rationum quisquiliā satis sunt a
diuo Augustino, Hieronymo, & Beda reiectae, ad eorū enim sententiā tanq; ad
statuam confugitur. Sed interim de Christi ad herebum itione, mars atrox exci
tatur, nōnulli enim cum letho Christi animam a corpore secretā putent, haud eū
animā tantum natura cocytum & auernū transgressum uolunt, quādoquidem
animam corpore uacantem dicant, quae motu loci moueri nō posse appareat, cū
id Aristotele auctore corporeum dicat. Cum autem itio corporis motum osten
dat, facile persuasum uolūt, haud cōsentaneum uideri, Christū stygem, & cocytū
transmisisse, quā uersicolorē sententiā, plēriq; ut pueri pauonis caudam mirant.
At sanioribus nullo modo placet Christi animā eo genere motus, quo corpora,
sed eo genere quo caelites mouentur, ad herebi antrū descendisse. Durandus au
tem paludamento circa lacertum obtorto in diuum Thomam armatus irrupit,
probans Christum animae natura haud uerissime, ita ut merae naturae conspectū
adesset, sed solum quo ad effectum ad orcum peruenisse. In quo genere quaestio
nis argumentando irracuit, quāq; ei sententiā, ut obsoletae chlamydi patagium
superinduxit Picus noster Mirandula, dum magis ambitu gloriae, q̄ acerbiorē
odio quibusdam obtrectat. Verum nerui atq; artus Christianae soliditatis sunt,
Christum animae natura uerissime ad ipsam Ditis domū profectum, quae causa
diuum Thomā excitauit, ut probaret duplex esse genus in aliq; cōsistendi quorū

unum effectu expendet, quo quidē Christum omnes herebi gurgites, latebrasq; scrutatū fuisse dicit. sed secus, cū in imis auerni faucibus inficiantem perfidiā fontibus manibus obijceret, & tum ihs quorū esset præfinito tēpore expiabile crimē, spem certissimæ gloriæ præberet, tum sanctissimas heroum uatūq; animas euocaret in cœlū. Altero uero genere quippiam in aliquo loco cōsistere suapte natura dicēdū putat. quo Christi animā ad eā tantū herebi partem measse dicit, qua piorū foelices animæ cōtinerent. ita ut cum in una herebi parte cōsisteret, eius effectus ad omnes tartareas carnificinas dimanaret.

DE RESVRRECTIONE. ET DE
ASCENSIONE CHRISTI.

DISTINCTIO SEXTA.

AC de Christi quidē litatu fere satis est dictū. Sequitur deinceps, ut de resurrectione, & de emigratione in cœlū dicatur. Itaq; fundamenta iacimus, quibus necessariam fuisse resurrectionē cōfirmatur. nam primū dei permagni intēresse dicimus, eos sublimes ferre qui se pro eo abiecerint. cum autem seruator Christus turpissimū cruciatus necisq; genus, parendi causa subierit, necesse fuisse dicimus, ut ei a deo resurrectionis gloria dēcerneret, tum ut esset eius diuinitatis fides testatior, tum ut spes hominū fidentius excitaret similitudine reuiuiscētis dei. Sed interim nata est cōtrouersia, num post resurrectionē merū corpus extiterit. Multi enim quibus philosophia tanq; arborū densitas cœli cōspectū adimit, merū corpus ab intuentiū obtutu euanescere negant, nisi id fortasse extabescat. at cū Christi corpus a discipulorū cernentium obtutu, euauisse dicatur, præclare cōcludi putant, minime post resurrectionē merū corpus extitisse. Quorū quidē uix facile interscindi possunt, cū Christū immortalī natura reuixisse cōfirmatur. conditio em̄ corporis gloria præditi, spiritus naturæ subicitur. Vt autē omnino corpus sit spiritus naturæ subiectū, necesse est ut omnis corporis actio, spiritus uoluntati sit tanq; imperatori subiecta. Qd̄ autem quippiā cernatur actione fit, ut ait Aristoteles, aspectabilis in aspectum. quamobrem quilibet corpore gloria prædito informat⁹, simulac ei collibitū est, & spectari & non spectari potest. Quod quidē non modo corporis natura, sed etiam diuinitatis uī in Christo fuisse uolum⁹. ex quo eū a cernentiū aspectu euauisse dicimus, non quia extabuerit, aut sit in quippiam inaspectabile cōuersus, sed quia sit uoluntate cerni desitus. quibus assumptis post resurrectionem merū corpus extitisse confirmatur. Sed interim etiā sciscitationes interponuntur, num corpus integrum exuscitatū dici debeat. rectissime enim id corpus eadem natura, sed non eadē gratia præditum extitisse probatur. Ex quo quidē quicquid ad corporis humani naturā pertinet id totū in reuiuiscētis dei corpore fuisse dicēdū est. nam cū sanguine, corde, iecore, humani corporis natura teneatur, minime ab soluta resurrectio dici poterat, si corpori quicq; horū abfuisset. Ab his deinceps de emigratione in cœlū quæstio colligitur. Quidā em̄ qui Christū tanq; Socratem aut Platonē de facie mirari uoluissent, haud cōsentaneū arbitrati sunt, eū in cœlestē locū euolasse. nam cū ab eo incolumitatis nostræ causa, naturā humanā

Aristoteles i
ij. de anima.

TERTII SENTENT. PAULI CORTESII

ascitam dicant, salubrius hominibus futurū confirmant, si esset in terris inter ho-
mines uersatus. Quorū superba inscitia facile cognosci poterit, si dicat locum sta-
tuto appositū esse debere, cum q; post resurrectionē, immortalē nec labefactabi-
lem uitam exorsum. Atqui cū is quē incolimus locū, ortus & tabis locus dicat,
cœli autē locus nullo modo extabescat, magis cōsentaneum fuisse dicimus, eum
emigrasse in cœlum, q̄ in terrarū gurgustio subsedisse. In quo etiam multi quasi
huic quæstioni plusculum salis adiciant, negant suapte uirtute Christū in cœlū
euolasse. nam cum affirmant eius corpus terrena natura fuisse cōcretū, fieri nullo
modo posse dicunt, ut id corpus suapte ui, aut natura, superiora capefferet. Qui-
bus male sanis metaphysicis, quanq̄ cōcedat id corpus minime suapte ui in cœ-
lestem locū emigrasse, respōderi tamen solet, suoapte diuinitatis scelicisq; animæ
nutu, in cœlum uolucres pondus subuolasse. Nec enim cōtra naturam est corpori
prædita gloria, superiora capeffere. cum sit id omnino totū spiritus naturæ sub-
iectum. Atq; etiā permagni referre dicat, num supra omnes cœlos euolarit. quo
quidem loco prædare ostenditur, quod quō quodpiam corpus diuinitatis abso-
lutius est particeps, eo sit corporū ordine superius, qui loci ordo dicatur. Ex quo
quidē sciri potest q; corpora quæ plus formæ nanciscunt (ut ait Aristoteles) na-
tura superiora sunt. nam eodem Aristotele auctore, quidlibet forma diuinitatis
est particeps. Atqui fateri necesse est, corpus ob gloriam plenius diuinitatis esse
particeps, q̄ quodcūq; corpus forma naturæ. cū autē perspicuū sit, id inter omnia
corpora gloria prædita splendidi⁹ elucere, necessario cōcedendū est, id quoq; su-
pra omne genus corporū statutū uideri. eodēq; modo dicimus, eā emigrationē
incolumitatis nostræ causam fuisse, ob eaq; nobis patefactū esse iter in cœlum.

DE VIRTUTIBVS THEOLOGICIS.

DISTINCTIO SEPTIMA.

FIDES.

Sed nec alienū quidē tempus est, ut de fide quærat, cuius quidē rei
est ratio duplex, una qua hominū generi credibile quippiam afferat,
altera in qua earū rerum assensus postulat, quæ afferunt. In quo ta-
men fatendum est, fidem a parēte rerū deo manare. etenim ea quæ
fide cōtinentur, sunt supra naturæ cōplexum sita, nec in hominū cōtemplationē
sine diuina patefactione cadunt. Nam nonnullis quædam deus sine intermedio
ædit, ut ea quæ sunt undecemuiris discipulis aut uatibus patefacta, nonnullis quæ-
dam per præcones edicit. Ita q; ob eam causam articulatim est fidei distincta ra-
tio: nam quædā ad diuinitatē, quædā ad humanū amictū inductū pertinet, quæ
uno senatus symbolo continent. Ex quo est intelligi necesse ad incolumitatē ho-
minū, fidē esse necessariā, quæ credēti ab auctore rerū deo inserat. Nā cū extrema
scelicitas in deo cōtuendo uerset, nullo modo hoies ad eum obtutum peruenire
possent, nisi uelut discētes a satore deo docerent. cui⁹ quidem doctrinæ nō cōti-
nuo, sed progressionē cōpotes naturæ suo modo fiunt. Quare necesse est ut ho-
mines nō modo fidēter ea percipiant, quæ sunt supra naturā progredientē cōsti-
tuta, sed etiā ea quæ ratione percipi possunt. idq; ob eā causam necesse fuisse dici-
mus, quo celeri⁹ hoim mentib⁹ diuina imprimere⁹ notio. siquidē metaphysice,

Aristoteles
in. iij. Phys.
& ij. Cœli.
Idem in priō
Physicorum.

qua deū esse probat, per scientiarū orbē extima perdiscit, ex q̄ causa esset, ut homines ad dei notionē nō nisi ætate exacta peruenirent idq; ob id etiā datū esse uolumus, ut generatim in hominū mentes agnitio penetret, & influat. Nā cum multi, aut propter negocia uitæ, aut propter difficultatē indagandī, uel ppter hebetiorem ingenij aciem, longe ab expleta absoluteione absint, intelligi possent, eos omnino dei agnitioe fraudatū iri, ni fide diuina informaret notio. Eodē accedit q̄ nihil est fide testatius, etenim ratio multū a rerū diuinarū cognitiōe abest, idq; præclare patet, q̄ ab omni philosophorū genere in naturali rerū humanarū explicatione titubatū fuisse scimus, multaq; ab his inter se pugnantia cōscripta legimus. Itaq; q̄ splendidius dei notio elucesceret, necesse fuisse dicimus, ut fide in hominū mentes rerū diuinarū agnitio illaberetur, q̄ oraculo nihil sit in omni natura ueracius, quam obrē iure promulgatū est, ne cui liceat, a rata fidei mentione desciscere. Duplex est autē hominū desciscentiū genus, nam unum genus est eorū, qui ne tantulū quidē credendū putant, quales Iudei aut Parthi nominant. Alterum uero genus est eorū, qui ex prouincijs uectigalibus plane bene Christum fatentur deū, sed ea nullo modo seligunt, quæ cōsignatis decretis uerissime traduntur, cū id maxime cōsectent, ad quod suo pte ingenio rapiant, ideoq; qui eiusmodi perduellionatus postulantur, nō modo pontificio interdīcto ex Christianorū cœtu extrudūtur, sed etiā nece ex terrarū orbe pelluntur, nam si hī qui nummos adulterant morte mulctantur, quid de illis statuendū censemus, qui fidem puertere conantur? At senatus tamen consulto, eiusmodi transfugarū generi diuturnior impunitas conceditur, quo spatium postliminij, sordidūq; eluendarū detur. At cum nihil est pertinacissimo perduellioni loci, ne uelut rancidius malū cætera pomorū genera contamine, pontificio primum interdīcto ex orthodoxeo foro eijcitur, ad prætoria deinde tribunalia raptus bustuarijs exurendus datur. Sed incidit hoc loco contentio, num spes theologica sit nomināda uirtus. Multi enim satis negocij habent, si spei accliuam hypothesim esse dicāt, atqui cū accliuitas maxime magnanimitatis sit, quæ in moralium uirtutū genere numeretur, nihil abesse putant, quin spes morum potius uirtus q̄ theologica nominanda sit. Pleriq; etiam, quibus nihil est hac opinione potius, cum uirtutē theologicā in duorū uirtutiorū meditullio uersari opinentur, spemq; inter desperationē & arrogantem cōfidentiam cōstituant, fatendum esse dicunt, spem nullo modo uirtutem theologiam uideri. In quo sane lituus & tuba Christianorū, d. Thomas est adhibendus auctor, qui cum spei quatenus uirtus dicatur, principem hypothesim deū esse cōfirmet, satis esse notum probat, spem debere uirtutem theologiam putari, quā q̄ Durandus hanc sententiā tanq̄ statuā incohatam absoluere conatur, in quo sane intelligi potest, caput excellentis artificis, & discipuli reliqua membra uideri. Atq; illud etiam intelligendū est, spem in primis sclicitatem quæ in deo cernendo uersatur, tāq̄ laternam intueri, cum autē spei hypothesi, ut res quæ esse possit obijcienda sit, quæ fide continetur, necesse est, ut fides tanq̄ dux & antesignana antegrediat. Itaq; negamus sclices in aliquo spei genere uersari, quandoquidem sclicitas sit præsens, & spes futura complectatur. Sed his qui uiuūt & hīs q

De hæreticis

De spei

Beati nō habent spem.

TERTII SENTENT. PAVLI CORTESII

Damnati nō
habent spem.

De charitate.

Charitas po/
teit augeri.

Scelerati sunt
amādi ex cha/
ritate.

De discordia
& bello.

in expiatore orco plectuntur haud quidem spes felicitatis consequendæ adimi-
tur. At uero reorum damnatorū q̄ genus, cum felicitatē ut res quæ esse possit,
nullo modo percipiat, haud sane in aliquo spei genere uersat̄, p̄pterea q̄ arum/
narum eorum inter sit scire spem nullam ex arumnis exeundi residere. Eodem q̄
modo de charitate disputatur. siquidē charitas eo splēdidius ex omni uirtutum
genere floret, quo proprior est deo. Nam cum ortum ex felicitate nāscatur, nul-
lo modo nobis naturæ ui parta inest, sed spiritus afflatu illabitur. itaq̄ intelligen-
dū est eā ditius in uita locupletari posse. Sed cum omne contrariū alteri⁹ interuē-
tu adimatur, sciri necesse esse, eam quoq̄ capitalis tabis interuentu tolli. nam quē
admodū lucem in aere deesse dicimus, si soli caligo offundatur, sic eam in anima
deesse uolumus, si dei afflatus sceleris tabe tanq̄ uelo quodam obtendatur. Sed
cum charitas latissime pateat, maxime in generis humani societate cernitur. itaq̄
ob eam causam nephariorum etiā hominum est seruāda cōmunitas, propterea
q̄ felicitatis sit eorū natura capax. At cum culpæ contractæ ratio expendit̄, qua
fiunt homines felicitatis expertes, tum non modo hī cum quibus nulla est no-
bis propinquitatis colligatio, sed etiā parentes & liberi odiosi esse debent. Qua-
re p̄inet ad omēs scire in hac hominū societate ordinē oportere statui, quādoq̄
dē ordo, prius & posterius cōplectatur. Gradus igit̄ societatis hominū hoc mo-
do describūtur, ut arctior sit societas p̄pinquorū, a qua diuelli natura nequeam⁹
cū princeps sit & natura solidior. Si autem disceptatio aut collatio fiat, q̄bus plus
sit charitatis impertiendum, dicendum erit, ob initium plus parētī q̄ libero esse
tribuendum. At si uerius necessitudo expendatur, nemini dubium esse potest, id
plus amoris flagitare quod arctius astringit̄. ex quo ut ait Aristoteles causa est,
ut plus amoris filio q̄ parenti debeatur. siquidē pater liberū amat tāq̄ quippiā
ex se manans, quod idem filio nullo modo contigit. Eodē accedit q̄ parentis diu-
turnior est amor. nam liberi a parentibus in crepundijs primo q̄ naturæ ortu di-
liguntur. contraq̄ parentes a liberis sero & etatis progressionē amantur. at amor
quo uetustior eo absolutior esse solet. Itaq̄ dubitari nō potest, qn̄ iure plus amo-
ris sit a parente q̄ a matre reposcendum. cum pater in præstātiori originis ratio-
ne uersetur, & mater patibilē naturam nāscatur. Eodemq̄ modo de omni pro-
pinquorum genere differitur, quomodo sit quisq̄ minus magisue colēdus. Ac in
eiusmodi quæstione, a nostris, de pace, de donatione, de obiurgatiōe, & quæ sūt
generis eiusdem disputatur. siquidem paci inquitant̄ dissidium & bellum oppo-
nitur. Dissidium em̄ est hominum cohærentiū charitate repugnante distractio.
Bellum autem est hominum dissidentium armata decertatio. At bellorum æqui-
tas sic tripartito discerpitur, ut in principum auctoritate, in causa, & dimicantiū
uoluntate uersetur. Principum autem haud secus interest ferro hostes a finib⁹ ar-
cere, ac nepharios & fontes punire domi. Causarum autē iniustarū multa sunt ge-
nera. nam quædam appetentiū, quædam uaferrime eripientiū, quædam iniuste la-
cessentium nominantur. Voluntas uero dimicantiū legitima putatur, cū ab his
nec cupide nec acerbe bella geruntur, sed bellum ita suscipitur, ut pax sola quæra-
tur. ideoq̄ iure sancitum est, ut initiati & flamines exleges dicantur, si temere in

acie & dimicatione uersentur, aut ea prælia incant, quibus humanus cruor profū datur. est enim bellum ritualis cultus & precationū hostis. At uero donatio quæ a græcis ἐλεημοσύνη dicitur, benigna est suffragandi uoluntas, quæ egentissimo cui q; opitulatur. Hanc enim nostri in septem genera diuidunt. nam eos qui fame cō ficiantur alere, diuturna æstuantium sitim extinguere, tunicatum & semiamictū penula uestire, a prædonibus redimere & e seruitute captos, hospitalē esse in ad uenas, ægritudine tabescentibus adesse, aut eorū qui uita excesserūt cadauera hu mare, in hoc benignitatis genere ponunt. Sed intelligendum est maxime, his opi bus in largiendo uti non licere, quæ uel rapinis uel furto siue fœnore parātur, cū satis notū sit eiusmodi opes, his reddi debere, quibus adimūtur. Nec itē ex eo ge nere conuenit in largiendo esse beneficium, quo pecuniæ stolidis, aut pueris in ta lario, aut aleatorio ludo dolose detrahuntur. cum illis actio repetundarū detur. At uero neq; hijs pecunijs quæ ex munerali ambitu parantur, uti in suffragando licet. cum & qui acceperint & qui dederint eiusdem iniustitiæ criminis postulan di sint. eadēq; præscriptio est pecuniarū quæ in lupanaribus ex meretricia attre ctatione quærentur. cum difficilis sit redditio ad nummū, & haud fas sit aras di uorumq; delubra his meretricijs manubijs ornare. De obiurgatione autem be nigna sic agimus, ut eam ægrotatiōis medicinam esse dicam⁹. nam & absynthiū stomacho interdum datum, & mel quoq; interdum uulneribus adiectū obest. Quod castigationis genus, cum ex charitate dimanet, latissime patere uolumus. nam homines, & maiores & minores gentium obiurgandi sunt. idq; etiā quan doq; facinorosis nepharijsq; hominibus licere dicimus, modo id damentiori ob iurgatione fiat, nec uerendum sit, ut medendo bilis excitetur. Itaq; in desinendi modo suaues castigationes tanq; bellaria ex saccharo apponātur, ut ori suauitas resideat. Nec multo quidem secus de spiritus munerib⁹ quæri hoc loco solet, qui bus homines domiciliū gloriæ, sine lapsu & molestia capeffunt. sunt enim uirtu tum præsidia insita afflatu, quibus multa diuinitus tanq; manu contrectata no scuntur.

De correctio ne.

DE VIRTUTIBVS MORALIBVS.

DISTINCTIO OCTAUA.

ATq; hoc loco de uirtutum moralium genere disputatur. In quo pro batur prudētiam ducem cæterarum esse uirtutum, quæ praxis sit, & in rationis gyro uersetur. ea em̄ nō modo ad sui, sed etiā ad uniuersū si generis humani curam statuitur. Itaq; ei subiecta sunt, memoria ratio, intelligentia, docilitas, solertia, prouidētia, cautio, & quæ a græcis περιβλεψία nominatur. Est enim Memoria præteritarum, Intelligentia uero incidentium ne cessariarumq; rerum fons. Docilitas autem sic definitur, ut sit uelox ad omnia sci entiarum genera aptitudo. at Solertia est inuentrix mediocritatūq; decempeda. Prouidentia uero cōstitutrix est tempestiuarum idonearumq; rerum ad ultimū, sed Periblepsia est excubatrix spectatrixq; negotiorum, quæ circūstant. Cautio uero rerum obstantium depulsio. Prudentiæ autem est contraria imprudentia quam Græci ἀκρασία uocant, ex qua cum præceps festinatio, tum Inconsulta

Prudentia,
Memoria,
Ratio,
Intelligentia.Docilitas,
Solertia.Prouidentia,
Cautio,
Circūspectio
Periblepsia,
Imprudentia
Acraſia,

TERTII SENTEN. PAULI CORTESII

Inconstantia leuitas oritur quare altera consilio, altera iudicio repugnat. eiq; etiã Inconstantia tam q̃ nequã mancipiũ subijciẽt q̃ ab integra institutione recedit, nec tabificis perturbacionib; ullo modo obsistit. quare qdẽ uitia maxime ex flagrãti salaciq; uenere nascuntur. nam cũ sit cupiditatũ lena, animam sensilium flagitiorum uoluptate rapit. Sed multa uitiorum genera a prudentia dissident, quare eam tamen, ut homines simiã imitari uidentur. ex quo genere calliditas, dolus, & fraus numerantur. Calliditas em̃ est duplex. Vna quare ad eum limitem statuit, in quo nullo modo aliquod boni genus inest, sed spectatu bonũ, ut nummus adulterinus apparet. Altera quare in bonorum aut malorũ generibus adipiscendis nõ recta ingreditur sed flexu ut uulpecula declinat. At uero dolus tanq̃ in comedia seruus, calliditatis est minister. sed inter dolũ & fraudem hoc interest, qd̃ dolus re uerboq; fraus autẽ maxime re calliditatẽ exequitur. ob eamq; causam eiusmodi quæstioni iustitia tanq̃ uitiorũ libripendix annectitur, quare hominũ actiones ad perpẽdiculum & amissim dirigit. Cum autẽ sit duplex iustitia, una quare distributrix, altera quare commutatrix nominatur, cum late hoc loco a nostris de contrariorum uitiorum genere differitur, innexoq; uirtutũ ambitu ostenditur, mendaciũ primo a ueritate dissidere. definiunt enim Veritatẽ æqualitatẽ, cui nimiũ & parũ opponitur. quorum alterũ auctore Aristotele ad ostentationẽ, alterũ ad ironiã pertinere uolunt. Sed a multis mendaciũ tripartito describitur, quorũ unum perniciosum, alterũ facetum, tertiũ officiosum dicatur. Perniciosum em̃ est pixis & quadã ueneni latebra, qua alteri nocetur. facetũ est, quo hominũ mentes ad suauitatem exhilarantur. officiosum uero est, quo homines iuuantur, aut nocitura tolluntur. quare quidem genera leuius aut grauius, trutina culpæ cõtractæ ponderantur. At Ironia tũ maxime crimẽ putat, cũ palã sibi aut neuos q̃sdã addit q̃ desint, aut q̃dam præstantiora demit, quare supersint eodemq; modo Ostentatio malũ capitale nominatur, si dolose aut cũ alterius iactura fiat. Liberalitatẽ autẽ sic definimus, ut ea sit ad bene de multis promerendum opitulatrix uirtus, quare crumenã in largiendo laxet, contra quam maxime auaritia exardescat. Ea enim est opum inexhausta auaritas, quare tanq̃ mare nulla accessione redũdat. ex cuius tenebrioso antro exiliunt uelut serpentes, proditio, fraus, dolus, iniquies, uis, peieratio, & dura quadã ad opem ferendam silex. At contra prodigalitas extra ripas largiendi defluit. quod eo leuius malũ uideri debet, quo pluribus largiẽdo suffragatur, aut quo propinquius liberalitati adhærescit. similisq; est Fortitudinis descriptio, quare cũ adamas omniũ uirtutũ sit, ac tam expultrix formidinis q̃ moderatrix audaciæ dicatur, nullo modo a bonorũ genere metu, aut periculorũ magnitudine auocatur. eiq; maxime est coniuncta magnanimitas, quatenus scilicet in rerũ magnarũ difficultate uersetur. Itaq; extra eã arrogantia, Ambitio & Gloria inanis, quam græci cenodoxiam uocant, superfluentes redundant. Arrogantia em̃ est insolẽs supra naturã suã elatio. Ambitio est inmoderatio honoris cupiditas. Cenodoxia uero est mundi cymbalũ cũ ostentatione præstantiæ, qua homines tanq̃ pauones cauda lætantur. ex ea enim contumacia, ostentatio, pertinacia, discordia, & arrogantia oriri putantur. Sed magnanimitati item contraria Animi

Venus.

Astutia.
Dolus.
Fraus.

Iustitia.

Mendacium.
Veritas.
Aristo. in. iij
Ethicorum.
Tria genera
Mendacij.

Ironia.
Iactantia.

Liberalitas.

EX AVA
RITIA
Proditio.
Fraus.
Dolus.
Inquietudo.
Violentia.
Periurium.
Obduratio
contra miseri
cordiam.
Prodigalitas.
Fortitudo.
Magnanimitas.
Arrogantia.
Ambitio.
Vana gloria.
Cenodoxia.
EX VANA
GLORIA
Inobediẽtia
Iactantia.

tenuitas, quam græci μικροψυχία uocant opponitur. quandoquidem magnum & paruum inter se suapte natura dissident. hæc est naturæ suæ inscitia, quæ robur uirtutis delumbat, ac a rerum magnitudine recedit, quarum est aptissime capax. Magnificentiam autem uolumus ex eadem fortitudine nasci, quæ sit magnorū operum confectrix, cum decentiâ sumptuum collocandorum. Nec longius quidem patientia ab eadem fortitudine abest, quæ est rationis contra tristitiam tutatrix. Nihiloque secius erit de Perseuerantia, quæ a Græcis διατέλεια dicitur, & Constantia dicendum, quæ quanquā in limitis genere congruant, hac tamen inter se specie differunt, ut Diatelia sit contra eam difficultatem stabilitas, quæ ex operæ diuturnitate oriatur, Constantia uero cōtra eam difficultatem firmitas putetur, quæ ex externa interpellatione nascatur. Itaque maxime a Diatelia mollitudo abhorret, quæ ob eam causam a bonorum genere recedit. propterea quæ languidius in perferendo liquefit, facileque (ut ait Aristoteles) ab imbecillo fluctante torquetur. At pertinacia maxime exploditur, quæ ex rationis præscripto egrediatur, & uelut callum obduxerit, nunquam ex insita sententia deducatur. Sed in hoc genere una e multis Temperantia tanquā uirtutum laternaria laudatur. ea enim est uirtus hominem ex integra ratione ad bonorum genera impellens, turbidas saporum tactionumque affectiones sanans, ægritudinemque sedans, quæ ex uoluptatum uacuitate oriatur. cum ea uehementer Torpor, quem græci Anestesiā uocant, & Intemperantia digladiatur. Torpor enim ita istiusmodi uoluptatum genera refugit, ut illa etiam omittat, quæ sunt ad naturæ necessitatē data. quod quidem crimen uideri debet. nam cum sint uoluptates rebus necessarijs a natura factæ, tantum est hijs impertiendum, quantum sit ad humanā naturam satis. quanquā interdum earum uacuitatem necessariam dicamus, quemadmodum interdum ad integritatem ualitudinis, necessariam parsimoniam putamus. Intemperantia uero auersa est a ratione ad superuacaneas cupiditates turbida commotio, quæ eo longius ab hominum præstantia distat, quo minus abest a natura ferarum. Sed ex temperantia oriuntur tanquā ex matre liberi, Verecundia, Honestas, Parsimonia, Ieiuniū, Sobrietas, Castitas, Virginitas, Continentia, Clementia, Mansuetudo, Modestia, & quæ a græcis σωφροσύνη dicitur, aut si quæ eius generis sunt. Verecundia enim hoc modo describitur, ut sit culpæ spectatrix, & terrerrimus oculorum pudor, quæ a criminum genere, infamiæ metu arceatur. Honestas uero non modo germana uirtutis, sed etiam tanquā quædam temperantiæ conditio describitur. At parsimoniam, uictus moderatricem definimus. Ieiunium autem cupiditatum carnificem, quod mens ad superarum rerum cōtemplationem effertur, faciatque pro scelerum genere satis. Ex quo senatusconsulto anniuersariæ esuriales feriæ edicuntur, quibus cupiditatum ardor referuescat, & integra natura seruetur. Sobrietas autem potationum mensio nominatur, ne ratio languefacta elidatur, uini enim capnotes cerebri naturam quatit. Ideoque maxime mulierculas & pueros abstemios esse debere dicimus, quorum alia propter rationis imbecillitatem, alij propter ætatis feruorem prodiuius ad blandissima uoluptatum genera labantur. Castitas autem est libidinosarum cupiditatum dominatrix, cuius

Ironia.
Pertinacia.
Discordia.
Præsumptio.
Puffillanimitas.
Micropsychia.
Magnificentiā.
Patientia.
Perseuerantia.
Diatelia.

Constantia.

Mollities.

Pertinacia.

Temperantia.

Intemperantia.
Insensibilitas

EX TEMPERANTIA
Verecundia.
Honestas.
Parsimonia.
Ieiunium.
Sobrietas.
Castitas.
Virginitas.
Continentia.
Clementia.
Mansuetudo.
Modestia.
Studiositas.
Spudæosis.

affectatrix est Virginitas, quæ a græcis παρθεμία. nominatur. Est enim hæc illibatus flos, & puritas ueneriæ tabis expers, cum perpetua animi inductione carenti quo in cælibatu sit ad contemplandum aptior. Continentia uero est prauarum cupiditatum repulsio. Sed daementia a mansuetudine sic differt, ut daementia sit extenuatrix pœnarum, mansuetudo uero irarum mitigatrix. Modestia autem est mediocritatum metatrix ex qua Humilitas oritur, quæ cum sit sui gnara, animo frænum adhibet, ne insolentius supra naturam suam tollatur. Sed cum omnes (ut ait Aristoteles) natura mirifice scire aueant, intelligendum est malagma quoddam esse adhibendum, quo operosa sedulitas & cognitionis appetitio leniatur, quarum alteram græci ut diximus σπουδαίωσιν, alteram pragmosynā nominant. Verum quot uirtutum genera numerantur, totidem uitiorum paria opponuntur. si quidem parsimoniam bellum est naturale cum Gula, quæ non modo gustus obsonatrix, sed etiã opsophaga intèpestiua uocatur. hæc enim tanquam sus sceta stolidam alacritatem, scurrilitatem, cœnositatem, loquacitatem, mentisque caliginem gignit. atque etiam sobrietati est hostis & inimica. Ebrietas quæ scelerum fex, ut in lancem alteram propendet, alias capitale, alias ignoscibile malum uideri potest. sed maxime Luxuria prælium cum Castitate inicit, quæ uaria armorum genera ad dimicandum affert. de quo genere a nostris fusc lateque disputat. Quare iram cum mansuetudine, & crudelitatem cum daementia pugnare dicimus. Iram enim uolumus ulciscendi esse libidinem, quæ iurgia, mentis tumultum, stomachationem & peierationem gignat. Crudelitatem uero in animaduertendo atrocitatem definimus. quæ hoc modo a sauitia & inmanitate dissideat, ut crudelitas non modo eius qui plectitur culpam metiatur, sed etiã fines animaduertendi transeat. sauitia uero nullam culpam expendat, sed hominum cruciatu & uexatione pascatur, quæ diritas ferina uocetur. At pugnacissime superbiam cum humilitate præliari affirmamus, quæ suo pte uoluntario uento tenta, cum supra naturæ suæ modum efferat, immoderatio est excellentiæ cupiditas, ac caput scelerum omnium & mare.

TERTII SENTENTIARVM LIBRI FINIS.

PAULI CORTESII PROTONOTARII APOSTOLICI IN QUARTVM SENTENTIARVM PROHÆMIVM AD IVLIVM SECVNDVM PONT. MAX.

At factum est superiore libro Pont. Max. quemadmodum esset recentatoris Christi perpeffione litatum factumque pro humano genere satis. nunc autem sequitur, ut ea sacra persequamur, quibus hominum generi applicetur expiantis uirtus. Nam cum insidenti tetroque malo uexarentur homines, consentaneum fuisse uideri poterat, ut ea sacrorum collyria adhiberentur, quibus uniuersæ ægritudinis euellerentur fibræ. Ex quo sane intelligi potest, quantum eiusmodi sacra, oim gentium sacris præstare uideant. nam ut barbarorum oim dira sacra omittam, quid in Græcorum aut Romanorum sacris reperiri poterat, quod hominum ægrotationi mederetur? quæ enim medicamenta his afferre

Studiofitas
Curiositas.

Gula.
Ex GvLA
Stolida læ/
titia.
Scurrilitas.
Immūditia.
Multiloquiū
Mentis hebe/
tudo.

Ebrietas.
Luxuria.
Ira.
Crudelitas.
Sæuitia.
Superbia.

Fibræ

poterant dii, qui uitiosarum rerum patrocinium susceperant: Quid est tam ab hominum sanatione adhorrens, quam Pertundam aut Subigum inducere deos? Iam ut capitolinus ascendatur diuus, quodnam sacrificiorum in Iouis delubro poterat inueniri genus, quod haerentia hominum carcinomata sanaret? Quis iouem in uoluptatum luto uersatum fuisse dubitat, cum in aede capitolina, & pellices, & parasitos, & epulones Iouis affuisse intelligat: omittimus hoc loco, caetera fana, latibula libidinum intimarum, ne uelut ex latrina, cenno obrutos eruiamus deos, aut Gygantomachiam moliri uideamur. At uero cum theologiam in mythicam, politicam, & physicam dispersit sint, quarum una commentitia, altera civilis, tertia naturalis diceretur, quid erat causae cur naturam diuinam ad hominum uitia traducerent? Nam si commentitiam nominabant, cur poetarum licentia in theatris, deorum uitia carminibus euclari sinebant & cantibus? si civilis dicebatur, cur in fanis nephariores deorum generi sacra decernebantur? si autem naturalis putabatur, cur physiologiae enodatione aliquod religionis certum non constituebatur genus? In quo illud etiam a. M. Varrone deorum nomenclatore sciscitor, si Edulicam deam numerat, cur Palaticam etiam non inducat, neque enim ego uideo si Cunina ab eo est recepta dea, cur sit Sedetaria explosa, quae sedibus senum praesse debere uidebatur, cum non minus operis praesidijque flagitent, qui ab occasu quam qui ab ortu propius absunt. Nec item intelligo cur Agenorea dea putanda sit, si Ociana non putetur, cum ocium multo sit interdum negotio praestantius aut quomodo possit Abeona dea dici, Remea non dici, quae eo augustior uideri debet, quo reditio quam abitio iucundior esse solet: quod idem sane in tota deorum natura fingere liceret, cum quotidie eiusmodi fingendi licentia & fastis infarciri possent dii, & nihilo notiores induci, quibus iura & sacra decernerentur. At uero contra quid sacrorum nostrorum absolute certum, quid descriptione diuinius? Nam cum triplex sit generis humani egritudo, quarum una appetitionum prauitas, altera aegrotationis crassa caligo, tertia flaccescens imbecillitas dicatur, totidem sunt sacrorum adhibita praesidia, quibus & adhaerere robur, & uetus animi tumor depelleret, & gentilitij mali insita elueret labe. Quo magis es tu Pont. Max. in hoc genere laudandus, qui cum princeps sacrorum sis, nihil ducas antiquius, quam sanctissime haec sacrorum genera tueri.

DE SACRAMENTIS ET PRIMVM DE BAPTISMATE.

DISTINCTIO PRIMA.

Tacque cum copulati uerbi sint explicata mysteria, sequitur deinceps, ut orthodoxea sacra persequamur. In quo primum est sacri perquirenda definitio. Multi enim qui amissa segete alieni fundi spicilegio occupantur, auctore Auicenna, uolunt definitionem genere, & differentia constitui: at qui cum re, uerboque constitutum in genere uersari negent, quandoquidem haud ex adueticio unum dicatur, notum esse, re uerboque constitutum, definiri non posse: cum autem eiusmodi sacrae re, uerboque constituat, fatendum esse id definiri nullo modo posse. Contra quos Pythicum theologiae uatem Augustinum arcessimus, quod sacrum esse

*Carcinoma
cancer morbus*

*aduersus Ego
Lamas*

*Edulica
Palatica
Cunina
Sedetaria
Agenorea
Ociana
Abeona
Remea*

*Auicenna
Definitio.*

Augustinū.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII

Sacru

Durandus.
Vgo de san/cto Victore.
Magister sen/centiarum in quarto.
Sctus Tho.

De baptisma/te.

Vgo de san/cto Victore.
Magister sen/centiarum.

Ricardus de media uilla in. iij. senten.
Aristoteles in. ij. posteri.
De caractere.
Sctus Tho.

Scotus.
Durandus.

Medicus naturae in/missi

Christus in/stituit baptisma in aqua naturali.

affirmat, in quo sub operculo rerum spectabilium a diuinitate incolumitas no/stra iuuetur. ex quo perspicuum uideri debet eiusmodi sacrum definiri posse. cui quidē definitioni nomē suū ascribit Durandus. Vgo autē Victorius Augustini syngrapham resignat. At sententiarū ærarij tribunus sacrum inaspectabilis gra/tiæ, aspectabilem formam esse uoluit, ita ut cum sui simulacrum ferat, causa dica/tur. quæ quidem definitio, quasi cumulate sacramenti aceruum expleat, maxime a diuo Thoma probatur. Sed quoniam sacra ad criminū eluendam labem insti/tuta feruntur, in hisq; fidentium hominū animas excolunt, quibus castissime co/litur deus, primū de incolumitatis nostræ isagoge quam græci βάρπτισμα uocant, dicendum erit. In quo etiam definiendo inter nostros est nata dissensio. siquidē Vgo Victorius dum tantisper pendet animi, quorsum euadat, in eam sententiā demigrat, ut id aquam ad eluenda crimina, uerbo expiatam dicat. Principi autē sententiæ id laticis aspersione extrinsecus iniectam ad uerborū præscriptum esse placet. At Ricardus uilla, locuples & fufus Theologus, quanq; has definitio/nes cōsentaneas esse censeat, in neutris tamen cumulatam definitionis conditio/nem inueniri arbitratur, quæ sit in posteriorib; analyticis ab Aristotele decreta. nos ꝑ id nullo modo ambitiosi definimus, cum maius certamen oriatur, num character ille qui dicit, in intelligentiæ ui, tanq; in hypothesi uersetur. Diuus em̄ Thomas dum sententiarū fundum aratro suo proscindit, characterē probat in intelligentiæ ui, tanq; in hypothesi inesse, nam imaginem primo in percipiendi ui uersari dicit, cum ex memoria, & intelligentia uoluntas nascatur. Ex quo per/spicuum esse uult, omnē imaginem in intelligentiæ parte, tanq; in fibris inesse, ob eamq; causam, quicquid est in primis ob imaginem homini tributum, id in pri/mis ad intelligentiæ partem, & patheticam oculos referre, cum etiā ex intelligen/tia nanciscatur. ut homo dicatur, ex pathetica autē ut probus, an prauus dicatur, atq; ob id cum character in primis oculos ad imaginē referat, eum in intelligen/tiæ parte uersari cōfirmat. cui aperte Scotus reiecta chlamyde loricam ostendit. Durandus uero marmoreo muro tectorium inducens, cum characterē in intelli/gentiæ ui, tanq; in hypothesi esse neget, congruentius in flaminis manu uel lin/gua, q; in intelligentia uersari putat. Nos uero dicimus characterem in ipso pri/migeno uoluntatis orsu, nō in lingua, aut ministris manibus esse debere, quem/ admodum etiam medicum medicinæ ui ob rerum salubrium appulsum naturæ ministrum uolumus, cum ualitudinis princeps, agens natura dicatur. nec tamen ob eam causam medicinæ scientiā in expromentis lingua, aut in chirurgi manu, sed in intelligentiā ponendam arbitramur. Atq; huic generi finitima est quæstio, num medicata aqua ad eiusmodi lustralem aspersione apposita uideatur. Mul/ti enim nudi remiges qui physicam sententiā exhauriunt, id ex quocunq; gene/re laticis, quod specie a mera aquæ natura nō discrepet, fieri posse uolunt. cū au/tem rhosaceus latex a mera aquæ natura non dissideat, quandoquidem easdem frigiditatis humoris, & perspicuitatis ποιότητας nanciscatur, fatendum esse dicunt medicatam aquam ad id appositam uideri. Quorū quidem claudorū hominū effugia præcludimus, cum a Christo, meri, non conditi laticis aspersione decretā

dicimus, quo facilius omnibus suppeditaretur ad usum. ob eāq; causam probamus duplex esse genus, quo merus latex uim puritatis amittat, unum quod alterius corporis mixtione, alterum quod alteratione fiat, quæ a græcis heterosis nominatur. quorū utrūq; artificio & natura cōtingit. Siquidē ars a naturæ munere abest, propterea q; natura substantiæ formam quam græci usiam uocant gignit, quod quidem ab arte fieri nequit. At omnes quidem artificij formæ aduentitiæ extrinsecus accidunt, nisi fortasse propriū agens ad propriā materiā applicando tāq; ignē rei ad exardescendū aptæ ex quo genere a multis tabe quædā animantium genera gignuntur. Itaq; quoties latex artificij, aut mixtione siue alteratione transfunditur, haud sane eius speciem mutari dicimus. Ob eamq; causam ex eo genere laticis eiusmodi uitalem asperisionem fieri posse uolumus, nisi forsan laticem ita tenuiter cum alio corpore misceri affirmamus, ut cōmixtum aliud quippiam potius, q̄ latex iure dici possit. quæadmodū limus potius humus, q̄ aqua nominatur. ac merum latice perfusum, magis merum q̄ latex uocatur. At cōmutatio quæ a natura oritur, interdum laticis speciem dissoluit. atq; id maxime cernitur quom aqua ex commixti corporis natura gignitur, quemadmodū latex in uuæ liquorem uersa merum dicitur, ex quo quidem minime aquæ speciem nascitur. Atq; rursus etiam ex natura, sine speciei occasu, laticis mutatio exoritur. Idq; non modo alteratione gignitur, ut prædare in latice a sole feruefacto patet, sed etiam cōmixtione oritur, ut facile in lutulenta, oblimataq; aqua cernere possumus, quæ terrenarum partium cōcretionem miscetur. ex quo erit fateri necesse, ex quocunq; genere laticis hunc salutarem fieri posse aspersum, modo ne species laticis in nihilum intereat. Sed deinceps in disceptationē uocatur, num puerperia debeant trina lustrali asperisione madefieri. Ricardus enim qui in theologia polyhistor dici potest, nusq; se tutius cōsistere opinatur, q̄ si dicat in hoc, orthodoxeum Senatus consultum sequendū ducem. At diuus Thomas cum multas perduellionum secessiones, seditionesq; commemorat, quibus maxime sit Latius cōuulsus senatus, ob periculi magnitudinem puerperia semel suffundi debere censet. sublatis autem restinctisq; seditionibus, trinam laticis asperisionem probat. Eodemq; modo perquiritur, num infantibus eiusmodi nostri roris effectus insinuetur. Plurimiq; enim Auctore Aristotele, uolunt actus agentium in patibili & apto uersari. atqui cū in puerperijs nulla sit lustralis laticis arripiedi aptitudo antegressa, in promptu esse dicunt ab eiusmodi latice nullum posse in infantibus effectum seri. Scotus uero theologici principatus auidus & capax, infantes eodem hostimento gratiæ compotes esse negat, affirmans quosdam a deo ad dissimillima limina gloriæ, præsignatione secretos. Ex quo etiam a multis interrogatiōes interponuntur, num repugnantium parentum liberi hac debeant asperisione lustrari. Eidem Scoto qui in quocūq; disputationū genere usq; eo peruenire uult, quifq; intelligentiæ acies intendi potest, inuitorum parentū liberos, ante pubem hoc rore suffundi posse placet, idq; publici consilij principis permagni interesse affirmans, cui infantes in. R. P. descriptione sunt iure cōmissi. Nam cum maius regali imperij genus, q̄ ius parentum arbitretur, permagni putat interesse regis, eum

Christo insti-
tuit baptisma
in aqua natu-
rali.

Duplicat
aqua puritas
amittit etc

Ricardus de
media uilla.

D. Thomas.

Aristoteles i
ij. de anima.

Scoti opinio.

Opinio Scotti

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII

præscribere parendi modum, quo inferius genus superiori subfit. idq; ut sæpe solet, similitudine connectit. nam si quispiã inquit. Q. flaminij seruus fuerit, ipseq; Flaminius Cn. Sempronij seruus dicatur, uehementius laborandũ esse regi opinatur, ut is magis. Cn. Sempronio, q̄. Q. Flaminio pareat, si modo eo. Q. Flaminius ad. Cn. Sempronij imperij perniciem uti uelle uideatur. Ex quo apertũ esse permagni interesse regis, summi heri imperiũ, dominatũq; tueri. Ob eamq; causam minime regibus interdictum putat, quin possint ex inuitorum parentũ gremio infantes euellere, ne prauis, detestatiq; cultus traditione inquinentur, nefarieq; in parentem deũ armentur. Nec mulctam quidem regibus irrogari debere censes, si modo caueant ne ob id a parentibus puerperia necent. Cuius sententiã amplificator Durandus, hoc quæstionis genus tripartito discerpit. nam quosdã repugnantium parentũ filios qui sint a regionibus nostris longo interuallo seiuncti, quales Parthos aut Syros nominamus, nullo modo uult hac piaculari aspersione ablui. nec item ex eo genere hominum, qui pactione aut uoluntate in prouincias nostras tanq̄ hospites diuertunt, quales mercatores, siue publicani, aut trapezitæ dicuntur, quos in familiaritatẽ, & in conuictũ asciscimus. At id genũ hominũ qui sub nostris fascibus uectigal pendunt, quibus perinde ut seruis imperamus, quales iudæi uocantur, inuitis etiã parẽtibus geniali aqua madefieri posse opinatur. Contra quem feruidius cõcaluit Petrus Paludensis. diuus autẽ Thomas orthodoxeo senatui tantum auctoritatis impertit, ut magis ritibus eius parendum esse arbitretur, q̄ edictis, decretisq; eorum qui diuorũ fastis ascribant. Itaq; eam rem ad senatum refert, a quo sciat, nunq̄ repugnantium parentũ filios hoc latice lotos. At mihi quidẽ huius rei ratio duplex uideri solet, quarũ una ob impendentis periculi magnitudinẽ statuat, altera quæ iuri naturæ repugnet. Nã si liberi simulac nati sunt, nec dum mentis præstantiam nacti, hoc roris perfusu madefierent, facile progrediente ætate parentũ admonitu impelli possent, ut id desererent, quo essent improuida ætate irretiti. Alteram uero naturæ cõtrariam censemus, propterea q; natura filius parentũ quippiam putatur. Nam primo is a parentibus, corporis natura non secernitur, q̄ diu parentis aluo continetur. sed cum maturus partus exit, anteq̄ liberam animi optionẽ nanciscatur, parentũ disciplina, tanq̄ rationis quodã aluo cõtinetur. at quãdiu rationis est impos, paulum admodũ a pecudis natura discrepat. Ex quo quidem quemadmodum quispiam ciuium iure in equos, aut canes ius, & dominatũ habet, quibus ut est collibitum utatur, ita naturæ iure parẽtes in liberos rationis expertes imperiũ & dominatum nanciscuntur. Ex quo cõcedi fas est cõtra naturã uideri, liberos in crepundijs, a parentũ complexu & procuratione euellere, ac eos nondum rationis cõpotes, ad aliquod certum uitæ genus applicare. At cum rationis auctus, & firmitas accessit, iamq; sunt liberam animi optionem nacti, præclare tum intelligi uolumus, eos repugnantibus etiã parentibus, et nostris initiari sacris, & geniali laticis expiari posse. Eodemq; modo affirmamus laticis effectum dissimulatiõis impediri. Atq; etiã negamus infantem rursus tanq̄ lanam debere mergi. Idq; munus ad flaminem dialem pertinere placet. quanq̄ id temporum angustijs a

Opinio durã di.

Petrus de palude.
D. Thomas.

profanis, & foeminis obiri possit. Eidēq; cathecismus, & exorcismus addit. quorū alter disciplinae traditio alter fontis daemōnis afflictor & exturbator dicat. repetaturq; uterq; cum a flamine, tum ab eo qui sit p̄ puerperio uas factus, ut ritualibus est libris mandatum. Nihilōq; secius de lustrali chrisimate perquiritur.

Foeminas
posse bapti-
care.
Cathecism⁹.
Exorcismus.

DE EUCHARISTIA.

DISTINCTIO SECVNDA.

Sed patefactis incolunitatis nostrae forib⁹, deinde est de eucharistia dicendum. In quo quaestionis genere multi quasi in theologiae arce praesidium constituant, eucharistiam sacrum unum esse negant. nam cum id materiae sacris confici dicant, cumq; in eo duplex materiae sacrum esse confirmant, fatendum esse uolunt duplex id sacrum uideri. quibus exempla larua auctore Aristotele responderi potest, haud tantum unum dici, quod continuum & infectile sit sed id etiam, quod absolutum dicatur, quemadmodum hominem unum, & larem familiarem unum dicimus quandoquidem sit absolute uno, ad cuius integritatem explendam cunctorum cumulus accedat, qui ad eius finem flagitetur, quemadmodum homo membris ad animae munia congruentibus cumulat. Sed interim magna oritur de materia certatio. Nonnulli enim quibus maiori curae est, quemadmodum argutiarum plagas texant, quae quemadmodum ueri iudicium exquirant, eucharistiae materiem panem ac merum esse negant. siquidem cum in omnibus gentibus id sacrum fieri debere censeant, negantq; in cunctis regionibus, tritici, mericq; naturam coalescere, praclarum quid se putant adeptos, si dicant panem merumq; haud sane eiusmodi sacro congruere. Cuius sententiae obsignatores adhibent, qui id sacrum aequae sanis atq; aegris congruere debere opinantur. Atqui cum merum saepe noxam aegris libantibus afferat, isdem compraedibus affirmant, haud merum huius sacri materiem uideri debere. Quorum utrorumq; uersutiloquax ratio conuellitur, cum alteris respondeatur facile quocumq; tantum meri, triticiq; comportari posse, quantum sit ad eiusmodi conficiendi sacri usum satis. alteris dicatur haud sane tantillum meri aegris libantibus nocere. Quod si tamen meri noxa formidetur, haud senatusconsulti promulgatione cautum esse dicimus, ut ei qui panem libarit, necessario merum sit quoq; libandum. Atq; etiam huius sacri materiem triticeum panem esse putandum est quandoquidem ad hoc id maxime seligatur, quod generatim facilius suppeditatur ad usum. siquidem ex omni genere frugum homines maxime triticeo pane uescuntur. nec sunt ex zea, uel ex hordeo, siue alia genera panis, nisi tritici inopia, comenti. Itaq; nostri panem ad hunc usum sine fermento pinsum putant, quamquam in Graecorum sacrificiorum libamentis cum fermento adhibeatur. Eodemq; modo edicto sancitur, ne quod ex fictitijs uinum a flamine libetur. nam hydromel, siue myrtiten, & id genus haud iure uina dici possunt, etiam si temeti cognatam naturam nanciscunt. Rursumq; nefas putatur acetum, atq; omphacinum libare. cum satis perspicuum sit tabe merum acescere, nec ex aceto (ut ait Aristoteles) in temetum regressus fiat. Et item omphacinum in ortus itinere consistens, non dum meri naturam nanciscatur. Sed eodem modo ex intima

Aristoteles
in. v. Meta.

Materia eu-
charistiae.

Nostri panem
sine fermento.
Graeci cum
fermento.

Aristoteles
vii. Meta.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII .

An uerū cor-
pus christi sit
in eucharistia
Diuus Tho.

Opinio durā
di.

Petrus de pa-
lude.
Capreolus.

An corp^o defi-
nat esse in coe-
lo, cum est in
sacramento.

Scotus.

Vtrū christus
totus & tota
liter sit in sa-
cramento.
Opinio catho-
lica.
Opinio Erro-
nea.

Opinio. S.
Thomæ.

Scotus.
Aureolus.
Henricus.
Bernardus
de Gannaco

Theologia officina eliciendū est an Christi corpus uerissime in eucharistia insit. Diuus enim Thomas qui hoc quæstionis genus ad rationis æquilibriū perpen- dit, ob eam causam id corpus eucharistia inesse cōfirmat, quo absolutius cū ho- minum genere copuletur. nam in cæteris quidem sacrorum generibus Christū cū hoibus participatione iugari in hoc autē essentia (utamur enim hoc uerbo nō pessime) contineri dicit. At Durandus magno ambitu censet perabsurde dici id corpus in eucharistia quasi contineatur inesse. quādoquidem quicquid continet loco, id necesse sit loco uel corpore, quod loco insit, circūscriptum, aut præfinitum dici. Quorū neutrum eiusmodi corpori cōgruere posse, perinde ut in eucharistia inest, sed tantum essentia cōspectu inesse. idq; se primū cōmentū esse gloriatur. Cui quidē uehementer atq; acriter resistit Petrus Paludensis creber, & argutus theologus, maximeq; repugnat Tolosanus Capreolus. in q̄ sane tutius erit, a di- uo Thoma, tāc̄ ab itineris duce, digito latius nō discedere. Sed maxime in quæ- stione uersatur, an eiusmodi corpus cum re incipit eucharistia inesse, re ab athe- rijs sedibus absit. Nos enim nisi id corpus, motu loci inesse incipere negemus, fa- teri prorsus cogemur, id ab cœlestibus domicilijs abesse. siquidem quod alicunde mouetur, haud aliquo recēter peruenit, nisi priorē locum deserat. Deinceps quia quod alicunde mouetur, cuncta interiecta intermedia perumpat oportet, quod quidem dici hoc loco nullo modo potest. tum q; haud fieri potest ut eiusdē mo- tum alicunde agitatū ad dissimillima simul statuamus locorum genera præfi- niri, cū tamen id corpus in pluribus incipere inesse fatendū sit. quod idem fere a diuo Thoma connectitur. quāc̄ eam sententiā circūrodit ingeniosissimus opi- nator Scotus, affirmans haud eum explicandi modum consentaneum uideri, q̄ id corpus utrobique aut pluribus inesse probatur. Itaq; ob eam causam perquiri- mus, an ibidem Christus integritate totus insit. Orthodoxei enim itineris securi- tas est, ibidem inesse totum affirmare, qui autem iter acdiuuis sequuntur, negant ibidem inesse totum. idq; hoc modo concludunt. transitione meri, libiq; Christi eiusmodi incipit inesse sacro. atqui cum præclare notum sit, haud panem merūq; in animam diuinitatemq; uerti posse, perspicuum est haud ibidem inesse totū. Quibus de Heroum sententia responderi potest, quoniam panis meriq; tran- sitio haud ad animam diuinitatemq; præfinitur, plane bene liquere, haud eadē ibidem ob uim sacri, sed ob consecutionem certam inesse. Et quoniā ascitum cor- pus nunq; est a diuinitate seiunctum, quocunq; consistat, ibidem prorsus fateri- dum est diuinitatē inesse. ex quo intelligi maxime potest eiusmodi sacro inesse diuinitatem quacunq; consecutantem, & consequentem corpus. Quocirca plariq; nullo modo a diui Thomæ sententia diuelli possunt, qui ait re animam a corpo- re fuisse secretā. Itaq; ob eam causam inquit, si illo ipso læthi triduo eiusmodi cō- sectum esse sacrum diceretur, haud ibidem anima, aut ui sacri, aut certa consecu- tione affuisset. sed quoniam post resurrectionem nunq; est a corpore anima di- uulsa, ob eam causam ibidem & corpus ui sacri, & anima certa cōsecutione inest. Cōtra quē studiosissime Scotus, Aureolus, & Henricus Gandēsis uaria cuspidū genera exacuunt. sed in Bernardum Gannacum, & Henricum acerrimos bella-

tores inciunt, qui diui Thomæ causam tueri uolunt. quanquã is qui ad omnes ictus obcalluit patrociniõ non eget, sed tanquã unguentum confictu uehementius olet. Verum deinceps magna inter nostros de aduentitijs quæ eiusmodi sacro resident, est orta disputatio. quanquã permagni interest scire quales effectus consequantur. In quo sane meminerimus, ab his gratiæ, & gloriæ fontes oriri. atque etiam intelligendum est, eum qui capitali tabe uexetur, haud eiusmodi sacri effectum nancisci posse, sed ignoscibilem labem deiicere, muniri quã tanquã lorica quadam contra scelera futura. Quinetiam sciri debet id non modo ad libantem, sed etiam ad ceteros manare. cautum quã esse lege, ne quis flamen id notissimis depeccatoribus, siue danistis, aut damnatis hominibus libandũ præbeat. Eodem quã modo eos excludi qui naturæ ortu insani dicantur, non qui stolidè desipiant, tenuem quã uim rationis nanciscantur. Iam illud etiam notum est, profusione seminis nocturna, si modo cum capitali tabe fiat, eiusmodi libum pocillum quã impediri. Similis quã est ratio eorum qui ante eiusmodi sacri libum ientarint. nam a ieiunio hoc sacrificij genus obiri debere putandum est. Sed & piatori flamine sacrificandum prius esse uolumus, quã libum multitudini dispertiat. nec ei a sacro cessationem dari placet, etiam si minime publici delubri flamen esse dicatur.

Herueus.

Effectus huius sacramenti.

Peccatum ueniale.

Damnatis negatur communicatio.

Saturis negatur communicatio. Præbyteri non possunt cessare a communione.

DE SACRAMENTO POENITENTIAE.

DISTINCTIO TERTIA.

AC expositis duobus generibus sacrorum, deinceps de cæteris dicendum puto. quanquã primum incidit contentio, num poenitentia sacrum uideri possit. siquidem Durandus æquius defendi posse censet, si id poenitentia sacrum esse negetur, & liberationis, confessionis quã sacrum dicatur. quandoquidẽ id in utraque tanquã in sua materia forma quã consistat. in quo quidẽ tuendo, multa sunt ab eo ueteratorie, & acute collecta. Nos enim hoc loco, nequa ei nominatim nota inuratur, contrariarum rationum feramenta omittimus. Sed ex senatus sententia respondemus, id iure poenitentia sacrum nominari, cum propter principem finem, quo fontibus multa irrogat, compelluntur quã ad faciendum deo satis. tum propter id etiam, quã quæcunquã ad eiusmodi sacrum accedunt, poenæ rationem nanciscuntur, quemadmodum est contusi hominis inexhaustus dolor, hæsitans confessionis pudor, flamine quã nexus ad multam, & quæ sunt generis eiusdem. Sed interim est nata cõtrouersia, num his quem sceleris patrati tedeat, ex criminum sordibus cum eodem gratia uirtutis quã hostimeto emergat. Scotus enim eum in ingentiorẽ gloriam euasurum putat. a cuius disciplina nõ longe aberrat Aureolus. At Henricus Gandensis homo in disceptando perpugnax, cunctos in eandem gratia æquationem emeruros opinatur. Contra quem maxime Bernardus Gannacus, reiecta penula ad luctandum prodit. in quo minime nefas erit consecrari medium. quanquã exoritur pugna mirifica, an cumulate ab homine pro scelere, deo fieri possit satis. Nos em̃ nexus multæ quã hominum liberationem, in Christi persolutione consistere dicimus, quæ omnia multarum genera delerit. Ex quo intelligi necesse esse, cuiuscunquã

Opinio Durandi.

Scotus.

Aureolus. Henricus Gandensis.

Bernardus Gannacus.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII

perfolutionem, in Christi perfolutione consistere, quemadmodum in quocunq; genere minus absolutum, ex absoluto nascatur. Ad quam quidem sententiam diuum Thomam suffragatorē adhibem⁹. Quanc⁹ pertinet ad hoc quæstionis genus, de pœnitentiæ partibus inquirere. quarum quidem enumeratio tripartita est. Earum una contusio, altera confessio, tertia perfolutio nominatur. Contusio enim est angor ob patrata scelera susceptus, cum cōfitendi & perfoluendi uoluntate uel flens animi demissio, ex scelerum memoria, ac ex impendentis iudicij formidine manans siue cōtractio, aut animi morsus cum obiurgatione sui, inter spem & metum inhærentia criminum ulcera depellens. Confessio autē est, quæ spe ueniæ, uulnera abstrusa detegit, & morbum (ut dicitur) in uola ostendit. Perfolutio uero est, quæ stirpitis scelerum causas euellit, aditu adeuntes arcens. Sed contusio hoc modo describit⁹, ut cum uoluntaria sit, ob culpam, non ob multam oriatur, nec ab originis labe dimanet. quando quidem haud id malum sit uoluntate nostra contractum. Confessio autem nexus dicitur, quo omne genus hominum, quod capitali tabe uexetur, obstringitur. eiusq; munus ad flaminē dialem pertinet, quando scilicet in angustum necessitas detruditur. Itaq; pœnitentem afflantem animam nō modo criminibus patratis, sed etiam pontificio interdicto, ex senatusconsulto, a flamine liberari posse manifestum est. Eius autē fons ægritationis integritas nominatur, quæ est flamini tanq; medico aperte expromenda, ut totius corporis ægritudo, quasi ulcus dempta spina sanetur. ob eamq; causam senatus promulgatione cauetur, nequa confessio aliena uoce, aut ex synographa fiat. Perfolutio autem ex multarum operibus conficitur. ea sunt donatio, ieiunium, oratio. quorum unum ex externis, alterū ex corporis, tertium ex animi commodis elicitur. Donatio enim quæ a græcis Elemosyna dicitur, est benignitas, ope egētissimum quenq; fouens. Ieiunium anniuersaria est esurialis feria, & uoluntaria continentia. Oratio est uocis, mentisq; intima precatio. Sed plusculū litis in clauium disceptatione uersatur. Multorum enim pedariorum theologorum sententia est, senatum ætherijs clauibus nō egere, affirmantium haud opus esse clauibus ad eam ingrediendum ædem, cuius ianua sit euulsis cardinibus patefacta. Nam cū diuo Ioanne auctore, salutaris Christus cœli fores patefactas dicat, concludi posse, Latium senatum clauibus ad cœlestem aditum non egere. Quod argumēti genus si in orthodoxea incude tundatur, perfacile dicitur, semper ætherias fores suapte natura patere. Sed quibusdam oclusum in cœlum aditum affirmet, propterea q; suoapte pondere superiora capessere nequeant. Onus autē naturæ humanæ, Christi est litatu & perpeffione sublatum. Itaq; cum quibusdam modo ob originis nexum, quotidianūq; scelus, cœli ingressum prædusum & obstructum dicatur, ob eam causam genus humanum Latij senatus clauibus egere affirmatur. atq; illud etiā perquiritur, an flamen in quenq; clauium imperio, uti posse uideatur. Durandus enim uaferrimorū argumentorū prodigus, quenq; a quocunq; flamine liberari posse censet. cui quidem maxime fauet multitudo quædam uix theologorum nomenclatori nota. At multo sanior est Petri Paludensis partitio a diui Thomæ disciplina manantis. Nos autem in se/

scūs Tho.

Quid con
tritio.

Quid con
fessio.
Quid sa/
tisfactio.

Quid elemo
syna.

Quid iei
unium.

Quid oratio

Io. Apo. iiii.

Durandi
opinio.

Petrus de
Palude.

natu sum nū quoddam imperij genus constitutum dicimus, cui reliqui pareant, ex quo in quosdam circumscriptum dominatum nanciscantur. Cum autē ætheriarum clauium usus, aliquod imperij ius flagitare uideatur, ob eam causam dicimus eum qui summi imperij potestate nitatur, iisdem uti in unum quēq; possessionem autem eos, quorū sit præfinitus & circumscriptus dominatus. nam ijs præterq; in discrimine animas efflantium, in eos solum qui sibi sorte obtigerint potestas utendi datur. Quancq; aliqua Theologorum dissensione certatur, cuiuscemodi senatus indulgētia dicatur. Diuus em̄ Thomas religiosissimus christianæ salubritatis custos, eam indulgentiam (audeamus enim hoc uerbo uti) quæ est senatus promulgatione decreta, aliquid uirium non modo in senatus foro, sed etiam in ipso dei iudicio, nancisci uoluit. In quo sane locupletior non esset exquirendus auctor, nisi in eum directis contis Aureolus, & Durandus tanq; uelites decurrerent. Itaq; ob eam causam Christi diuorūq; litatum quasi. R. P. ararium quoddam dicemus. In quod tanq; in urnam generatim quisq; usq; eo uectigal iniiciat, quoad expleatur. nec tamen expletam futurā dicimus, nisi in busto deflagati, & cinefacti mundi, ex quo tam multiplicē indulgendi facultatē oriri uolumus. Sed multi Theologorū tunicati, qui uelut mirmillones, aut thraces in uulgi cœtu gladiatoria spectacula ædunt, hoc indulgentiæ munus, tanq; inutile explo dunt, affirmantes inutilem muneralem ambitū uideri. Atqui cum in hoc genere spiritus bona, ob externa dari dicant, quo scilicet in fanis aut ualitudinarijs publicis cōstruendis profundantur, cumq; eam permutatiōē, muneralem ambitū esse opinentur, fatendum esse uolunt, id indulgentiæ auctoramentum inutile uideri. Quibus sane respōderi debet, nullo modo spiritus bona, ob externa, nisi ex aduentitio dari. nam cum ob delubra, aut ualitudinaria cōstruenda tribuuntur, nō ob id dari dicimus, ut in ijs habeant aliquē sistendi locum, sed ob comitantē manantēq; spiritus utilitatē dari. ex quo haud sane ob externa dari affirmam⁹, nisi quatenus ad spiritus bona prætexunt. Atq; etiā plariq; hominē ob multæ nexum, a gloria adipiscenda reprimi, & retardari uolunt. Sed si indulgentiæ auctoramentum tantidem ualiturū dicatur, quanti feratur, per facile posse hominē affirmat, si indulgētiæ gyro decurrat, temporaria mulcta liberari. ex quo perspicuum uideri, hominē cæteris reiectis adiumentis, in hoc unum munus incumbere debere. Quibus a dynastis nostris responderi solet, q; quancq; uehemēter hoc indulgentiæ auctoramentum ad mulctæ liberationē ualiturū dicatur, uehementius tamen quædam persolutionis genera, ob essentia præmiū mereri, quod longe sit tēporariæ mulctæ liberatione præstantius. Sed maxime in controuersiam & disceptationem cadit, num consentaneum sit probos quosdam manes, cum e corpore excesserint, apud expiatiorem Orcum mulctari. Nonnullis enim uisum est, nullum tam nefarium scelus inueniri, quin possit mulctarum perpeffione in uita expiari, modo mulcta æquo animo perferat. atqui cum mors summa mulctarum carnificina sit, in promptu esse pœnitentem perferentemq; constanter morte expiari posse. Qui autē ne in festinationibus quidē quicq; de passuū tarditate remittit, per facile respōdēt læthi naturæ mulctam, haud ob patrata actu

De indulgentijs.
Opinio fancti Thomæ.

Aureolus.
Durandus.

Quidam putauerūt simoniam.
Bona spiritalia pro tēporalibus.

Opinio erronea.

Opinio catholica.

Num debeāt purgari in purgatorio.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESI

An sit loc^o de
terminat^o pur
gatorij.
Vgo de sc^o
Victore.
Descriptio
purgatorij.

Aniæ sancto
rum patrū &
pphetarū.

crimina facere posse satis quandoquidē sit homini ob originis malum constitu-
ta. quācūq; haud negent vi illatam necem, quæ dei spe & nomine constanter perfe-
ratur, concreta eluere scelera posse. Ex quo causa inquirendi datur, num expiabi-
lium maniū sit quidā certus receptator locus. Vgo em̄ Victorius, affluens & lo-
cuples theologus, negat ullum certum expiatorium esse locum, affirmans in eisdem
locis mulctari manes, quibus sit culpa contracta. Maior autē pars eo delabit, ut
Ditis antrū uelit in quatuor distributū esse partes. nā imis sedibus animas actu
pollutas ob patrata scelera plecti dicunt. alteram esse in qua originis tabe inqui-
nati cruciētur. tertium tartareū esse locum Riccardus Villa opinatur, quo sublimes
aniæ, hærētes criminū sordes eiiciant. quācūq; q̄sdam manes alibi labes eluere pos-
se dicat, quo scilicet quarundā rerū indices & quasi internuntij sint, hominesq; ad
inferias, & parentalia suffragandiq; studia impellant, ac in perferendo, sensili ali-
qua noticia ratum dei ultoris æquilibriū ostendant. Quartū uero modo anima-
bus uacuum esse uult, quo Heroum, & uatum manes subsedis dicantur.

DE SACRAMENTO EXTRE- MÆ VNCTIONIS.

DISTINCTIO QVARTA.

Christus infi-
luit omnia sa-
cramenta.
Sctūs Tho.

Durandus.

Petrus de pa-
lude.
Sctūs Tho.

Latic^o nō pōt
cōferre hoc sa-
cramētū, nec
diaconus.

C quatuor his generibus sacrorū, quinta adiungitur extrema perun-
ctio. Quo in genere multorū sententia est, haud id lustrale sacrum a
Christo, sed a pedissequis discipulis fuisse latū. quam obrē nonnulli
om̄ia sacrorū genera a Christo cōstituta dicūt, sed quædā ex hijs ab
eo lata, quorūdā uero lationē alumnis reseruatā fuisse. cui quidē sententiæ ex par-
te magna diuus Thomas assentitur. Sed incidit contentio, num eiusmodi sacri fi-
nitima materies oleū dicat, quod pontifices sacrificio certo cōsecrarint. Durandus
enim argutiæ auceps, spinosiora argumēta nectit, quibus probare conat^r haud
eiusmodi sacri materiem oleum a Pont. consecratū esse oportere. quandoquidē
Christum nullo corporeo olei perfusu usum dicat. quæ sane argumentorū gene-
ra prædare a Petro Paludensi retexuntur, qui nunc in magno theologorū thea-
tro sessum recipitur. Sed interiectus est moderator diuus Thomas, qui perinde
id sacrum in lustrali illitu, ut baptisma in laticis aspersione, consistere arbitratur,
eiusq; materiem, oleū cōsecratū esse censet. Et propterea in eam sententiā itur, ut
eiusmodi sacri princeps effectus criminū liberatio uocet, ex quo id primo ad in-
fidentiū scelerū ægritudinē sanandā institutū putatur, q̄ spiritus quædam sana-
tio dicatur. Itaq; ob eam causam haud id contra eas defectiones adhiberi affir-
mamus, quibus spiritus uita adimatur, quēadmodum contra originis, & capita-
le malum, sed contra eas defectiones dari, quibus homines spirit^o ægritudine op-
primantur, hebetēturq; ad gloriæ actum nanciscendū. quod quidem haud quic-
q; aliud iure dici possit q̄ imbecillitas eneruata, siue socors, & inepta quædā he-
betatio, quæ hominibus ob crimen actu patratum, originisq; tabem relinquat,
contra quæ mala homines hoc lustrali sacro muniantur. Quamobrem senatus
cōsulto cauetur, nequis profanus, aut minister flamen, qui a græcis Diaconus no

minatur, illinendi facultatem usurpet, neue etiam infani illinatur, nisi qui stolidè amentes sint, quiq; interposito spatio ita resipiscant, ut sentiant ui sacri, scelerum uestigia dilui eodemq; modo infantes repelluntur, qui nondū sint uim, præstantiamq; intelligendi consecuti, quiq; ut prædare ait Riccardus, nōdum ignoscibili tabe inquinantur. cuius quidē mali liberationē in eiusmodi sacro unam e multis antesignanam & principem esse opinatur. Atq; illud etiam sancitū est, ne ualentibus aut in quocunq; ægritudinum genere, adhibeatur. quādoquidem id sacrum extimū dicatur, quod senatus adhibeat, homines præparans, & perpoliens ad gloriam. et propterea eos tantum illinendos esse dicimus, qui in ipso sint uitæ excessu constituti. In quo etiam intelligendum est, omnes corporis partes illiniri nō placere, cū id sacrum curatio quædā dicatur, corporisq; curatio haud cunctis corporis partibus, sed morborū tantum fibris medicamenta adhibeat. Cū autē omnis nostra notio a sensibus oriatur, ubi facinorū scelerumq; ortū esse dicim⁹, ibi hoc lustrale perunctionis fomentū esse uolum⁹, ob eamq; causam a flamine sensuum sedes obliniri.

Infani nō debent ungi.

Riccardus de media uilla.

Sani non debent ungi nec pueri.

Totū corpus nō debet ungi. Sensuum! loca debent ungi.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

DISTINCTIO QVARTA.

ITaq; quoniā cuncta sacrorū genera persequimur, restare deinceps uidetur, ut de ordinis sacro dicatur. In quo quidem fateri cogimur opificem, & effectore mundi deum, opera ad sui simulacrum ædere uoluisse ut absoluerentur. Quāobrem ne eiusmodi decori species senatui deesset, eam est in ordines, tanq; in membrorū quædā genera partitus, ut essent qui stata sacra obirent, eaq; more rituq; cæteris præberent. Ex quo prædare dux sententiarū ait, ordinis sacrum, signum quoddā esse senatus, quo spirit⁹ imperiū initiato tribuatur. Quā quidem definitionē diuus Thomas maxime probat, affirmans mirifice ordini cōsentaneam uideri, quatenus scilicet senatus sacre dicatur. Sed in eadem curuli sella confessor Scotus, negat eiusmodi sacrum spiritus imperium ad actum quempiam in senatu nancisci. cum quo ab Aquinatib⁹ summa contentione pugnatur. in qua quidem re utrumuis cōcedi potest. Sed nata controuersia est, utrum in eo qui in ordines cooptetur, uitæ sit flagitanda probitas. in quam sane quæstionē multi cum arcessuntur, negligenter ut sunt amicti prodeūt. Itaq; quempiā ob sacrorū partitionē initiari dicunt. sed cum sacra affirmant æque p̄bos ac improbos dispertiri posse, facile intellectu esse, uitæ nō esse postulandā probitatē. Quibus responderi debet, in quocūq; sacrorū ordine, dū quis cæteris dux constituitur, eum in quocunq; genere impudenter delinquere, si modo cū capitalis facinoris morsu initiet. ob eamq; causam in ordinum genere, edicti non sacri necessitate, uitæ integritatem flagitari. Cui quidem sententiæ ita sunt nonnulli assensi, ut initiatum tamen censeant, legis cōmentariorumq; sacrorum gnarum esse oportere. siquidem cum legis peritum esse debere opinantur, cui⁹ ex ore, ius fasq; religiōis haurit. Atq; cū lex diuo Matthæo auctore, ex flaminis ore hauriēda sit, in promptu esse, flaminē legis debere nauiter eē peritū. Nos v̄o in quocūq; hoūm actu, si ad ratā ordinis mētionē referamur, rōnis amissim esse

Magister sententiarū.

Sctūs Tho.

Scotus. Thomistæ.

An bonitas in sacerdote requiratur.

Sctūs matth.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII

Quot sint or-
dines.
Opinio quo-
rundā de nu-
mero ordinū
Hostiarius.
Psalmista.
Lector Exor-
cista.
Acolythus.
Subdiaconus.
Diaconus.
Sacerdos.
Episcopus.

Officiū Dia-
coni.
Officiū sub-
diaconi.
Officiū Aco-
lythi.
Hostiarij offi-
cium.
Cōtra immū-
dos.

Officiū lecto-
ris.

Officiū exor-
cistæ.

Bacalarj.

An solus epi-
scopus possit
ordinare.
Riccardus.

Aristote. pri-
mo ethicorū
Confirmatio
p̄tinet ad epi-
scopum.

Num ep̄scopu
reticus possit
ordinare.

oportere dicemus. quo constituto, fatendum esse affirmamus, flaminem quo ordinum munia exequatur, tantū legis debere nosse, quantū sit ad eius ordinis actum ineundum satis. Sed permagni refert, quot ordinum genera numerētur. Plarūq; enim quibus est inter theologos eruditos locus, multū negotij sibi cōtra hunt, dum nominatim ianitorem, uaticiniorū præcentorē, anagnosten, exorcistā hypodiamonem, acolythum, diaconum, & pontificē in ordinū uarietate recēsent. At sententiarū principi syncero, & grandi theologo, septem ordinū genera esse placet, quod idem diuo Thomæ placere sensi, eiq; maxime Riccardus assentitur, quē in summis theologis habitum uidemus. Idq; etiam ratione probatur, nam cum eiusmodi sacrum ob eucharistiæ statutum sacrificiū, inuentū dicatur, abesse non potest quin ministri quoq; ædesq; sacrentur. Quæ quidem sacratio, ordinis sacrum nominatur, quæq; uim obtinet eiusmodi eucharistiæ conficiendi sacri, ministrosq; initiandi candidatos. Eius autem muneris est descriptio duplex. siq; dem sacratio ad flaminem, obsequiū autē ad ministrū pertinet. Itaq; diaconi p̄priū munus est ad parationē, nō ad sacrationem litanti flamini suppeditare. Hypodiamoni autē certum est, & definitū ius, cum litatur, libum in poculis, & donaria aris inferre. similisq; est prope Acolythi descriptio, qui libū offert, ac uinariū simpuium, gutturniumq; aquariū preparat ad sacrum. At obsequiū quod ad libantiū cultum flagitatur, rectissime contra tabificos inquinatosq; institutū putatur. Quorū quidem triplex est genus, unum quod inficanti perfidia ad credendum obcalluit, cui generi quoniā ita interdictum est, ut nō modo eorū cōgressus, sermonesq; uitētur, sed etiā a delubri aditu arceant, ob eam causam ianitores opponuntur. Alterū genus est eorū, qui quāq; uehemēter credendi studio flagrēt, adiumentis tamē, instrumentisq; credēdi carent. Itaq; ob id anagnostæ, instituediq; magistri adhibentur, quorum traditione ad credendi studium instituuntur. Tertiū genus eorum est qui fidenter & plane bene instituti sūt, sed carnificis dæmonis nexu obstricti tenentur, contra quos armatus exorcista prodit, qui uincula fando dissoluit, inquilinumq; dæmonē ex aliena domo deturbat. Atq; etiā idem de initiantiū potestate perquiritur. Plarūq; enim qui nōdum latū clauum in Theologia sumpserunt, negant, ad solum pōtificem initiandi munus pertinere, propterea q; dum sacerdotijs comitijs candidatus flamen initiatur, nō modo a pōtifice, sed etiam a flaminum collegio manu attingitur, ex quo intelligi dicūt, haud soli pontifici ius initiandi dari. Sed præsto est prædatus auctor Riccardus qui pontificis manus coniectum, initiandi ius habere confirmat, flaminum autē iniectum, sodalitatē, consociatamq; concordiam indicare. Quo loco haud seōdicimus pontificis potestatem, ac politicam, in inferiori ordine uersari, quæ ut ait Aristoteles inferiori generi præscribit uiuendi modum, quomodo scilicet quisq; quousq; & quas uitæ actiones persequi debeat. Qua similitudine, pontificis permagni interesse affirmamus, quosdam ad sacra cōficiunda adhibere, in quos ius cōfirmandi nanciscat. quod cū ita sit, intelligi etiā debet, ius ei in assisterio uirginū initiandarū dari. Ob eāq; causam cōtētio accidit, num pōtifex qui in hæreseos latrina cōnū uoluntatu colligat, ius initiandi nanciscatur. Multi deum dicunt

principem esse initiandi causam, iniciantem autē uim instrumenti consequi. At qui cū instrumenti uis feriata consistat, nisi principi agitatori anectatur, persuasum esse uolunt, pontificē nullo modo ius cooptandi consequi, nisi in initiando auctori rerū deo copuletur. At cum perduellionem pontificē deo negent in initiando iugari, concedi necesse esse affirmant, eū initiandi ius nullo modo consequi. Quod dissectum argumēti genus, Riccardus celerius gypso agglutinari putat, si arctius ratione astringatur, quæraturnq; utrum perduelliones pontifices ad senatus præscriptum initiati sint. si initiatos fuisse negent, per facile respondet eos nec pontifices debere dici, nec nancisci ius initiandi. si autem initiati dicantur, cōsentaneū esse eos pontifices noīari. sed ijs muneris potestātē ademptā esse factur. quandoquidē eiusmodi perduellionum generi, ita pontificia execratione interdicitur, ut ijs omnis muneris potestas adimatur. quod cum ita sit, effici dicit eos nullum nancisci initiandi ius. Ex quo est data causa cur nonnulli pontificē perduellionem si postliminio redierit, in collegium recipi iterum debere negent. Id si ita est, fatendum esse, his nullo modo adimi initiandi ius. Diuus autē Thomas permagni æstimans quorsum euasurus sit, haud his ius iniādi, sed gratiā adimit. idq; non infirmitate sacri, sed candidatorū scelere, accidere opinatur, qui senatus iniussu initiari uolunt. Eodemq; modo de exauctoratorū genere disputatur. Quāq; interim de munerali ambitu, quam simoniam uocant nascitur certamen, inquiturq; primo, num qui eiusmodi ambitus postulantur, exleges nominandi sint. Quibusdam enim placet eiusmodi ambitum ignoratione excusari. quandoquidem accidere posse dicant, ut quis inscius initietur, ambituq; obrepit ad ordines, qui exlex nullo modo nominandus sit. Contra quos Riccardus ex subsellijs in rostra descendit affirmans omnino eum exlegem debere putari. quādoquidem ita sancitum sit, ne quis qui muneralis ambitus postuletur Pont. Max. iniussu, aut sine cōsignatis diplomatib; initiari possit. quāq; id intelligi debere opinatur, si sciens pepigerit, ob idq; nummos persoluerit. propterea q; si eo imprudente nomina facta sunt, ut initiaret, quāq; ordine & munijs abire cogat quoad id Pont. Max. instauratitia uenia ratum habeatur, negat tamē eum exlegem debere credi.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

DISTINCTIO SEXTA.

Nunc autē erit de cōiugij sacro proprius disputandi locus. In q; pleriq; qui se in theologia tāq; in armilustrio ostendūt, id ius naturale esse uolūt, qd' cūctis generatim animantibus, naturæ cōmunitate inserit. At qui cū in cæteris cōiunctio sine cōiugali toro cernat, negāt cōiugij debere naturale dici. Nos autē quippiā naturale bipertito metimur. nā quippiā ex principioꝝ genere, naturæ necessitate ortū esse affirmam; quēadmodū ignē dicim; supera suapte natura capeffere. ex q; genere nec cōnubiū, nec id qdē qd' libera optione cumulatur, naturale dici uolumus. Alio uero modo quippiā naturale expendimus, ad quod appetendū natura moueat. quod quidē intermediā anīæ optione expletur, ut act; naturales noīant. ex q; genere probam; cōnubiū

Opinio Riccardi.

An ep̄s recōciliatus possit ordinare. Opinio facti Thomæ.

Degradati. An simonia ppter ignorātiā excuset.

An incurrat irregularitatē Opinio Riccardi.

Simoniacus ignorans, an possit sine dispensatiōe ordinari.

Vtrum matrimonij sit naturale.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII .

Aristoteles. naturale dici quandoquidē ad id naturæ ratio, cum appetitione moueatur, pro
 creandi causa. Ex quo prædare Aristoteles liberos a parentibus tria bonorū ge
 nera arripere opinatur. quæ ortum, uictum, ac disciplinam nominat. Nec enim
 liberi a parentibus, ali instruiq; poterant, nisi esset quoddam certum parentum
 circumscriptū genus, quod haud sane accidere posse manifestum est, nisi quidā
 certus connubiorū nexus circumscriberet. Atq; etiā naturæ ratio impellit, ut ho
 mines societatem colere inter se & in cōtubernio uiuere uelint. quandoquidem
 haud sibi quisq; cuncta suppeditet, quæ ad uitæ degendæ rationē flagitant. Cū
 autē duplex sit natura generis humani, cumq; earū rerū quæ uitæ desunt, quæ
 dam ad uiri, quædam ad mulieris genus pertineant, sic est natura comparatū, ut
 mares cum sceminis copulatione quadam cōiungantur, quæ (ut ait Aristoteles)
 connubium maritale dicatur. Quancq; maxime in contentionē adducitur, num
 coniugium sit in ipso sacrorū genere numerandum. In quam quæstionē Duran
 dus esset chirographis ob signatis accersendus, q; aliquandiu in ea sententia con
 stiterit, ut ostendere uellet haud iure connubium dici debere sacrum. sed cum ui
 deret omniū prope theologorū dimicationē sibi esse subeundam, ne de senatus
 curriculo deflectere uideret, hac est præcauēte flexus solertia sic usus. Siquidem
 cum cōnubiū in sacrorū genera referret, negandi tamē ansam quandā relinquit,
 cum cōfirmat uniuocum esse cum cæteris. Quod quidem argumēti genus, tanq;
 puluis in eum ipsum refundit, qui excitauit. nam eodē prope modo probari pos
 set nullū sacrū uniuocū esse cum cæteris, quandoquidē per facile iudiciū sit, nullū
 inueniri sacrū, quod nō quippiā propriū nanciscat, quo discrepat a cæteris. Itaq;
 iure in hoc Capreolus cachinnū tollit, dum eius dialecticē exiguo Parisij pon
 ticulo confert. Sed intelligendū quoq; est, num ex connubio gratia nascat. idem
 Durandus in eiusmodi disceptatione dicit, aliud pōtificialiū legum gnaris, aliud
 theologorū principibus uideri solere. nam ijs qui pontificum edicta, ad senatus
 præscriptū syllabatim explicant, negat uisum esse ex connubio gratiā oriri. quan
 doquidem affirmēt ad sponsalia precij pactionē accedere, in cæteris autē sacrorū
 generibus ex quib; gratia nascat, pacisci, aut noia facere, fas esse negent. Quorū
 quidē sententiā, cum uelut Vaticanū obeliscū admiret, eorūq; dicat præscripta,
 æditaq; oracula in eiusmodi causa, non modo senatus cōsulto, sed etiā uicatim a
 flaminib; paganis rata haberi, quorū maxime intersit scire quid sanciat senat;
 nullo modo sibi interdictū putat, ne eorū sententiæ nomē suū ascribat. Cui festi
 ne occurrit tota illa Durandomastix cohors, quæ affirmat pontificalium legum
 gnaros si temere in theologiciū fundum irruant, nihilo certius se scire explicare,
 ac theologos iuris rudes, si ex iure manu cōsertum uocent. in quo prædare illud
 Apellæum usurpant, ne scilicet sutor supra crepidam dijudicet. Nos autē connu
 bium non modo sacrū, sed etiā naturæ munus esse uolumus. Itaq; ob eam partē
 qua sacrū nominat, cum in senatus partitione cōsistat, haud dicimus in emptio
 ne, aut licitatione uersari. quandoquidē sit promulgatio lata, ut si quis ob spon
 salia sacra pecuniā acceperit, nō modo repetundarū, sed etiā muneris ambitus
 postuletur, senatusq; censura plectatur. At ob eam partem qua naturæ munus

*Aristoteles
viiij. Ethico.*

Durandus.

*Contra Du
randum.*

Capreolus.

*Opinio Du
randi.
Canonistæ.
Theologi.
Vtrū in ma
trimonio cō
ferat gratia.*

*Præbyteri
parochiarū
ruralium.
Contra Du
randum.*

nominatur, haud quāq; in cōnubijs de paciscendo, aut de pecunijs capiūdis cautum esse dicimus. Sed in hac quæstione permultū interest, utrū coniugium boni quippiam nāciscatur, quo excusari posse uideatur. Hoc loco illud natū est, quod diuus Thomas arbitratur, ut sapientem dicat sine hostimēto æqualiū, aut ingētorum bonorū, iacturam nō laturū. Ex quo cuiuspiam selectionē, cui damnum adhærescat, boni cuiuspiam accessiōe egere opinatur, cuius hostimento ornetur, ad ratamq; ordinis mentionē reuocetur. At cum in nuptialibus facibus detrimētum nascatur, propterea q; ita ratio ueneria uoluptate elidatur, ut haud inde quippiam (ut ait Aristoteles) intelligendo cōplectat, ob eam causam connubijs selectionem ad ratam ordinis mentionē reuocari posse negat, sine cuiuspiam boni hostimento, quo maxime cōiugium ornetur. quibus quidē generibus bonorū, connubia excoli, & excusari arbitratur. Cum quo maxime congregitur acerrim⁹ gladiator Scotus, affirmans haud connubio ob rationis iacturam quādā bonorū genera contingere, quibus ueneris actus excusetur. Cuius sententiæ est astipulatrix incredibilis Scoteorū multitudo. quāq; ipse diuus Thomas ut music⁹ inter obstrepentium uoces, nihilo minus recte canit. Atq; item dubitatur, utrū spōsaliū ius, rite futuri connubijs uadimonium dicatur. Nobis enim ex consensu futurum pollicente, haud quidem connubium, sed connubijs sponsionē oriri placet, quæ sponsalia dicantur. Duplex est autē spōsaliū genus, unum simplex, Alterum circūscriptū. Simplex enim in quatuor genera distribuitur. nam & nudum quoddam sponsionis genus nominatur, cū utrinq; dicitur, Ego te coniugē despondeo. alterum in quo dotale symbolum, siue *ἀποβάσις* ut græci dicunt, aut qd tale præ manu datur. tertium quo pronubus anulus coniugalia auspicia cōtinet. quartum, quod iureiurando confirmatur. At cum sponsio circūscribitur, tum sūt pactionum genera distinguenda. propterea q; aut honestum est pactionis genus, aut turpe. Honestum em̄ nequitur hoc modo. si. P. Cethegus pepigerit se Fabiam ducturum modo parentibus libuerit. At turpe pactionis genus bipertitū est, ut si. Q. Cæcilius dicat se Posthumiā ductū ire, si ueneficijs fæcunditati offecerit. uel si sponsionem faciat cum Gellia Seruilius, si ad furta, & peculatum adiutrix fuerit. Rursusq; ex eo genere certatio nascitur, an tacito consensu, connubijs iura obstringantur. nam multi hac etiam recentiori expolitione tolerabiles theologi, connubium mutuo consensu cōtineri uolunt, quod uerbis aut signis quibusdam constare uideatur. ob eamq; causam mutos etiam, & elingues coniugio colligari posse dicunt. Quorum e numero magnus & nobilis auctor Riccardus eos etiam absentes, qui ne de facie quidē inter se norint, utrorūq; nomine, aut ex chirographo iugari posse censet. Sed omissa cōsensuum dissimilitudine, de his quæ connubia impediunt dicendum erit. Itaq; intelligendum est, errore connubia impediti. eius autem genus in quatuor est partes distributum. quarum una ab homine, altera ex fortuna, tertia ex conditione, quarta ex pœotete elicitur. Ab homine enim ducitur hoc modo. si Fabia agit ex sponso, quādo scilicet se putat. Q. Cæcilio nupsisse, qui sit repertus Cethegus. a fortuna, si quem Cræsum opinaretur, Codrum esse intelligat. a conditione, si pro ingenio seruū esse sentiat. a pœo-

Opinio sancti Thomæ.

Opinio scotti.

Scotistæ.

Sponsalia.

Sponsionis absolute quatuor genera.

De consensu.

Muti possunt contrahere. Riccardus.

De impedimentis matrimonij.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII,

De seruis. tete, si quem probum crederet, improbum cognouerit. Quo loco dicimus mancipia, ergastulaque uenalia, coniugio implicari nequire, propterea quod sponsaliorum ius, unum alteri ad ares alienum persoluendum astringit. cum autem is qui astringit nullo modo soluendo sit, per facile intelligi potest, hac ignoratione proposita ius sponsaliorum dissolui. Eadem ratio est habenda uoti, in quo diu Thomae uisum est, duplex esse uoti genus, unum simplex, alterum, quod rite in sacerdotibus comitijs a candidatis fiat. In quorum altero conubium futurum, non ob signatum dissolui, in altero utrumque dirimi opinatur. ubi magna est ei cum Scoto contentio. Quo circa data est causa indagandi, an is qui rite in comitijs candidatus uouerit, Pont. Max. recuperatoria uenia liberari possit. cuius quidem loci multa sunt a Petro Pauludensi, a Durando, & Aureolo disputata neruosius maximeque eius quaestionis genus persequitur, ex theologorum omnium consurrectione notus Albertus. quem locum uberius complectemur, cum separatim de Pont. Max. potestate dicemus. Nunc autem uidendum est, qua nam propinquorum colligatione connubia impediri dicantur. Nihil est enim peruersius, & quod magis a ratione desciscat, quam filiam sociam cum parente iugari, cui sit subiecta lege naturae, quandoquidem ab eo uelut a seminario dimanet. ob eamque causam naturae lege, sunt parentum coniugia sublata. At caelesti iure praescriptum est, nequa primi, aut secundi limitis necessitudo attingatur. idque ob eam causam factum est, ut libidinum occasio tollatur. quandoquidem eiusmodi propinquorum genus in contubernio uiuat, in quo lena insidiatrix Venus, amatorumque uirus excitetur. Sed senatus consulto, tertia, quartaque limitum propinquitas, tamquam incesta adimitur. propterea quod usque eo recte naturalis necessitudinis nexus obstringatur. At post eam necessitudinum decretam metam, libera promiscua connubia, ad euanescentem amorem reuocandum fieri posse uoluit. Eodemque prope modo de consobrinorum, sobrinorumque colligatione distinguit. Atque huic etiam generi finitimus est de adoptione locus, cuius interuentu coniugia impediri dicimus. Nihilominus secius de impuberibus, de amantibus, de ueneficijs, atque de incestis disputatur. Sed maxime hoc loco quaeritur, an in uxoria actione ob mœchatum, uir uxori repudium remittere possit. Nostris autem placet septem excipi genera debere, quibus ob adulterij probrum, minime uxori repudium remittere liceat. nam si uir pellicatus postuletur, aut si coniugem ad mœchandam impulerit, fieri nullo modo potest, quin uxori talio, actioque uxoria detur. Nec etiam quicquam est causae, cur uxori repudij multa irrogetur, si quando satis de uiri nece liquet, alteri nubat. ac ne illud quidem ei obfuerit, si uis illata sit, aut dolose uiri nomine attrectata fuerit. nec multo sane secus agendum erit, si uir post probrum uxorem attrectarit. Ex quo nihil est etiam cur modo de eorum genere dicatur, qui in haereseos caeno ob signatis sponsaliorum tabellis, uxoribus repudia remisissent. Copiose enim & cumulate haec nostri aperiant. nam non modo de secubatione & caelibatu, sed etiam de aere alieni persolutione, uberrime perquirunt, quando scilicet & quomodo ares dissolutum esse intelligatur.

**De uoto
opinio sancti
Thomae.**

Scotus.

**Petrus de palu
de.
Durandus.
Aureolus.
Albertus mag.**

**De consanguini
tate.**

**Ius naturale.
Ius diuinum.**

**Ius Canonici
cum.**

**Post quartum
gradum non di
spensatur.
Adoptio im
pedit matri
monium.**

**Quando non
potest repudiari
uxor,
Septem casus.**

DE RESVRRECTIONE.

DISTINCTIO SEPTIMA.

Aptum est autem quemadmodum homines a culpæ noxa uindicarent. Deinceps dicendum est, quemadmodum in reuiuiscendo pœnæ interitū liberentur. Itaque inquirendum est primū, nuncubi sit animarum receptator locus. Plurimique enim contractius urgent hoc modo.

Anima sine corpore haud corporea loca petit. atqui anima seiuncta, corpore uacat. nulla ergo ei debet ascribi receptatrix sedes. Nos autē quācūq; dicamus spiritus naturas a corporum concretionē seuocari, res tamen corporeas affirmam⁹ a deo intermedia spiritus natura regi, ob eamq; causam in spiritus corporumq; natura cognationem, conspirationemq; quandam, quā græci sympathiam uocāt uersari uolumus, ut sublimioribus naturis præstantiora quædā corporū genera illustrentur, quod priscum philosophorum genus fecisse scimus, qui sunt orbium ordinem cœlitū natura dimensī. Nam quācūq; e corpore excedentibus animab⁹, nullum sit tributum corpus, quædā tamen his corporeorū locorū genera, liminum cognatione statuuntur, in quibus tanq; in loco uersant, quatenus scilicet res corporeæ in loco uersari dicantur. Itaque quemadmodū in corporib⁹ quædā deorsum suo pte pondere feruntur, quædam superiora capeſſunt, qui locus utrorumq; agitationis finis dicatur, sic his loci genus præmij aut multæ congruentia decernit quod earum actionis finis dicatur. itaque non sine causa uolumus animā tartarū, aut cœlum quasi domiciliū capeſſere. Atq; ex hoc etiam disputatio ducitur, an in anima excessu uitæ, actus sensilis potentia resideant. Multi enim censere Augustinum uolunt in eo qui est de spiritu liber, animam cum e corpore excesserit, ex opinione, iracundia, & appetentia aut lætandum effuse exultare, aut ad dolendum languide demitti. atqui cum hæc genera sensiles uires esse intelligant, cōstare inter omnes dicunt, animam corpore uacantem sensilibus uiribus affici, ac in quodam actus genere uersari. Sed præsto adest tenebrarū laterna diuus Thomas, qui illum librum insititium esse arbitratur. Nos autem dicimus quibusdam uideri solere actuum sensiliū uirium duplex esse genus, quorum quosdā extrinsecus ab anima agitari, quos negant animæ elapsæ residere. quosdam autem interiores quibus per se anima fungatur, omnino residere opinantur. quod quidē a Platone manauit. nam Plato ut diximus animā corpori, ut nauī nautam annexit. in quo ut claudicans & uatraz ab Aristotele uexatur, qui ostēdit animā nec sibi motum afferre, nec ab his quidem munijs moueri, qui cernendi, sentiendi, & id genus sint, quatenus scilicet munia illa motus tantum annexi dicantur. ex quo intelligi maxime potest, animæ, cum e corpore excesserit, sensilium uirium actus nullo modo residere. Contra quem Platoniorū omniū tācūq; auium cōtra uulpē cōmune est bellum. maximeq; hoc uulnus acu suere conatur Macrobius, nequæ cicatrix in Platonis uultu resideat. Atq; hoc loco eadem est inferiarum habendatio. In q̄ quidē constituendum est charitatis colligatiōe, quod sit arctissimum uinculum Senatus, non modo uiuos, sed etiam eos qui e uita migrarint deuinciri. in primisq; intelligendum, malorū etiam parentalia opitulari mortuis. Sed

Vtrū anima se/parata, habeat receptaculū.

Vtrū act⁹ potentiarū sensitiuarū remaneant.

Sctūs Tho.

Plato. Aristotele. in. ij. de anima.

Macrobius. De suffragijs mortuorū.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESI

Traianus.
Sctus Greg.

Porrethan.
Origenes.

Alia opinio.

De signis iur-
dicij.
Opinio scti
Thomæ.

Riccardus.

De defectio-
nibus solis &
lunæ.

doctorum hominum est adiecta contentio, num damnatis piacularia suffragia opitulentur. Plæriq; enim Traianum Cæsarem a diuo Gregorio herebi pœna liberatum uolunt. At cum perspicuum sit diu eū apud Orcum fuisse, in promptu esse dicunt, reis in herebo parentalia suffragari posse, in qua quidem causa aliud diuo Thomæ, aliud alijs uisum esse scio. diuus enim Thomas qui ut in pictura Apelles præclare sentit quid sit in dicendo satis, probabilius uideri dicit Traianum diui Gregorij piaculari suffragatione reuixisse, uimq; gratuitam consecutum, qua a pœna scelerumq; nexu liberaretur. itaq; placet illi præfiniti temporis mulctam esse irrogatam. alij autem qui uel a Porrethano, uel ab Origenis familia manarunt, nullo modo existimant Traiani animam mulctæ noxa liberatam fuisse, sed animaduersionis, uexationisq; iustitium, ad iudicij præstitutâ diem indictum esse uolunt. Quibusdam etiam uideri solet ante mundi funus, parentalia reis opitulari posse. Nonnulli scelerum genera partitione seiungunt, suffragationisq; accessione pœnam tolli putant. Multi inferias non quidem leuationem, aut detractionem mulctæ, sed dolorum solatia, & fomenta afferre opinantur. in eoq; æstuantis geruli similitudinem adiungunt, qui uideatur pressu ponderum, ad facilius ferendum leuari, si laticis aspersione suffundatur, quâq; nihil sit ex pondere detractum. Cum quibus quidem omnibus multo melius actum esse diceretur, si minus ingenia exacuissent, ut quædã arborū genera meliora sunt neglecta q̄ culta. Nos autem munitiorem ad uerū ingrediemur uiam, si negauerim⁹ reis in Ditis antro funebria iusta suffragari. quandoquidem satis perspicuū sit haud senatum pro reis apud tartarū parentare. Sed omissis suffragationum omnium generibus, quibus theologorum personant scholæ, perquirendum quidem est de ostentis, quæ sententiæ dicundæ tempus antegressura dicatur. diuus em̄ Thomas qui præter ceteros, omnem hunc illustrauit iuris dicūdi locū, affirmat Christum splendidissima specie in mundi rostra descensurum, ne auctoritas censori desit. ex quo intelligi, fore ut uocationis ius, quædam insignium genera uelut fascis, antecedant, quæ homines ad parendum impellant. ob eamq; causam quædam ostēta diei dictionē antegressura opinatur. Sed quæ nam sint prodigiorū genera futura, haud facile prælagiri posse censet. quod uideo placuisse Riccardo, qui negat illa quindecim ostentorū genera, quæ Iudeorū monimētis decantent ad ueritatis similitudinē accedere. Itaq; non sine causa separatim quæri solet, an in imo sæculi calce, sint solis lunæq; deliquia futura. Nos enim id bipertito metimur. siquidem id aut accessu dei, aut ante iuris dicundi tempus, fieri necesse dicimus. Si em̄ id eius interuentu fieri uolumus, fatendum erit id tum nō ademptione luminis, sed largioris lucis splendore perstringi debere. At si ante hoc euenturū dicemus, necessitas fateri coget, utrorūq; deliquia futura. quæ quidē si natura euentura dicerentur, intelligi posset, ea tum in prodigiorum genere numerari non debere. quandoquidem satis notū sit, multa sæpe eiusmodi genera, naturæ necessitate accidisse. Quare intelligendum est potius ea ad hominum metum, contra naturæ necessitatem euentura. Siquidem natura fieri nullo modo posset, ut utrorumq; simul deliquia futura dicerentur, cum naturalibus causis per-

spicuum sit, lunæ interpositu, solis eclipsim fieri & terræ obiectu occultari lunâ. Sed permagni refert, an aliqua sit mundi expiatio futura. Nos enim qui mundum hominum causa factum esse dicimus, fatendum esse uolumus, cum hominum corpora in gloriæ curriculo constiterint, cætera quoq; mundi corpora, in ab solutiorem speciem mutatum iri. Eodemq; modo indagamus, an euenturum sit, ut mundi expiatio ex igne nascatur. in quo docemus eam expiationem, in quinationem culpa contractam, concretionisq; labem eluturam, ad absolutio nemq; gloriæ futuram uiam. idq; ratione probatur. Nam cum ignis sit omni um primordiorum genere præstantior, germanissima gloriæ cognatione con iungitur, ut prædare in lucis candore patet. Atq; is quoq; non perinde ac ini tia cætera aduentitij cōcretionem recipit. propterea q; maxime ui agendi cietur. Quin etiã cum æther a domicilijs nostris longissime absit, intelligi facile debet, non æque ac cætera nobis uenire usu, ob eamq; causam, nec perinde item ut cæte ra inquinari. Ex quo illud etiã colligitur, q; mirificam uim in dilatando, partien do, & perpurgando nanciscit, ut in auri argentiq; bracteis facile perspici potest. Quare multi haud quidem pumili theologi, sed qui proceriorum comparatio ne decrescunt, non dum satis constituere possunt, an ex igneo elemento sit futu ra deflagratio. Ricardus enim in eam arcem cōfugit, ut cum olim cataclysmum, & eluuiōem aquei elementi fuisse confirmet, concedi sibi uelit, ut eodem prope modò, incendium ex igneo elemento futurum dicatur. in quo est ei a diuo Tho ma porrecta manus. At plæriq; argumētis cōfirmant elementum quod in æthe re sit, ex orbe suo ad mundi rogam defluxurum. delabendiq; modum auctu, & incremento metiuntur, quandoquidem ignis rei ad exardescendum aptæ adhæ rescens augeatur. idq; tum maxime euenturum putant, cum ignea uis reliquorū principatum nanciscetur. Quidam etiam qui in theologorum equirijs longius absunt ab ijs qui antegrediuntur, cō ab ijs qui subsequuntur, circa mediam fere regionem conglobationis radiorum ignem oriturum opinantur, quemadmo dum in flagrantibus speculis conglobari dicunt, speculorumq; uice cauas nubes futuras esse censent, quibus radiorum repercussus excitetur. Quæ quidem aspi dis latebra, facile a nobis detegetur, si effectus corporum cœlestium præfinitos status & aspectus sequi affirmetur. At si ex corporum cœlestium ui, ignem oritu rum dicatur, fateri erit etiã necesse, eius deflagrationis tempus a Chaldæis præ sagiri posse. quo quidem nihil longius a senatus sententia distat. Ita q; intelligen dum est ex ignei elemēti uisione, flagraturum mundum. Sed pertinere ad quæ stionem potest, an ignis sit omnia primordiorum genera consumpturus. Multi in initia rerum in materia mansura arbitrantur, sed in absoluteionem mutatum iri uolunt. ex quib⁹ aerem & terram naturæ formam habitura, Igni autem & aquæ naturæ defuturam formam dicunt, quandoquidem eam in cœli formam muta tum iri censeant. ac ita ignem, aerem, aquam, cœli nomen habitura opinantur. Quos quidem iure diuus Thomas ut anniculos infantes ludit, qui dum incita tius feruntur, suo pte pondere quo properant labuntur. Nam nec physicis ratio nibus probari posse dicit, inferiora corpora uim ad cœli formam nancisci. nec

De purgatio
ne mundi.Vtrū purga
tio ex igni.Opinio Ric
cardi.

Diuus Tho.

Opinio quo
rundam.Opinio
aliorum.Vtrū ignis fu
turus sit con
sumptiu⁹ ele
mentorū om
nium.Opinio quo
rundam.

Diuus Tho.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII.

Verum ignis
exustus sit
electos.

Riccardus.

Rabbi
moses.

Riccardus.

Quorundā
opinio.

Aliorum
opinio.

item de senatus sentētia affirmandum esse absolutionē mundi, partiūq; integri-
tatem incolumem futurā. Quocirca multo tutius dicemus in natura esse rerum
primordia mansura. quæ tabe scelere hominum inuecta, expiatum iri cogantur.
Quo quidem cōstituto quæritur, an quempiam eorū qui in selectorū patriciatū
cōscribunt, sit expiaturus ignis. Auctore ad hanc rem uti possum Ricardo, qui
fore negat ut ignis quempiam ex selectorū genere exurat, cui nihil sit expiabile
concretū. sed eos potius cessatione meatus interituros censet. Nam quanq; cœ-
lum cum moueri desierit, haud omnē uim suam amissurum opinetur. eam tamē
uim habiturū negat, quæ sit ad uitæ perennē propagationē apta. In quo Rabbi
Moses similitudinē inducit, qui æque uelit cœli meatus conuersione extincta, la-
befactari mundū, ac hominē corde a motu deserto, mori. quanq; ne hoc quidē
fatis a Ricardo cōceditur, qui negat meatus cessatione cœlestia corpora, aut pri-
mordia rerū eueri. Quibusdā etiā anteq; cœli cōuersio desinat, omne genus ho-
minum interiturū uidetur. idq; ante meatus uacationē ignescētis aeris flagrātia
euenturū, qua omne sit humanū periturū genus. Nonnullis quoq; placet, quos-
dam ex selectorū albo futuros, qui nondum uitæ uectigal pependerit, quorū
alios qui expiatione eguerint, igne expiatū iri. alios ne ustulandos quidem fore.
Nos prorsus intelligi uolumus duplex esse ignis futuri genus. unum quod ui na-
turæ nitatur. alterū quod quatenus iuris dicundi tempus antecesserit, dei instru-
mento sit in uindicando usurum. nam id quatenus ui sua cietur, perinde probos
ut improbos exustus dicimus. at id quatenus sit instrumentū futurū dissimili-
mo iure usurū esse uolumus. siquidē fontes ultoris ignis natura plectent. probi
autē quibus nihil sit expiabile concretū, sine dolore ad bustum agentur.

DE EADEM RESVRRECTIONE.

DISTINCTIO OCTAUA.

Platonici.

Aristoteles.

Ed ne quod huiusce quæstionis prætermittat genus, intelligendum
est maxime, an necessario sit humanorū corporum resurrectio futu-
ra. Inuenti enim multi sunt, qui quasi Platonici itineris orbitā seque-
rentur, omnē hominis naturā anima cōstare uoluerūt, quæ corpore
tanq; instrumento quodam uteretur. Quo constituto cōsentaneum uideri dice-
bant, anima sola sclicitatis complexu cumulata, haud hominē naturali sclicita-
tis appetitione fraudatū iri. ex quo satis esse argumēti, humanorū corporū resur-
rectionē nullo modo futurā. Quibus quidē ita ab Aristotele obuiam est itum,
ut ostenderet animam corpori, ut materiæ formā annecti. quod cum ita sit, præ-
clare sciri potest sine hac uita hominē nullo modo beatum fore. ex quo efficitur ut
abesse non possit, quin humanorū corporū sit futura resurrectio. Atq; etiā cum
anima corpori natura annectat, quandoquidem suapte natura corporis forma
dicatur, fateri necesse est, eam cōtra naturā corpore uacare. quod autē contra na-
turam est, id etiam nec æternū esse potest. ergo nec anima æternū corpore uacat.
At cum æterna dicat, fieri nullo modo potest, quin in corpus tanq; in thecam, &
domum remigret. ex quo efficitur ut animarū æternitas corporū resurrectionē
futurā reposcat. Quare hi si in istiusmodi quæstionibus tacerēt, dimidio minus

ingenij egerent, nec in tanta claritate lippirent. Sed maxime in hoc genere uersatur, an resurrectio sit in mundi calce futura. In quo sane intelligi debet effectore rerum: deum, ita molitum esse mundum, ut uellet quodam ordine, a sublimioribus, ualentioribusque corporibus inferiora, & crassiora regi. ex quo facile intellectu est inferiorum & coetorum corporum materiei, cœli meatus, uarietate, & commutationem dominari. At contra naturam fieri diceret, si mediante cœli motu eadem materia ad id perueniret, quod nullo modo extabesceret. Itaque ob eam causam uolumus resurrectionis tempus ad mundi finem prorogatum iri, quo cœli conuersio meandi finem nanciscetur. Sed erit tamen negare necesse, præstitutam resurrectionis horam ullo modo sciri posse. Sed dubitari hoc loco potest, an cineribus humanorum corporum, naturalis animæ appetendæ prodiuitas resideat. Quo in genere, mea quidem sententia, intelligendum est, naturali prodiuitati agentem naturam respondere. quandoquidem haud quatenus natura rerum necessitati desit. At cum cineres nullo naturæ agente, rursus animæ copulari possint, in promptu esse debet, nullam his naturalem animæ appetendam prodiuitatem dari. Quatenus maxima oritur apud doctorum hominum studia certatio, num anima in reuiuiscendo idem numero sit susceptura corpus. Multi enim philosophorum qui diu in hac cogitatione synchypita contraxerant, animam quidem corpore uacantem, rursus corpori annecti uoluerunt. Sed dum annectendi modum exquirebant, teterrime ceciderunt: propterea quod animam naturæ ortu rursus corpori copulari censebant. Atque ut aliquid etiam noui appingeret, eam non in idem quod exuerant, sed in aliud corpus immigrare censebant. quod modo idem, modo esset specie dissimile. Nam sui dissimillimis tum animam copulari dicebant, cum turpissime extraritam resurrectionis mentionem uitæ stipendia confecerant. ob eamque causam excessu uitæ ex corpore humano in earum pecudum corpora transferri, quarum essent uitam in corporibus imitati. itaque quosdam ob perditam libidinem canum corpora induere. quosdam ob latrocinia & fraudes in luporum, aut uulpium corpora migrare. At qui sese a uitijs seuocauissent, ob eamque rem cum e corpore excessissent, aliquid felicitatis adipiscerentur, tum his ad sui simillimos regressum patere, ac rursus humano corpori agglutinari censebant. Quod quidem malum plura capita, quæ Hydra nanciscitur. quorum e multis, unum in animæ copulatione. alterum in sensu, intelligentiæque dissidio consistit. siquidem animam haud quidem corpori, ut materiæ formam, sed ut nauis nautam annecti uolebant. nec intelligentiam a sensu, nisi ex aduentitio distare opinabantur, ut si diceret hominem inter cætera animalia intelligentiæ præstantia excellere, propterea quod is ob præclarum corporis habitum, uim sensilem maiorem nancisceret. quo constituto animam posse dicebant in quadam pecudum corpora migrare. idque ex commutatione animæ humanæ in ferinam naturam accidere. Quorum arida & ieiuna ratio cum satis sit ab Aristotele repulsa, nihil attinet modo ut in eos theologica sica exacuatur. Sed dicendum est potius animas ipsdem numero corporibus, quibus excesserint copulatam iri. quandoquidem animæ ad ea corpora suapte natura ferantur, quibus animalem uitam infuderunt. Ex quo prædare Auicenna ait animam quæ corpori cœcipiam inesse

An resurrectio sit futura in fine mundi.

Qua hora sit futura resurrectio. De cineribus.

Utrum corpus idem numero resurrecturum sit. Quidam philosophi.

Aristoteles in. ij. de aia.

Auicenna.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII

ceperit, ita naturalem procliuatē nancisci, ut illi uni adhaerescens, a ceteris refugiat, in eoq; tuendo occupetur. Quocirca omnia membrorū genera exsuscitatū iri dicimus, ut naturæ absolutio cumuletur. quantū pleriq; uelut Callicrates, aut Myrmicides pusillorū operū artifices, crines & ungues ut sudorem & lotium expoculentorū esculentorūq; reliquijs gigni uolunt. Atqui cū nihil horū, nec quod sit aliquid tetri habiturū exsuscitatū iri opinent, pro cōcesso sumunt, nec ungues quidem aut crines reuicturos. Quo sane loco intelligendum est, quædam esse in corporib⁹ principis naturæ uoluntatis, ut ea quæ necessaria ad naturæ munia dicuntur. quædam uero esse secundæ uoluntatis, ut ea quæ ad incolumitatē, & deorum pertinent, quæadmodum frondes in arborū genere uidemus. Ex quo est causa cur Aristoteles frondem corticis operculum, corticem uero fructum esse arbitretur. quod non multo secus hominū corporibus accidere dicimus, quibus natura crines, ungues, barbam, & id genus ad ornatum dedit. Itaq; ne quid alterutrius naturæ uoluntatis absit, utrunq; reuicturum uolumus. Atq; etiā præteriri nullo modo debet, quæ nam reuiuiscētium sit futura conditio. Multi enim usq; eo graues sunt, ut omne genus hominum atate florente reuicturum negent. quandoquidem reuiuiscētibus scelicibus nihil deum erepturū dicant, quod ad naturæ humanæ expletionem pertineat. At cum ætas maxime ad hominis absolutionem pertineat, afferre se fatendi necessitatē putant senes in adolescētia nullo modo reuicturos. At nobis quidē haud senectus ex canis, & rugis, uel ex corporis cōditiōe, quæ atate exacta languescit, sed ex matura animæ sapiētia oriri uidetur, quæ illi atati ob diuturnitatem inesse putatur. Ex quo intelligi uolumus in selectorum genere cum atatis sit defutura infirmitas, ob magnitudinē sapientia, senectutis mansuram auctoritatē, omneq; genus hominum in intermedia quadam atatis tempestiuitate exsuscitatū iri, ut pueritiæ quæ nondum est humanam absolutionem nacta, & senectuti, quæ iam ab extrema naturæ expletione abest, quod deest addatur. Sed multo intelligendum est magis, an hi qui in selectorum genere numerantur, naturam sint patibilem habituri. In quo nostri conuersis hastis obuij concurrunt. siquidē bonus auctor Aureolus quasi habeat scire quid omnino patibile dicat, conat^r pbare id quod in beatorū genere ferendi necessitatem non habet, nullo modo a quapiam patibili forma oriri. At pseudoquinas Durandus ne id quidem a quapiam adhaerescēte forma nasci opinatur. Numen enim diuinum scelicibus affuturum putat, quod qualiscunq; aduentitij actionem arceat, quæ patiendi necessitatē afferat. Itaq; uenit illi in mentem, q; quemadmodum patibile uicissim cum tabescibili cōgruat, ita uicissim inter se congruere quod horum neutrum sit. At cum id quod in beatorum genere non extabescit, nullo modo sit ex quapiam formæ adhæsione oriturum, ita ne id quidem, quod patiendi necessitatem non habeat. Atq; etiam Henricus Gandensis ne quid de spinarū aculeis remittere uideretur, cōfirmare uoluit, id quod corpus gloria præditum ferendi necessitate liberet, eiusmodi esse oportere ut corpus ita tueatur, ne quid interius aut ex aduentitio patibile ferat, nisi quid a deo manarit, idq; ex primordiorum aut cœli ui nasciturum negat. ppter ea q; haud

Verū crines & ungues reuicturi sint.

Aristoteles in. ij. de aia.

De cōditiōe reuiuiscētū.

Verum resurrecturi sint in iuuentute.

De impassibilitate beatorū

Aureolus.

Durandus.

Henricus Gandensis.

quac̄q̄ cœlum in qualiscunq̄ corporis copulationē ueniat. ex quo effici, id quod uult, quiddam supra naturæ complexum futurum, quo corpora gloria prædita patiendi necessitate liberentur. In quam sententiam Scotus non tam sibi commendandum putat, ut Henrico adsit, q̄ ut a diui Thomæ ratione desciscat, dum negat id quod beatorū genus ferendi necessitate liberet, ex principatu animæ, uel ex cœli meatus uacatione oriri. quanq̄ homo affluens & locuples diuus Thomas, ut aqua, eo uberius scatet quo altius effoditur. Nobis uero nihil est negocij in eiusmodi disceptatione cōtrahendum. Sed nōnulli quasi in hanc quæstionē, uelut in suillam, salem indidissent, ne tabesceret, quinti cuiusdam corporis materiam adhibuerunt, quæ humanorū corporū copulationi agglutinaretur, ad primordia in harmoniam quandam temperanda, ex qua principia legitimam animæ materiam efficerent. Sed cum uiderent humanū corpus in uita ob primordiorum principatum patiendi necessitate affici, quintum corpus in resurrectione dominaturū esse dixerunt, quo corpus humanū uelut cœlum, patibile nullo modo constaret. Quod quidē nō modo, ab Areopagitis nostris, sed etiā ratione exploditur. cum perspicuum sit, quintum corpus in materia humanorū corporum coagmentationi nullo modo copulari. At si quispiam diui Thomæ sententiam sequat̄, facile opinari poterit, perinde corpus imperanti animæ gesturū morem, ut anima principi sit obsecutura deo. eamq̄ ob causam cū affirmet nullā in corpore gloria prædita cōmutationē, contra eam aptitudinē futurā quæ ab anima absoluit̄, fateri coget, ea corpora patiēdi necessitate liberatū iri. Quo loco dicim⁹ eorū corporū perspicuitatē nullo modo e quinta quadam natura, sed ex animæ gloriæ affluētia, nasciturā. eaq̄ agilitatē habitura, qua in cœlo moueant̄ loco.

DE IUDICIO.

DISTINCTIO NONA.

Sed restare uidetur ut totum sententiæ dicundæ locum persequamur, quam quidem iure generatim in omnes deum laturū dicimus, ut & præmijs afficiantur probi, & flagitiosa sceleratorū reorū immanitas uindicef. Itaq̄ præteriri hoc loco non debet, an iudicium sit tanq̄ in foro, uocis disceptatione futurū. Durandus enim quanq̄ causæ cognitionē tacitam futurā opinetur, sententiam tamen uoce latum iri uult. quandoquidē Christum in tribunali non modo diuinitus, sed etiam humanitus dñudicaturū dicat. Quibusdam autem placet mente & uoce rerum testificationē fore. propterea q̄ ita cōscientiæ theatrū perspicuum fore dicunt, ut necesse sit cuiq̄ futurū tanq̄ in speculo testari id, cuius sine recuperatione aut prouocatione arguatur. Atq̄ etiā cœlites hoc iudicij tempore affuturos censent, qui tanq̄ custodes & testes in iudicium uocentur. idq̄ a Platone confirmari uolunt, qui auctore. L. Apuleio dicat uocationē cœlitibus in resurrectione dari. eosq̄ non modo delectis & descriptis patrocinandis, sed etiā accusandis reos, negocij exhibendi ius habituros. At yō homo in omni theologia tardigradus diuus Thomas, quanq̄ affirmet nihil sibi fatis pro certo in eiusmodi disceptatione liquere, probabilius tamen uideri dicit, iudicium in accusatione reorum, uel in patrocinio proborum, aut in sententia

Scotus.

Sct̄us Tho.

De quinto corpore.

Durandus.

Vtrū testificatio uocalis.

Plato. L. Apulei⁹ de deo Socratis.

Sct̄us Tho.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII

De forma
christi iudi
cantis.

Virū damna
ti uisuri sint
diuinitatem
Christi:
Thomistæ.

Scotus.
Durandus.
Capreolus.
Godofredus
Bernardus
de Gannaco

Empedocles

Aristoteles
in primo cœ
li & mundi.

An motus
cessaturus sit

dicunda tacitum futurum. propterea q̄ si nominatim generatimq̄ omne genus humanum censendum esse diceretur, negari nullo modo posse affirmat, quin in censura esset temporis incredibile cōterendum spacium. Sed maxime in contro/ uersiam cadit, quanā sit specie censor hominū Christus in mundi forum descen/ surus. Nos enim cum uideamus ob eam causam iudicium esse constitutū, ut qui/ busdam ad cœlum iter sedudatur, quibusdam cœli penetralia pateant, consenta/ neum esse dicimus, ut qui hominibus aditum in cœli templa patefecerit, is etiam ad ius dicundum quod sit rerum humanarū limes, humana specie accedat. Atq̄ ex hoc etiam sciri poterit, an in ipsis rostris Christi diuinitas sit a perditorū gene re cernenda. Aquinatū enim auxiliaria cohors fatendum esse uult, dei naturam, naturam esse ueritatis. At cum maximam uoluptatem esse sentiat ueri noscendi, quandoquidē natura hominū mentibus insitum sit, ut uehementer intelligendi cupiditate flagrent, facile in promptu esse dicunt, diuinitatem sine animæ lætitiæ cerni non posse. sed cum perspicuū sit in perditorū genere lætitiā esse nequire, cum in misero tetroq̄ angore uersentur, effici uolunt ut nullo modo diuinitas a flagitiosa sceleratorū manu cerni posse dicatur. Cui toti rationi uehementer ad/ uersatur dientum gregibus stipatus Scotus. cōtra quem Durandus argumento/ rum acruum obstruxit, maximeq̄ Scoti terebri aciem retundere conatur Ca/ preolus. nec multo minus acute Godofredus, & Bernardus Gannacus in hoc ge nere uersantur. nos v̄o ne tantulum quidem a. D. Thoma recedendū putamus. Verum contentio esse potest si indictio iustitio, quædam mundi sit futura noui/ tas. Plæriq̄ enim qui Empedoclem nō ut cometen, sed ut solem admirantur, sta/ tum hodiernū uolunt naturalē esse rerū. Atqui si res in alium statum transferri dicantur, eundem statū naturalem esse negant. sed quod nec naturale sit, id etiā Aristotele auctore, nec æternū dicāt, manifestum esse eum quo q̄ nouitatis sta/ tum, ex mundo quandoq̄ casurū. Id si ita est, facile erit etiam mundi cōuersionē quandam inducere, ex qua innumerabiles uicissim mundi nascantur. quo sane nihil dici potest in omni etiā physiologia hebetius. Quare hæc quidē opinio in Origenicorū umbra extabuit, q̄ longissime a naturæ ratione abesset, & nonnul lus inesset hæreticorū odor. Quāc̄ magnū est nobis cum quodā recentiu philo sophorū genere certamen, num reuiuifcente mundo cœlestis meatus sit uacatio futura. siquidē multi qui quasi in physicis nō longius q̄ unius passus interuallo Auerroim antecedentē urgeant, solis circumuectione mundum collustrari opi/ nantur. Atqui si cœli conuersio circumferri desierit, concedi sibi uolunt, aliquam telluris partē summa cute caliginosam, & atram futuram. quod maxime a reuiuif centis mundi ornatu abhorre dicunt. Quorundam etiam opinio est, cœlestia corpora orbe nouo meliora effici debere. At si cœli meatum uacaturum affirme/ tur, effici etiā ut mundus multo quoq̄ deterior futurus dicatur, cum motus mul to sit cessatione præstantior. Atq̄ ex his etiam multi, si motum defuturum affir/ metur, id non aliam ob causam euenturum dicunt, nisi quaten⁹ a motu, senectu/ tis aut defatigationis causæ cœlo afferantur. Quod cum fieri nullo modo possit, quādoquidē & motus naturalis sit, & cœlum haud quaç̄ patibile dicat, fatendū

esse perennē meandi motionē nullo modo defuturā. Nos uero qui nō argumen-
torum numerū, sed selectum quærimus, cū per facile auctore Aristotele dicamus
motum ob quēpiam finem esse constitutū, intelligi etiā uolumus, omnē motum
ob quippiā extremū constitutū, ultimo adepto quieturū. quod si ita est, erit etiā
fateri necesse, aut cœli meatū nunq̄ suū adepturū finem, quod frustra fieri dice-
retur aut omnino quandoq; quieturū. Atq; etiā cessationē multo motione præ-
stantiorē esse putandū est, nam ut quæq; res stabilior dicit̄, eo effectoris rerum
dei similior uideri debet, quem immobilem esse, summū, supra est probatū a no-
bis. At cum inferiorū generū motus ad quietē natura ferantur, satis erit intelligi
quo ætheria corpora præstantiora dicant̄, eo magis eorū motus natura ad mean-
di uacationē circumscriptū iri. quanq̄ hoc loco perspicuū esse potest nō natura,
sed uoluntate agitantū cœlitū opificiq; deo parentū, cœli cessaturū motū. Itaq;
nō sine causa sciri debet modo ab his cœlitibus orbes ad ratos cursus moueri, ut
eorū meatu afflatus temperationisq; nouatio gignatur, quæ ad ortum & tabem
maxime pertineat, eosq; eatenus moturos quoad descriptorū hominū selectus
cumuletur. sed tum mouendi munia ab ijs relictum iri, propterea q̄ hominibus
sint, nullam uim tuendæ uitæ in meando datura. siquidem haud quaq; necesse
futurū dicimus, ut ultra humanū propaget̄ genus, uel animantia, aut arborū ge-
nera ad usum hominū gignant̄. Quare multis dubitatio accidit, an eadem cœli
plaga sint cessaturi orbes, qua geniti esse dicant̄. Nam quibusdā qui tanq̄ quæ-
dam animantiū genera, si capita oculuerint, latere se totos opinant̄, fas omnino
esse placet, cœli orbes prædaro, & rato quodam ordine cōsistere. sed cum ad ueri-
tatis similitudinē accedat eodē quoq; ordine, eodēq; statu cœli, esse procreatos,
manifestum esse eodē quoq; statu quo geniti dicant̄, cessaturos. In quo quidem
non est ita cœli partienda descriptio, ut plagarum genera distinguant̄. cum per-
spicuum sit quemcunq; cœli statum, absolutiorē aut deteriorē fieri nullo modo
posse. quanq̄ quosdam orbium habitus inter se magis certis quibusdā effectū
generibus, q̄ alijs cōgruere affirmet̄, ut si Solis & Martis in leonis corde conu-
bium aptius ad ariditatē inferius gignendam, dicatur, q̄ Iouis, & Saturni copu-
latio, ut Chaldaicis est literis mandatū. At cum primo globos orbesq; cœli geni-
tos esse dicimus, fateri etiā cogimur alia tum effectū genera ad inferiora regen-
da esse quæ sita, q̄ quæ modo flagitent̄. & item alia modo q̄ dudum. ac rursus
alia in mūdi calce, q̄ modo. Quocirca necesse est orbes ea cœli plaga cessaturos,
quæ ita primordiorum aptitudini cōgruat, ut nullo modo is status extabescere
posse dicat̄. Cum autē in ijs ea sit cōuentura aptitudo, quæ primo ortu orbibus
nullo modo cōgruere potuisset, facile cognosci potest, haud quaq; ea cœli plaga
deserturos motum, qua geniti fuisse dicant̄. Itaq; intelligendū est potius orbes
ea plaga meandi finē habituros, quæ ita sit conciliatura initia, ut agendi uicissim,
ac ferendi necessitate liberent̄. Atq; etiā ex his occasio disputandi ducit̄, an cœli
globi lucis accretione auget̄. In quo placet nostris lucem nō modo hominū
causa, sed etiā ad facultatē effectoris tanti operis cōtemplandi esse factam. Itaq;
dissoluto iudicio, negat̄ selectorū corporibus a luce res ad usum necessarias sup-

Aristoteles
in. ij. Metra.

Q. motus
cessabit pro-
pter cessatio-
nem intelli-
gentiarum.

Vtrū cessaturū
sint in eodē
situ quo sunt
generati.

Cōiunctio so-
lis & martis.

Astrologi.

Vtrū augen-
da sit claritas
corporū cœ-
lestium.

QUARTI SENTENT. PAULI CORTESII

Vtrū habitur
ra sint clarita
tem elemēta.

Angeli.
dæmones.
Corpa cæle/
stia.
Bestiæ.
Arbores.
Metalla.
Mineralia.
Elementa.

peditatum iri. nam cum selectorū genus opificem & parentem deū contempla-
turum dicatur, intelligi simul potest, mēte eos spirituum corporūq; effectus me-
tiri debere, maximeq; eorum oculos corporearum rerū spectaculis & admiratio-
ne lætatos. ob eamq; causam consentaneum est, ut nouatis hominibus, cœle-
stium quoq; orbium lux accretione augetur. Eodemq; modo affirmatur rerum
primordia, flagrantia lucis, splendidiora futura. Sed existere controuersia hoc lo-
co potest, an cuncta sint animantū beluarum arborumq; interitura genera. Qua-
rum quidem rerum quadripartita est descriptio. nam quædam esse animantium
genera dicuntur, quæ per se nullo modo extabescant. quo in genere dæmones, cæ-
lestes, cœlestiaq; corpora numerantur. Alia sunt genera eorum, quæ per se labefa-
ctantur, ut beluæ, arbores, metalla, & quæ eius generis dicuntur. Tertium genus
est quod corpore extabescit, & parte principe labefactari non potest. quo homi-
nes soli continentur. Quartum uero genus est eorum, quod cū partibus tabesci-
bile sit, totū tamen corrumpi non potest, non q; eorū tota natura per se tabefieri
non possit, sed quia his ob ratum mundi ordinem causa labefactrix desit. ex q;
genere rerum primordia numerantur. Sed cū perspicuum sit ei generi status qui
per se labefactari non possit, nullo modo id cōgruere, quod per se totum, ratoq;
mundi ordine, ac suapte sit natura tabescibile, ob eam idcirco causam prædare sci-
ri potest, beluarum, arborum, metallorum, ac eiu smodi genera, nullo modo man-
sura.

DE BEATITVDINE.

DISTINCTIO DECIMA.

Nunc autem sequitur ut de fœlicitate statuatur. In quo quidem intelli-
gendum est primum quodcunq; ab hominum genere expetatur, id
omnino finis causa expeti, quæ est amissis & libripendix operis hu-
mani. Siquidē perspicuum esse potest, q; quodcunq; ab homine ex-
petit, id necesse sit boni ratione expeti. qd' quidē nisi perinde ut absolutū bonū
expetatur, quod est appetendorū extimū, intelligi poterit id omnino expeti, ut
pergens in bonum absolutum. quandoquidē om̄is exorsus in sui finem statuatur,
ut prædare ex his sciri potest, quæ uel ab artificiorū genere, uel a natura dimanāt.
ex quo perfacile iudicium est, omne absolutionis exordium, ad absolutionem cu-
mulatā statui, quæ finis extremi causa fiat. Sed quoniā confitendum est fœlicita-
tem extremum esse bonorū, quod ab hominibus expetatur, perquirendum qui-
dem est, quonam potissimū in genere uerfetur. siquidem illi ip̄i philosophi cum
consentirent in corporis, externorū, & animæ bonis fœlicitatem oportere poni,
in eo maxime discrepabant, quid esset ex tribus generib⁹ optabilius, quidue ma-
gis excellentis beatæq; uitæ specimen conficeret. Nam in tāta uarietate multi mi-
nuti philosophi, qui ad lectorū fulcra discumbūt, fœlicitatē dicūt bonis corporis
cōstare, q̄si ab incolumitate corp̄is mēbrorūq; integritate, seiungi nō possit. In q;
nō uident hoies fœlicitate inter oīa animantiū genera excellere, & bonis corp̄is a
m̄ltis superari, ut p̄spiciū est nos p̄nicitate a ceruis, uirib⁹ a tauris, agilitate a felib⁹
& p̄ardis superari. nec sentiunt corporis fœlicitatē diuturnā esse nō posse & quod

diuturnū non sit, id nec beatū quidē esse posse. Ab his non longo interuallo ab-
 sunt Epicurus, & Aristippus Socraticæ disciplinæ lotura aspersus, qui summum
 bonū in uoluptatū affluentia cōstituunt, dum nō agnoscunt corpus lagenam &
 quadrantal esse animæ, cui tanq̃ materia formæ, & imperfectū absoluto subiici-
 tur. nec intelligunt uoluptatē sensibus, non ratione cōtineri, quando a uoluptate
 impediatur ratio, ut præclare in libidinosorū lurconūq; natura patet. & quod ra-
 tioni officit, id nec absolutū esse posse. Itaq; hi artubus fœlicitatis elisis, in tanto
 robore doctrinæ, culicis morsum ferre nō possunt. & tanq̃ absynthij laticē pota-
 rint, nihil nisi suaue in uita perquirunt. Nec ṽo sapiētiores fuerūt, quib; summū
 bonū uidebat̃ honos, quasi parenti deo nihil tribuat̃ maius, nec alia merces ma-
 gis ab hominibus flagitet̃. In quo nullo modo superba stoliditas intelligere po-
 tuit, honorē mercedem nō esse uirtutis, sed mercedis loco suscipi ab hominibus,
cum uera uirtutis merces sit solida, nō lubrica, & quasi precaria fœlicitas. Nam si
 homines honoris cupiditate, labores & pericula adirent, fateri cogent̃, ambitio-
 nis nō uirtutis causa ad id fuisse cōpulsos. fœlicitas enim nō est bonū alteri subie-
 ctum, sed id cui subiecta sunt omnia. Cum autem honos sit testimoniū uirtutis,
 perfacile intelligi potest, eum in actu uirtutū, nō in extremo bonorū esse ponen-
 dum. Nec multo quoq; secus qui gloriā appetendorū finem esse dixerunt, tanq̃
 fœlicitatē ut chlamydem ad poplites fusam, nō talarē adamarēt, cōfirmare cona-
 bantur optabilius esse bonorū, quasi gloria splendida sit cōmemoratio nominis
 hominū, quæ propter laborū periculorūq; perpeffionē præstantibus tribuatur.
 sed cum fœlicitas sit uerum bonū generis humani, nō cognouerūt gloriā falsam
 esse posse, cum quiuis falso esse possit in gloria uulgi cōsensu excitatus. Eorū autē
 opinio quæ magnitudinis falsæ typum sibi cōficiens, in potentia uitam beatam
 sitam esse censet, facile explodit̃, cum præclare notum sit, fœlicitatem nihil prauī
 admixtum pati. & potentiā æque in malis ac in bonis esse posse. Sed præter cæte-
 ros præstans quoddam philosophorū genus, fœlicitatē ut thesaurū Draco com-
 plectitur, existimans ultimum bonorū ab his perfectum, qui essent in scientiarū
 inspectione uersati, q̃ esset inspectio quidā cottidianus cibus, quo beatissime
 expleret̃ anima humana. Nam cum fœlicitas sit opus uirtutum perfectarū, quæ
 maxime ad scientiarū inspectionē pertinet, cōcludere nitebant̃, summū bonorū
 in scientiarū inspectione cōsistere. Quæ argumēti angustia celeriter perrumpit̃,
 cum fateri necesse sit, inspectionē principiorū ueritatē transire non posse, quibus
 omnis scientia cōtinet̃. cum autē inspectionis principia (ut ait Aristoteles) sensi-
 bus percipiant̃, sequit̃ inspectionē sensuum cognitione nō egredi. quod ṽo sen-
 suum cognitione nō exit, nec fœlicitatē quidem hominis absoluere potest. Quā
 ob rem necesse est, ut illi ipsi philosophi, summū bonū in nullo horū generū po-
 ni posse fateant̃ inuiti. cum perspicuū sit, quodcunq; cōmenti sunt, mortalis con-
 ditionis finibus circumscribi. & deletō corpore, deleri etiam uitæ beatæ sensum.
 Nos autē amissa ui ponderis, ueritatiscq; depulsa fame, summi boni integritatē
 persequimur. Itaq; intelligendum est primum fœlicitatem hominum, nullo mo-
 do in aliquo genitorū genere cōsistere propterea q̃ fœlicitas expletū, & summū

Non esse in
uoluptate.
Epicurus.
Aristippus.

Non esse in
honore.

Non esse in
gloria.

Non esse in
potentia.

Non esse in
scientijs spe-
culatiuis.

Aristoteles
in principio
Metaphy.

Non esse in
bono creato.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII

est bonorum, qua appetitio sedatur. nec enim appetendorum extimum dicere, si in ea aliqua appetendi ansa resideret. At cum uoluntas, quæ est animæ appetitio bonum uniuersum experat, fateri necesse est eam a nullo nisi a bonorum uniuerso sedari. Quod quidem cum haud quæquam in aliquo genitorum genere, sed in parente rerum deo consistat, a quo cumulate hominum uoluntas expletur, satis erit intelligi in eo solo hominum felicitatem esse sitam. Sed perquirendum est hoc loco, an felicitas in aliquo uoluntatis actu suapte natura uersetur. Scotus enim egregie acutus scriptor, felicitatem magis uoluntatis actu, quam intelligentia contineri putat. eiusque disciplinae incredibilis multitudo appendix felicitatem arbitrat in præstantissimo actus genere uersari. Sed cum præstantiorē uoluntatis quam intelligentiæ actum opinetur, satis argumenti esse censet, felicitatem uoluntatis actu contineri. idque hoc modo confirmat. Siquidem illa inquit actus genera præstantiora uidentur, quorum causa seruitutis iuga depellimus, quam ea quorum causa libertatem non nanciscimur. At cum homines uoluntatis non intelligentiæ actu liberi dicantur, quandoquidem intelligentia obiectu cogatur, facile sequitur felicitatem in præstantiori actus genere uersari. Contra quos Durandus perbelle omnibus ingressibus qua adiri posset, rationum præsidia collocaret, nequa effugia paterent, si enodatus intelligentiæ uoluntatisque libertatem secreuisset. Nobis autem cum in felicitate duo postulanda esse placeat, unum quod felicitatis natura sit, alterum quod ei per se accidat, confitendum uidetur, felicitatem ut felicitatis naturam in uoluntatis actu nullo modo esse sitam. Atque etiam causa uidetur esse querendi, an intelligentia genita suapte natura dei possit naturam intueri. Diuus quidem Thomas naturarum genera seiungens, compræhensio inquit noscētis naturæ suæ modo constituitur. si igitur naturæ modo alicuius rei notæ, noscētis naturæ modo egreditur, necesse est ut illius rei notio percipientis naturam effugiat. In quo acriter est ei cum Scoto conferenda manus, qui syllogismum ad amissim differendi reuocans, male ab eo connexum conclusum putat. Sed ego ad hanc quæstionem pertinere arbitror, ut altius hoc totum repetatur genus. Nam cum plerique philosophorum felicitatem esse uellent in pernoscenda cœlitum natura semota, ab eorum sententia causa nonnullis decedendi fuit, quæ nullo modo censerent sub intelligentiam possibilem (audeamus iterum hoc uerbo uti) cœlitum cadere posse naturam. quasi ita longe ab intelligentiæ notione, eorum natura abesset, ut nihil uideretur esse posse disiunctius. Post uero ex eo genere multi cum affirmarent ab hominum intelligentia nosci, quodcumque compræhendi posse diceretur, facile intellectu esse censebant, cœlitum naturam ab hominum intelligentia percipi posse. Atque ex his etiam bonus auctor Auicenna quasi Hercules nondum dissolueret, cœlitum naturam a nobis non quidem ex quadam eruta, sed ex impressa ab his similitudine intelligi posse uoluit. Qua tamen commentitia sententia haud quæquam fit nobis dei abdita natura nota. cum perspicuum sit, nulla impressa similitudine ab hominum intelligentia, ita percipi posse deum, ut sine intermedijs, eius natura cernat. Quare a ueri iudicio propius abest tota illa Aristotelea manus. ex quo genere maxime ab Auerroi, & Aphrodisiaco Alexandro propria quædam

Vtrum sit in actu uoluntatis.

Durandus.

Scotus Tho.

Scotus.

Opinio philosophorum.
Alia opinio.

Alia opinio.

Auicennæ opinio in metaphysica.

Peripatetici.

sunt indagata solertius. nam cum in omni notione formam necessariam esse opinentur, qua quale quidque sit intelligatur, aut ea forma cernatur, qua intelligentia ad cœlitum percipiendam naturam absoluat, nullo modo quid esse putant, quod intelligentia, a rebus concretis eliciat. Nec item similitudinem a cœlitibus in intelligentia insculptam esse dicunt, ut Auicennæ est uisum. sed ipsam cœlitum naturam esse uolunt, quæ intelligentiæ ut forma annectatur. Quorum quidem sententia quantum proxime ad ueritatis similitudinem accedat, multum tamen est ei theologica lima detrahendum. Itaque intelligi maxime debet, ab intelligentia genita minime ob naturam diuinam infirmitatem percipi posse deum, quasi non sit per se natura cognobilis. sed id ex intelligentiæ genitæ imbecillitate oriri, quæ suapte natura ad genitarum rerum notionem præfinitur. quantum ne hoc quidem perinde hominum generi, ac cœlitum naturam cõtigit. si quidem cœlitum naturam seiunctam nihil suapte generis ratione deest, sed naturam diuinam collatione deficit, quæ extra eorum genus constituitur. At hominum intelligentiæ suapte generis ratione infirmitas inest, propterea quod tenebricosam quadam caligine obducitur. idque etiã cognobilis naturam longinquitate accidere dicimus. Nam quantum affirmetur omnium intelligentiarum generi presentem esse deum, haud tamen omnium generi, ut forma cognobilis adesse probatur. Si quidem id tum accidere dicimus, cum ita est intelligentiæ informata aptitudo, ut naturam diuinam sit tantum cognobili formam iugabilis. Quamobrem multo pressius dicemus intelligentiam hominum, lumine quodam gloriæ in diuina natura cernenda egere. nam quodcumque ad id extollitur, quod naturam suam finibus exit, necesse est ut illius habitu informetur, quod terminos naturam suam transit. at cum intelligentia haud quantum suapte natura sit dei intuendi capax, prædare sciri potest necesse esse ut semper dei nutu augeatur intelligendi uis, qui auctus, lumen quoddam supra naturam complexum esse dicatur. Ideoque aliqua nostrorum dissensione certatur, an intelligentia genita in deo cernendo pernoscat, quæcumque agat, acturus uel sit. Diuus quidem Thomas nusquam se tutius futurum putat, quam si eo loci rationes deducat, quibus id palam negetur. Sed accessit assiduus luctator Godofredus, qui ut id efferat quod habet ab Henrico Gandensi fatuum, cuncta a dei spectatore cerni uult, quæ in deo suapte natura eluceant, non autem quæ mente diuina continentur. Contra quem Bernardus Gannacus diuini Thomæ causam tueri conatur, maximeque cum illis angustijs urget, quibus ab eo Augustinus ad argumenti societatem accitur. sed hæc alias sunt a nobis differenda latius. Hoc autem loco multo uerius dicemus extremum absolutumque bonorum diuinam naturam spectatu cõtineri. cum perspicuum sit, hominem nunquam esse posse cumulate absolutum, quoad ei appetendi, aut indagandi quippiam resideat. Etenim homini (ut ait Aristoteles) naturalis appetitio residet indagandæ causæ, cum in cõspectu quosdam rerum effectus fieri uidet, nec causam esse ignorat. quæ quidem appetitio conquirendi causam parit, ut si quispiam cometem norit, necesse esse uidet, ut is ex quapiam omnino causa dimanet. quam cum admiretur, nec intelligat, ob eam admirationem inquirendi cupiditate flagrat. nec unquam sane appetitio sedatur, nisi sit ab eo causæ indagata natura.

Opinio
Auerrois.
Alex. in. iij.
de anima.

Differentia
inter intelle-
ctum ange-
licum & hu-
manum.

Intellectus
indiget adiu-
torio luminis
gloriæ.

An intelle-
ctus uideat
omnia in deo.
Sctus Tho.

Godofredus
Henricus
Gandensis.

Bernardus
Gannacus.

Diuus Aug.

Beatitudo in
dei uisione
consistit.

Aristoteles
in primo Me-
taphysi.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII.

tura. Eodemq; modo si hominum intelligentia nondum primā naturā causam attigisse dicatur, intelligi maxime potest, naturalem ei appetitionem residere indagandæ causæ, nec dum eam esse complexu bonorū absolutam. ex quo quidē constare inter sanos debet, necesse esse, ut in absoluto complexu bonorum, ab intelligentia primæ causæ natura attingatur. Quo sane loco tam multa de omni fœlicium statu, deq; muneribus coronisq; eorum a nostris sunt disputata diuinitus, ut longius mens humana sine patefactione diuina progredi non possit.

DE POENIS DAMNATORVM.

DISTINCTIO VNDECIMA

Sed ut nihil instituto operi deesse uideatur, de his dicendum erit quæ maxime ad profligatos, perditosq; reos pertineant. Itaq; primo uidentū est, an anima corpore uacans, corporeo igne torreri possit. In eiusmodi quæstione diuo Thomæ animam a corpore secretam corporeo igne uexari posse placet. Cuius quidem sententiæ subito accurrit Durandus, affirmans facile eam sententiā probari posse, si modo anima in loco suapte natura esse dicat, cum diuinitus relegent loco. quācūq; nōdum satis sibi liquere dicat, quonam modo retinendi uis in ultiore illo igne resideat. Itaq; dum cuiusmodi solet, similitudines in differendo colligit, in id concludendi genus remigrat, ut fieri minime posse uelit, quin dicatur sententia illa Aquinatea falsa. Contra quæ bene frugi theologus Petrus Paludensis diuo Thomæ patrociniū suscipere conatur. Atq; etiam multi quasi aliquid acrius ex philosophorū amne expiscari uideantur, quācūq; animam a corporeo igne torreri negent, ab ea tamen uindicem ignem tanq; noxiū rapi uolunt, in illiusq; complexu eam luctu, tetraq; formidine uexari. In quo non sentiunt, si hoc eis concedat, spectatu uideri, non uerz esse animæ perpeffum. Quare pleriq; Arabeo adipe peruncti, haud quidē in igne, sed in ademptione optati boni, animæ perpeffum esse uoluerūt. quod quale sit, quiuis e philosophorū plæbe cognoscere potest. Quorundā autē opinio est nullo modo ui rapacis igneæ naturæ animā corpore uacantē perpeti, sed eam quatenus ignis dei instrumentum dicatur, patiendi necessitate affici. idq; uario similitudinum genere confirmant. Nam multa ui principis agentis actione nasci dicunt, quæ illis minime quoquo uersum cōgruant, ut præclare in naturæ calore cer nere licet, qui animæ ui alimenta in membrorū incrementū uertit. Atq; etiam a cœli orbibus, cum anima uacent, ui tamen agitantium cœlitum uitam inferius gigni dicunt, ut ex his facile intelligi potest, quæ tabe liquefacta gignuntur. Nec id multo etiā minus in operib⁹ artiū nostrarū sciri posse, ut maxime in malleo, uel serra, aut in eiusmodi genere perspicitur, quæ sint tundendi, aut secandi omnino expertia, nisi uis ab agitante opifice adhibeat. Nonnulli etiā uim quandā spiritus supra naturæ cōplexū ultiore illi igni insitā esse putant, q̄ maxime anix uexent. q̄ quidē snia p̄dare est ab imis fibris a Riccardo reuulsa. Nos autē his explosis sententijs multo uer⁹ dicem⁹, ignis esse, spūi tācūq; loco collocatū copulari. at quaten⁹ funest⁹ ille ignis dei instrumentū dicat, insitū illi eē affirmam⁹, spūm q̄dāmodo

Sctūs Tho.

Durandus.

Petrus de Palude.
Aliorū opinio

Alia opinio.

Aliorū opinio.

Aliorū opinio.

Riccardus.

nexum continere. ob eamq; causam ignem qui sit nequissimorū hominū corpo-
 ra exustus, corporeū esse debere censemus. quandoquidē corpori, nulla pœna
 magis q̄ corporea congruat. Quare iure eorū philosophorū sententia ut uetus
 pictura euauit, qui excessu uitæ multam tantum irrogari opinabantur. in quo
 sane multum Auicenna emacuit, qui erat in numero excellentium philosopho-
 rum reponendus, si potuisset sine hac exceptione laudari. Nam cum animas ex-
 cessu uitæ corporū similitudine perinde plecti uellet, ut somniantium imagina-
 tioni similitudo imprimitur, non uidit imaginationem uim esse quandam cor-
 poreo instrumento nitentem, ex eoq; fieri non posse, ut uisum imaginatione or-
 tum æque in anima a corpore seiugata, atq; in somniantis anima nascatur. Itaq;
 cum labyrinthi exitum sine lini glomere inuenire conaret, inuolutius in alia opi-
 nionis prauitate uersatur. Siquidem cum animam corpore uacantem, cœli qua-
 dam parte, organi uice uti suspicetur, cuius ob id corpus humanum simile uelit,
 ut anima rationis compos absoluitur, quæ sit agitantium cœlitum similitudine
 germana, non intelligit eam sibi accipiendam esse plagam, ut ei necesse sit in iei-
 nam illam & insulsam philosophorum sententiam incurrere, qui animas ad si-
 derum orbis regredi uoluerunt & ab Aristotele hebetiorū philosophorum irri-
 fore desciscere, qui æque animā præfinito organo corporeo, ac fabrum ferrariū
 malleo uti censet. ex quo perspicuum sit haud quacq; animam in uaria corporū
 genera meare, ut Pythagoræ uisum fuisse scimus. Sed potest esse contentio, an
 ultor ille ignis sit futurus æternus. Plurimq; enim multo uendibilior ratio uideri
 solet, si ignem in aliena materia esse opinentur, & suapte natura effici æternum
 putent. nam semper ab eo depasci materiam suam uolunt. At quoniā apud he-
 rebum cœli afflatum esse confirmant, quo semper in tellurem aqua, & tum pars
 aeris, tum pars eiusdem uicissim ignis cōuertatur, ob eam idcirco causam æternū
 esse posse dicunt. propterea q; quemadmodum ex una sui parte materiā arripi
 censent, ita æque eodem afflatu rursus gigni arbitrantur. Quibus sane aliquid
 concedendum putarem, si rationes induxissent, quibus probaret post iudiciū
 ignem futurū sempiternum, cum præclare notum sit in rerum primordijs tabem
 ac ortum dissoluto iudicio cessaturos. Itaq; tutius dicendum erit uindicem illum
 ignem in aliena materia consistere, uiq; supra progredientē naturam æternum
 futurum. At si quispiam in rerum institutione materiā opinetur ita naturæ ha-
 bitu, cœliq; afflatu molitū esse deum, ut exardescat, atq; igneæ auuiditati pastum
 suppeditet, nec consumi ullo modo possit, is haud quidem mulum a diui Augu-
 stini sententia descuierit. Sed quærendū uidetur, quanā mundi regione tartareæ
 sedes locentur. Nonnulli enim in theologia Mathematici, parum cōsentaneum
 uideri uolunt, inferorū sedes eo loci esse sitas, quo præstantissimus cœli afflatus
 constituitur. at cum præstantissimus afflatus mediam mundi sedem, quod græci
 μέγιστον uocant, obtineat, cum ex quacunq; cœli parte radiorum interuentu ad per-
 pendiculum ferantur ad centrum. cumq; id radiorum genus quod ad perpendi-
 culum feratur, cæteris multo ualentius dicatur, si has infernas sedes in telluris ui-
 scribis locari confirmetur, facile intellectu esse eas in centro, aut quāproxime

Quorundā
 philosopho-
 rum opinio.
 Auicenna.

Errores
 Auicennæ.

Quorundā
 philosopho-
 rum opinio.
 Aristoteles.

Opinio Py-
 thagoræ.
 An ignis fu-
 turus sit per-
 petuus.
 Quorundā
 opinio.

Contra opi-
 nionem.

Securior
 opinio.

Sctūs Aug⁹.

Vbi sit infer-
 nus locus.

Quorundā
 opinio.

QVARTI SENTENT. PAVLI CORTESII

esse sitas. Ex quo præclare sciri posse absurdū esse, ut orcus sub telluris uertice statuatur. quod quidem facile refelli potest, cum satis perspicuum sit, præstantiorē esse cœli afflatum, q̄ in periferiam q̄ qui in centrū feratur. ac item excellentiorē eum omnino uideri qui supra tellurem, q̄ qui infra feratur, si id nostrorū domiciliorum collatione metiamur. Itaq; quoddam philosophorū genus herebū sub telluris orbe, supra summam tamen cutem, ex aduerso uertice esse uolunt. Atq; etiā Aristoteles qui om̄ibus superioribus philosophis equum ob ueternum adimendum putat, Pythagoræ placuisse dicit, cruciamentorum carnificinam igneo in orbe esse sitam, eamq; in media mundi sede locatā. Nobis uero existimandū est consentaneum uideri herebi infernam sedem, sub telluris uertice esse cōstitutam. nam quemadmodū grauiora suapte corporis natura inferiora dicuntur, ita terrena deorsum suo pte pondere feruntur. ac quemadmodū excelsissimū cœli tēplum scelicium hominū lætitiæ apposite apteq; describimus, ita uolum⁹ funestis perditorum luctibus telluris uiscera cōgruere. Quo sane loco nequissimorū reorum nefaria uoluntas ostenditur. nam primum eos dicimus orcum uelle humano genere compleri, probosq; omnes dæmonum carnificū animaduersione sempiterna uexari. eodemq; modo illis odiosum esse deū. Cūq; primus naturæ motus finis uniuersi appetitio sit, eam ob causam putandū est, ab his suapte natura finem uniuersum expeti. At cum extremum & ultimū scelicitas dicatur, manifestum esse potest, ab hoc perditorū hominū grege, scelicitatem expeti. sed ita, eam appetitionē tenuē, & perimbecillam esse dicimus, ut magis cumulandarū ærumnarum, q̄ consolandi causas afferre uideatur. cum appetitio eius opinati boni, quod acquiri nullo modo queat, angor sit potius & ærumna expetētis. Atq; etiā intelligendum est, eos adeptæ scientiæ reminisci posse. propterea q; in patrorū scelerum meditatione, ac in acerbissima animaduersione ponderāda uersentur, et tum cogitationes ad prætermissorū præclarorū munerum memoriā traducant, tum bonorum genera expendant, quibus se priuatos esse intelligant. quæ amara meditatio acrius in cerorū miseriarumq; luctum exagitat. Et cum omnia ærumnarū genera complectantur, tum nihil acerbius ex omniū calamitatū genere ferunt, q̄ q; a parente rerū deo cōtuenso arcentur. Quamobrē sæpe inter nostros est nata dissensio, an deus suppliciorū uexationē æternā futuram uelit. Multi qui nauteam ex Origenea sentina hauriunt, non modo hominū, sed etiā dæmonū supplicia in tempus circūscribi putant. At quidā quasi eorū ulceribus malagmata leniora adhibeant, diuos modo fontibus in cœli patrociniū suffragari dicūt. At cum dissoluto iudicio inflāmatiores ad opitulandū fore opinent, cū tum absolutior sit futura charitas, plane bene liquere, eos tum precādi suffragandiq; patrociniū suscepturos. Sed cum corū minime sit inanis peritura precatio, satis esse notum, ita placari posse deum, ut quandoq; sit reis acerbissima suppliciorū iuga depulsurus. Qui quidē haud quāq; ex integris essent effecti dauidi, si recordari uoluissent, diuos modo facinorosorū reorū patrociniū suscipere, ut in auctore deū a flagitiorū colluione reuocent, cū nōdū sit reuocādi præteruecta facultas, intellexissentq; excedentibus sine gratia manibus nullū tempus

Contra opinionem.

Opinio quorūdam philosophorū. Aristoteles iij. cœli. Opinio Pythagoræ.

De uolūtate damnatorū.

Si appetit bntudinem.

De sciētia acquisita.

Cogitant bona omiffa.

Carent uifione dei.

An misericordia dei libera tura sit.

An p̄ces sanctorum.

reuocandi dari, nullūq; dissoluto iudicio suffragandi studium futurum. Sed hoc perduellionum transfugarūq; genus omittatur. nam cum eorum stolidi ambitio in tanta dissensione uersetur, ut nihil possit eorum mendacijs contra omnem etiam philosophiam inuolūtius inueniri, nihil attinet, ut in eorum arundinibus repellendis, ancilia nostra adhibeantur.

Q V A R T I S E N T E N T I A R V M L I B R I F I N I S.

Habes Pont. Max. Theologumenon sententiarum typū. Ex quo iudicare poteris, quanta cæterorum membrorum laxitas existat. Nam de deo, de ortu rerū, de instauratione, ac de sacris, æque contracte est a nobis explicata disputatio, ac in parua sæpe tabella orbis magnitudo exprimitur. Ammonere enim philosophos & humaniores uoluimus, ut uberius & illustrioribus literis hoc scribendū studium aggrediantur. Equidem nihil minus consentaneum esse puto, q̄ politiorē philosophiæ esse rudem, aut Philosophum infantem. cum utriusq; maxime utraq; studiorum natura intersit. Nos enim interim Pont. Max. minime eiusmodi copulandū munus intermitteremus. siquidem & de potestate Pōtificis iam quasi supercæcantes ingressi sumus. quos sane libros arbitror tibi Senatūq; non iniucidos futuros. multaq; etiam separatim ædere conamur, ne cui Theologiæ loco splendidus ornatus desit. in quibus quidē libris, sicubi unq; est a nobis titubatum, id totum tibi Senatūq; remittimus, ut tanq; membrū luxatū reponatur.

Basileæ Rauricorū hos quatuor Sententiarum libros Pauli Cortesij Protonotarij Apostolici, prius Iulij .II. Pont. Max. auspicijs Romæ publicatos, denuo recognitos Ioannes Frobenius Hammelburgen. imprimebat. Mense Augusto. An. M.D.XIII.

REGNANTE IMP. CAES. MAXIMILIANO P. F. AVG.
ANTIQUAE GERMANORVM
GLORIAE
ATQVE
MAIESTATIS RO. IMPERII VINDICE
FOELICISSIMO.

A B C D E F G H I K omnes sunt terniones, præter I duernionē.

... in hoc libro ...

DE PARTI ...

... philosophia ...

... Augustus ...

REGNANTE IMPERATRE MAXIMILIANO PRIMO
ANTIOVIA GERMANORVM
GLORIAE
ATQVE
MAIESTATIS IMPERII VINDICE
FELICISSIMO.

A B C D E F G H I K omnes litteras prae I duntaxat